

Àmbit social i criminològic

Ajuts a la investigació 2014

El fenomen de la victimització en menors per l'ús de dispositius tecnològics: Ciberassetjament en la justícia juvenil

Autores

María José Bartrina Andrés
Sheila Mas Vallvé

Any 2017

**El fenomen de la victimització en
menors per l'ús de dispositius
tecnològics: Ciberassetjament en
la justícia juvenil**

Autores

María José Bartrina Andrés

Sheila Mas Vallvé

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Avís legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència de [Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 No adaptada de Creative Commons](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca) el text complet de la qual es troba disponible a <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>

Així doncs, es permet la reproducció, la distribució i la comunicació pública del material, sempre que se citi l'autoria del material i el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Departament de Justícia) i no se'n faci un ús comercial ni es transformi per generar obra derivada.

"I live from what others do not know of me."

-Visc del que els altres no saben de mi-

Peter Handke

Am Felsfenster morgens, Salzburg 1998, p. 336

Agraïments

Agrair, en primer lloc, al Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya la confiança i el interès per a donar suport aquesta recerca.

També el suport i la facilitat per la recollida de dades que s'analitzen en l'estudi a la Direcció General de Mesures d'Execució Penal a la Comunitat i Justícia Juvenil i a les unitats d'aquesta: el Servei de Mediació i Assessorament Tècnic, l'Àrea de Medi Obert i el Servei de Centres Educatius. Especial agraïment als nostres companys i companyes dels quatre equips tècnics i també a la Secció d'Expedients per la facilitat i suport en la fase d'obtenció de dades.

Volem agrair el recolzament mostrat al llarg de l'estudi a tot l'equip de Fiscals del Servei de Menors de la Província de Barcelona, als 6 Jutjats de Menors de Barcelona i als seus Secretaris Judicials, a la Unitat Central de Menors dels Mossos d'Esquadra de Barcelona, i a tots aquells i aquelles professionals –de l'àmbit educatiu, psicològic i jurídic- que a títol personal i de forma desinteressada han participat de forma activa amb la derivació d'expedients, així com en la part qualitativa d'anàlisi de la problemàtica.

Expressar uns sentiments d'agraïment també, molt especialment, per les mostres de suport i orientacions provinents del professor Antoni Ruiz de la Universitat de Barcelona que ha dut a terme l'explotació estadística d'aquest estudi.

Per acabar, no volem passar per alt l'agraïment a tots el nois i noies que han col·laborat desinteressadament en el treball de camp i dels professionals que han donat la seva opinió amb els ànims i propòsits de millorar atenció a les víctimes i adolescents que atenem en la feina del dia a dia.

Índex

1. Introducció	9
2. Marc teòric i conceptual	12
2.1. Revolució tecnològica	13
2.1.1. Població europea i ús de les TIC.....	13
2.1.2. Adolescents i ús de les noves tecnologies	14
2.1.3. Situacions conflictives en l'ús de dispositius tecnològics.....	17
2.1.4. Conductes d'assetjament virtual.....	19
2.1.4.1. <i>Ciberassetjament / cyberbullying</i>	21
2.1.4.2. <i>Sexteig / sexting</i>	31
2.1.5. Estudis entorn a la conducta ciberassetjadora	47
2.1.5.2. <i>Sexteig o sexting</i>	51
2.1.6. Iniciatives adreçades a l'abordatge de la problemàtica	52
2.1.6.1. <i>Àmbit europeu</i>	52
2.2. La victimització en el ciberassetjament	60
2.2.1. La victimologia i la victimologia del desenvolupament.....	61
2.2.1.1. Victimologia infantil	63
2.2.1.2. Tipologies de violència en les etapes de la infància i l'adolescència	63
2.2.1.3. Tipus de victimitzacions segons les edats	64
2.2.2. La víctima i el procés de victimització.....	66
2.2.2.1. Victimització Primària	69
2.2.2.2. Victimització Secundària	69
2.2.2.3. Victimització Terciària	70
2.2.3. Procés de desvictimització	71
2.2.4. Factors que influeixen en el procés de victimització	72
2.2.4.1. Factors de risc de victimització	72
2.2.4.2. Factors de vulnerabilitat de victimització	73
2.2.4.3. Factors de protecció davant la victimització	76
2.2.4.4. Factors de resiliència davant la victimització	77
2.3. Marc legislatiu i normatiu	80
2.3.1. Marc legislatiu i normatiu comparat a nivell internacional i europeu.....	81
2.3.2. Marc legislatiu i normatiu estatal i autonòmic	86
2.3.2.1. <i>Tipificació de les principals formes d'assetjament al Codi Penal</i>	91
3. Objectius	93
3.1. Objectiu general	93
3.2. Objectius específics	93

4. Disseny metodològic	94
4.1. Fase inicial del disseny.....	95
4.1.1. Informació, difusió de l'objecte d'estudi i obtenció de permisos	95
4.1.2. Fonts de les dades	96
4.1.2.1. <i>Fonts primàries</i>	96
4.1.2.2. <i>Fonts secundàries</i>	100
4.2. Procediment de recollida de dades	102
4.2.1. Selecció de la mostra	103
4.2.1.1. <i>Expedients</i>	103
4.2.2. Identificació de les variables.....	104
4.2.2.1. <i>Variables de les víctimes</i>	105
4.2.2.2. <i>Variables imputats</i>	107
4.3. Anàlisi de dades	108
4.4. Seguiment protocol ètic.....	109
4.5. Cronograma	109
4.5. Cronograma	110
4.6. Limitacions de la recerca.....	110
5. Resultats	112
5.1. Característiques sociodemogràfiques de les víctimes i dels victimaris	113
5.1.1. Distribució per edat i sexe	113
5.1.2. Origen per lloc de naixement i lloc de residència	116
5.1.3. Nivell d'estudis i activitat principal	121
5.1.4. Trets característics de les víctimes	123
5.1.5. Trets característics dels victimaris.....	124
5.2. Característiques i variables que es donen en aquestes agressions electròniques.....	125
5.2.1. Relació víctima-victimari.....	125
5.2.3. Aplicacions utilitzades	128
5.2.4. Les xarxes socials	129
5.2.5. La missatgeria instantània.....	129
5.2.6. Tipus de contingut	130
5.2.7. Victimització per <i>sexting</i> , <i>happy slapping</i> i contingut sexual	131
5.2.8. Lloc on es produeix l'agressió	132
5.2.9. El temps de l'assetjament segons la percepció de la víctima.....	133
5.3. La victimització conseqüència de l'agressió electrònica	133
5.3.1. Accions que emprèn la víctima pel seu benestar i vèncer la victimització	134
5.3.2. Trastorns que pateix la víctima associats a l'agressió electrònica	136
5.3.3. Formes victimització	137
5.3.4. Relació agressió electrònica i física	143
5.4. Característiques criminològiques i penals	143
5.4.1. Característiques criminològiques	144

5.4.2. Característiques penals.....	145
5.4.2.1. Tipus de fets.....	146
5.4.2.2. Conducta primària i reincident a justícia juvenil.....	148
5.4.2.2. El temps en el procés judicial.....	149
5.4.2.3. Tancament del procés.....	150
5.5. Instruments de mesura: els qüestionaris.....	152
5.5.1. L'Escaleta de Victimització a través del telèfon mòbil i d'Internet (CYB-VIC).....	153
5.5.2. L'Escaleta de Violència de Parella en les Xarxes Socials en Adolescents (e-VPA).....	157
5.6. Anàlisi qualitatiu dels qüestionaris a professionals.....	162
6. Conclusions i propostes.....	191
7. Referències bibliogràfiques.....	197
8. Webgrafia.....	218
8.1. A nivell internacional.....	218
8.2. A nivell estatal i autonòmic.....	218
9. Annexos.....	221
9.1 Disposicions legislatives i normatives àmbit jurídic.....	221
9.1.1. A nivell internacional.....	221
9.1.2. A nivell estatal.....	224
9.1.3. A nivell autonòmic.....	227
9.2. Plantilla de recollida de dades.....	228
9.2.1. Víctimes.....	228
9.2.2. Victimaris.....	232
9.3. Qüestionari victimització noves tecnologies professionals.....	235
9.4. Model de document consentiment informat.....	238

1. Introducció

Recentment han estat diversos els estudis que s'han dut a terme per exposar l'abast que té l'ús d'Internet en els adolescents. S'han descrit, també, els efectes positius i les oportunitats que els hi ofereix així com els riscos amb als que s'enfronta una persona menor d'edat davant l'eina tecnològica i les seves aplicacions. El *ciberbullying* s'està convertint en una amenaça creixent per a la integritat personal, psicològica i social dels seus implicats: l'ofensor, la víctima i els espectadors.

En l'informe "Anàlisi i abordatge de l'assetjament entre iguals mitjançant l'ús de les noves tecnologies", finançat també per aquest Centre d'Estudis en l'any 2011, es detecta la necessitat d'incidir en el coneixement existent sobre la persona objecte d'aquestes agressions electròniques. Amb aquest objectiu ens vam proposar analitzar aspectes com els motius pels que els agressors i les víctimes justifiquen la seva implicació en la conducta de ciberassetjament, les tecnologies emprades en la victimització electrònica i les estratègies d'afrontament de les víctimes davant el patiment d'una conducta ofensiva *online*, entre d'altres.

En aquesta recerca, ens detindrem en l'anàlisi de les mesures tant per a la protecció a la víctima com per a la reeducació de l'agressor; que, alhora, pot estar també victimitzat per l'ús d'aquests dispositius tecnològics. A partir de l'anàlisi quantitatiu i qualitatiu de les dades obtingudes en el treball de camp, plantejarem algunes indicacions per a la comunicació i la implicació de les famílies dels adolescents, professorat i educadors, així com també altres agents externs que podrien participar en el procés educatiu del noi o noia.

El ésser humà és violent per la cultura en la que s'ha socialitzat. Aquesta violència es dona en l'entorn escolar, com veurem, i és una violència o agressió instrumental (donat que el noi o la noia intenta aconseguir una fita). El major percentatge d'assetjament escolar es dona en la franja 10 a 16 anys, però especialment entre els 13 i els 15 anys. Pensem que per eradicar aquest tipus de victimització entre iguals, el primer és fer-la visible.

La víctima ha de ser capaç de donar amb l'estratègia adient i comptar amb el

recolzament social per part dels seus companys, progenitors i professors. El maltractament entre iguals incrementa la probabilitat de que les pròpies víctimes es facin més violentes. Són precisament els adolescents que han sofert violència els que són més proclius a cometre posteriorment una acció violenta (Wildom i Maxfield, 2001).

Així, pensem que cal invertir recursos per fer front a la victimització, especialment en l'etapa adolescent que és el sector de la població que es presenta més vulnerable en la comunitat. Incidint en la victimització estem invertint en la prevenció i desestiment de la conducta delictiva atès que la victimització la precedeix. Especialment cal invertir en suport als tècnics i professionals que treballen amb aquests joves, és aquesta la pretensió i idea que pretén il·lustrar aquest treball de recerca ubicat en l'àmbit de la victimització electrònica.

Un apartat important del treball el destinarem a fer visible la victimització de l'adolescent a resultes de la violència masculista.

En definitiva, com apunten els experts de la Comissió Europea, l'educació constitueix la millor eina per aconseguir un ús saludable de la xarxa i de les noves tecnologies. En aquesta línia, de protecció a la víctima del delictes, s'han desplegat iniciatives com la darrera Directiva Europea i el Projecte de Llei d'Estatut de la Víctima del Delictes del *Ministerio de Justicia* d'aquest any 2014.

L'abast i l'impacte que tenen aquestes anomenades noves tecnologies en la família, l'escola i l'àmbit sociorelacional, principalment, en els i les adolescents és un gran repte per a tota la comunitat educativa. Han tingut i estan tenint, cada dia més, un protagonisme en tots els àmbits de la seva vida oferint unes possibilitats educatives immenses però també, com a contrapartida, un seguit de patrons d'usos/abusos problemàtics associat a situacions de risc i conseqüències negatives arribant a ser molt greus en alguns casos per la vulnerabilitat que acompanya el propi procés evolutiu.

És així com sorgeix aquest interès per analitzar la victimització en aquest grup especialment vulnerable com són els nois i noies adolescents que en fan un ús exponencial i generalitzat en el seu món quotidià i en diferents àmbits, especialment el sociorelacional que hem esmentat en el paràgraf anterior.

La finalitat que es proposa aquest estudi és analitzar aquesta victimització, alhora que relacionar la influència contextual d'aquest patró d'ús problemàtic centrat en el ciberassetjament i en el context judicial amb un creixement exponencial que és preocupant per les conseqüències negatives a llarg plaç sobre la víctima, poden arribar a una revictimització molt més tard.

Pensem com a professionals que desenvolupem la nostra activitat amb adolescents en el dia a dia que, lluny de la prohibició i la censura, l'educació en valors i habilitats de vida, així com el treball de l'assertivitat i l'autoestima del noi i noia adolescent són les millors eines cara al futur.

2. Marc teòric i conceptual

Per tots nosaltres, Internet és una finestra al coneixement que ha revolucionat, amb impacte d'abast general al món i en pocs anys, les relacions interpersonals i l'oci dels nens, de les nenes i, en especial, dels adolescents. En aquesta franja d'edat, Internet els hi resulta molt atractiu i els seus pares, mares i tutors viuen en preocupació aquesta necessitat i desig d'estar permanentment connectats que tenen els seus fills i filles. Avui en dia, a partir d'una edat determinada, per exemple, qui no té un *smartphone* es pot veure privat d'interacció amb els seus iguals i en alguns casos, fins i tot exclòs.

Tanmateix, depèn de l'ús que se'n faci o amb quina intenció, la xarxa pot constituir un perill real entre aquest col·lectiu que, pel moment evolutiu en el que es troba, està construint la seva identitat.

Aquest capítol de la recerca, que està dividit en diferents apartats de l'àmbit més genèric a l'específic, ens anirà apropant al nostre objecte d'estudi: les víctimes, els processos de victimització i els de desvictimització en els casos que arriben a la Fiscalia de Menors per aquest ús inadequat de les eines o dispositius tecnològics.

Després de situar-nos en el present a partir d'algunes dades de darrers estudis sobre la temàtica, ens aturem en el marc legislatiu i normatiu vigent encaminat a protegir als ciutadans i a les víctimes per, finalment, centrar-nos en aquells col·lectius de víctimes que identifiquem com particularment més vulnerables i que necessiten de l'adopció de mesures especialment adreçades a elles com són els nens i nenes i els adolescents, objecte de la nostra recerca. Alhora, ens aproparem a col·lectius en situacions més específiques com les noies adolescents, els discapacitats i els que pertanyen a un grup d'ètnia o cultura diferent, sigui per més tradicional o bé afectada per la situació irregular en matèria migratòria dels seus progenitors.

2.1. Revolució tecnològica

L'abast del problema que analitzem s'emmarca en el nostre context proper d'Europa. Com veurem en darrers estudis sobre la matèria, una àmplia majoria d'europaus han utilitzat Internet en el passat 2013 convertint-se aquest en un element important per a la vida diària, l'educació, el treball i la participació en la societat permetent a les persones accedir a la informació i els serveis en qualsevol moment i des de qualsevol lloc. L'impacte i la generalització de l'ús ens ha situat en un moment, com recull el nom de l'apartat d'una autèntica revolució tecnològica on, en aquest espai virtual, molts adolescents consoliden les seves relacions.

2.1.1. Població europea i ús de les TIC

En les conclusions de l'article "Enquesta sobre les TIC, l'ús de les llars i per a les persones" (*Statistics in focus* 2013) es conclou que tres quartes parts de les persones (75%) a la Unió Europea utilitzen Internet almenys una vegada en els tres mesos anteriors a l'enquesta. A Espanya, aquest percentatge es rebaixa només a un 72%.

En aquest article s'indica també que hi va haver divergència significativa (escletxa digital) d'acord amb l'edat i el nivell d'educació formal. Un 94% dels de 16-24 anys eren usuaris habituals d'Internet, més del doble de la proporció en el grup d'edat 55-74 (46%). De la mateixa manera, la xifra de persones amb un alt nivell d'educació (93%) va ser gairebé el doble que per als que tenen un baix nivell (48%).

La proporció de persones a la Unió Europea que mai han utilitzat Internet, segons aquesta enquesta és el 21% a aquest 2013, mentre que en el 2006 era un 42%. El percentatge a l'estat espanyol en el darrer any és d'un 24%.

Interessant és també la proporció d'usuaris d'Internet que van participar en les xarxes socials, un 89% per 16-24 anys d'edat, molt superior a la franja 55-74 anys que només arriba a un 27%. Alta també és la participació dels joves en aquesta franja d'edat (16-24 anys) en fer trucades telefòniques i de vídeo a

través d'aplicacions basades en Internet un 45%, en comparació al 25% de les persones entre 55-74 anys.

Així, Internet té un impacte indiscutible en els més joves i els hi resulta molt atractiu. Molts l'utilitzen com a suport a l'aprenentatge, la majoria (72%) en consultes de *wikis* en la recerca sobre educació, la formació o les ofertes de cursos i llegir notícies en línia, segons aquest estudi.

Per últim, una breu ressenya a la freqüència d'ús diari a Espanya que es situa amb un 54%, per sota del percentatge del conjunt dels estats membres, en que el percentatge arriba a un 62%.

2.1.2. Adolescents i ús de les noves tecnologies

L'ús de les tauletes i els telèfons intel·ligents per accedir a Internet està en constant augment entre els adolescents europeus. Això comporta, per una banda, reptes pels pares digitals de com aprendre a familiaritzar-se amb nous sistemes operatius (*Android, Windows Phone*), noves funcions (*GPS -Global Positioning System-*, *NFC -near field communication¹-*), juntament amb la comprensió de les implicacions d'estar connectats constantment amb la capacitat de compartir i accedir a continguts en tot el món d'una manera permanent -24/7-. Per d'altra, la indústria també ha d'exercir un paper, assegurant-se que els pares tinguin accés a les eines i característiques adients per a donar suport als seus fills i un disseny dels seus productes que siguin més "amigables pels nens".

A Espanya, els nens i nenes cada cop accedeixen a les eines tecnològiques a una edat més primerenca, abans de l'entrada a l'adolescència. Així, ens ho mostren les dades de l'ús en la franja 10 a 15 anys en percentatges del darrer informe del Institut Nacional d'Estadística (INE, 2013).

---

¹ En català s'anomena comunicació de camp proper i es tracta d'una tecnologia de comunicació sense fil, de curt abast i alta freqüència que permet el intercanvi de dades entre dispositius.

Taula núm. 1 : Ús eines tecnològiques de nois i noies de 10-15 anys a Espanya

Edat	Usuaris ordinador	Usuaris Internet	Disposen mòbil
10	92,7	86,6	26,1
11	92,4	88,8	41,6
12	95,2	92,1	58,8
13	95,7	93,2	75,8
14	98	95,6	84,4
15	96,9	94	90,2

A Catalunya els percentatges es situen alts pel que fa als usuaris d'ordinador amb un 96,7%, d'Internet amb un 94,8%, mentre que la disposició d'un telèfon mòbil és només d'un 53,1%.

La imatge amb percentatges ens presenta una generació espanyola ben equipada amb dispositius i aplicacions electròniques. Internet s'ha convertit en un dels pilars de la comunicació i una eina imprescindible per a la relació de persones menors d'edat amb l'entorn social.

L'enquesta a la joventut de Catalunya (EJC12, Direcció General de Joventut)-estadística oficial de la Generalitat de Catalunya-, publicada al desembre de 2013, senyala que les activitats d'oci realitzades "molt" o "força" sovint per joves de 15 a 19 anys amb major percentatge en aquesta franja són, per ordre decreixent, les que recull aquesta taula.

Taula núm. 2 : Activitats dels joves de 15-19 anys a Catalunya

Activitat	Grup de 15 a 19 anys
Descarregar jocs	40,2%
Estudiar	37,5%,
Anar a la discoteca	36,0%,
Descarregar música	35,7%,
Xatejar	34,3%
Jugar amb un joc on-line	33,2%,
Quedar amb amics/amigues al carrer	31,5%,
Jugar a videoconsoles	31,2%,
Sortir de nit	29,5%,
Descarregar software	29,2%,
Anar a espectacles de dansa, òpera o música clàssica	29,1%,
Utilitzar les xarxes socials	29,1%,
Descarregar pel·lícules d'Internet	27,7%,
Fer esport o exercici	27,5%,
Anar al cinema	26,6%

Les activitats que es relacionen es situen per damunt d'anar al teatre, veure la televisió, anar de compres, llegir llibres, llegir el diari en paper, passejar i anar a exposicions, per exemple.

Les activitats relacionades amb l'oci digital o de pertinença al col·lectiu (oci relacional) són activitats amb percentatges superiors en aquesta franja d'edat i que es deixen de fer amb l'edat com es recull en el document d'aquest estudi.

Així, es posa de manifest, entre les conclusions principals que se'n resulten d'aquesta recerca, un cert afebliment de les polítiques socials, que són les que han de permetre fer front als processos de vulnerabilització juvenil (preexistents i que, ara, s'han agreujat). En aquest context, la família d'origen té més protagonisme en les transicions a la vida adulta, circumstància que debilita la igualtat d'oportunitats. Paral·lelament, la crisi ha incentivat alternatives a les formes tradicionals d'experiència de la condició juvenil.

Cal assegurar, per tant, que els adolescents tinguin un estil de vida equilibrat amb suficient temps dedicat als esports, l'estudi i les relacions socials. La família agafa protagonisme i té una bona part d'aquesta responsabilitat en l'educació i el seguiment d'aquestes activitats.

2.1.3. Situacions conflictives en l'ús de dispositius tecnològics

Amb aquest major accés a Internet que acabem de descriure i totes les oportunitats que es despleguen amb el seu ús (aprenentatge, desenvolupament d'habilitats digitals, habilitats a través de *e-learning*, participació a través dels mitjans socials i altres canals de comunicació, creativitat i innovació mitjançant la creació de contingut com vídeos, imatges o, fins i tot, aplicacions), porta com a contrapartida un munt de riscos associats amb aquest increment en l'ús de dispositius mòbils. Són els que recull la recerca presentada en els inicis d'aquest 2014 amb la participació dels països de Dinamarca, Itàlia, Romania Gran Bretanya, Bèlgica, Irlanda i Portugal (Mascheroni i Ólafsson, 2014).

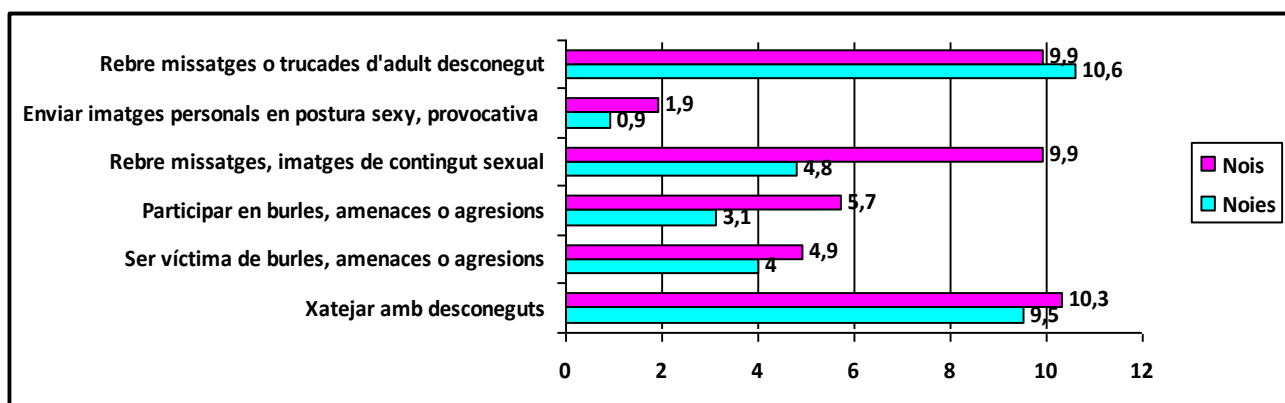
El 27% dels nens entre 11 i 16 anys informa ser intimidat en o fora de línia. El nombre de nens que van informar haver rebut algun tipus d'assetjament cibernètic a Internet a través dels telèfons mòbils és del 14%. Algunes dades d'interès d'aquest estudi europeu es recull en la taula següent.

Taula núm. 3 : Usos en la franja 11-16 anys

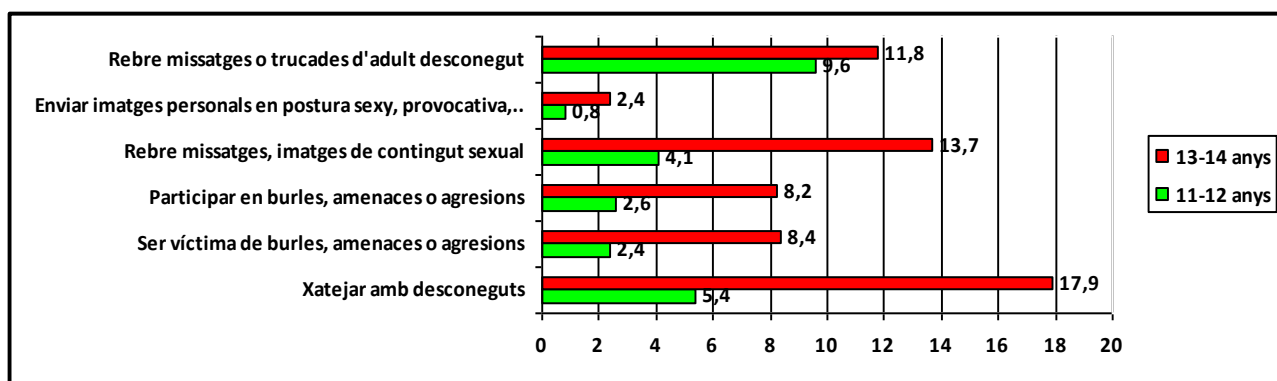
Conducta	Franja edat 11-16 anys
Exposició continguts negatius: missatges, comentaris, fotos o vídeos a les xarxes –Facebook- o plataformes per compartir en línia –Youtube-.	31%
Comunicació en línia amb algú que no hi ha hagut contacte previ cara a cara abans.	30%
Visió imatges sexuals fora i en línia	29%

A Espanya, en els inicis d'aquest any 2014, es publica un estudi de l'entitat Protégeles (Cánovas, 2014) que explora l'impacte que els dispositius mòbils tenen en els menors d'edat en població espanyola. Les taules 4 i 5 ens descriuen algunes de les situacions conflictives en els usos dels *smartphones* i tauletes en nois i noies i diferenciats en la franja d'11 a 14 anys. Les dades de les gràfiques estan extretes directament del document i estudi publicat el passat gener per Protégeles i responen a la pregunta següent que es feia als enquestats: "T'has trobat en alguna de les següents situacions?".

Taula núm. 4 : Usos conflictius entre nois i noies

Taula núm. 5 : Usos conflictius per franges d'edat

Com s'observa en les dades d'aquesta darrera taula 5, es detecta clarament l'existència d'un salt quantitatiu i qualitatiu molt gran entre els 12 i els 13 anys d'edat en el que refereix a la vivència de situacions conflictives, així com en el desenvolupament de pràctiques de risc. Aquesta realitat es manté al llarg de tota l'adolescència.

Pel que fa als adolescents, un dels principals riscos que se'n deriven de la utilització de la xarxa Internet, a banda de l'estafa i l'assetjament sexual o *grooming*², serien aquestes conductes de ciberassetjament que han anat a l'alça (arribant en algun cas al suïcidi d'alguna de les víctimes). Estudis entorn al fenomen però, han posat de manifest la manca de denúncia en molts casos per part de les persones menors d'edat víctimes d'aquestes pràctiques d'agressivitat electrònica.

2.1.4. Conductes d'assetjament virtual

La divulgació de la informació personal en la xarxa, que es divulga i persisteix en el temps, es pot fer per dues vies: la passiva (mitjançant xarxes socials, comentaris, blocs, ...) o l'activa (xat, videoconferència, *email*, ...).

---

² *Grooming* són aquelles conductes de manipulació realitzades per un adult sobre una persona menor d'edat, a fi i efecte de guanyar-se la seva confiança i establir una relació que li permeti, finalment, materialitzar l'abús.

Segons Suler (2004) aquesta desinhibició de la comunicació mitjançant l'ordinador està envoltada, sense oblidar el paper de la personalitat de cadascú, per factors com:

L'anonimat dissociatiu: si algú fa alguna cosa i ningú sap que ho ha fet no té perquè empenedir-se de la seva conducta.

La invisibilitat: l'interlocutor pot interpretar i comportar-se com si estigués parlant amb una pantalla i no amb una persona.

L'asincronia: es pot deixar un comentari mal intencionat en una xarxa i no tornar-la a visitar o pot desconnectar-se més fàcilment de la situació fins sentir la curiositat si ha tingut alguna rèplica.

La introjecció solipsista: al llegir un missatge es reproduïx les paraules en la pròpia ment, podent confondre's amb els propis pensaments i incorporar-los com si fossin propis.

La imaginació dissociativa: es pot pensar que la vida *online* és només un joc i les normes que s'apliquen *offline* no tenen valor en aquest nou escenari.

La minimització de l'autoritat: en el món *online*, es pot percebre que l'autoritat no existeix, que poden fer tot el que desitgen sense por a que algú amb autoritat els reprovï o sancioni.

La víctima d'aquest tipus de conducta assetjadora pot veure lesionats els seus bens jurídics com: llibertat, llibertat sexual, salut, honor, intimitat o integritat moral. Aquesta qüestió s'abordarà amb més detall en l'apartat corresponent al marc legislatiu i normatiu en el marc internacional, estatal i autonòmic.

El poder de la paraula escrita pot causar un gran impacte en els adolescents, atès que la o l'adolescent que és agredida o agredit pot estar llegint i rellegint l'escrit del seu ofensor un nombre infinit de vegades. El ciberassetjament, sovint deliberat i cruel, afegit al seu caràcter anònim, pot comportar un efecte extrem, encara que infreqüent com és el suïcidi.

Els efectes més habituals que comporten són l'afectació del benestar psicològic dels implicats, els problemes psicosocials i de conducta, la violència escolar i la delinqüència. Així, també està associat amb la depressió, la baixa autoestima,

el neuroticisme, l'ansietat i el consum de substàncies alteradores de la consciència.

Les característiques són comunes a l'assetjament en que també es dona una forma de comportament agressiu que sol ser lesiu i deliberat, persistent i prolongat en el temps. Sota la major part dels comportaments d'assetjament estaria l'abús de poder i el desig d'intimidat i dominar. Tanmateix, els subjectes influïts per les característiques del ciberespai poden cometre agressions amb una escassa càrrega psicològica i amb una gran facilitat, especialment els hi pot resultar fàcil en aquells subjectes que tenen dificultats per establir relacions socials.

Un dels grans riscos de les TIC per les conseqüències que té en els víctimes que ho pateixen és el *ciberbullying* o ciberassetjament. Tot seguit dedicarem el següent apartat al seu anàlisi i seguirem amb l'exposició d'altre risc amb protagonisme en l'adolescència, el *sexting*.

2.1.4.1. Ciberassetjament / ciberbullying

La manca d'un acord amb relació a la definició precisa d'aquest terme (*cyberbullying* en anglès), ha comportat que diferents investigadors hagin utilitzat el mateix terme però amb diferents significats. Tots elles, però, coincideixen en referir-se a un dany ocasionat a través d'algun mitjà electrònic (generalment telèfon mòbil i Internet), tanmateix, difereixen principalment en el fet d'incloure o no la condició que aquests actes es produeixin de manera continuada en el temps.

Pensem així, que certes conductes úniques, puntuals, com penjar un vídeo, una foto o un comentari a la xarxa poden provocar també un dany enorme a la víctima. Hi ha qui, així, opta per l'expressió genèrica de violència a través de les TIC, en substitució de l'especificitat del terme ciberassetjament o *ciberbullying*.

Definició

L'educador canadenc Bill Belsey, considerat un dels introductors del terme de *cyberbullying*, defineix aquest assetjament virtual com l'ús de les TIC per

recolzar una conducta deliberada, repetida i hostil per part d'un individu o un grup, amb la intenció de danyar l'altre (Belsey, 2005).

Peter K. Smith (2006) utilitza el terme *cyberbullying* o assetjament cibernètic per a definir l'ús de tecnologies per a dur a terme un assetjament que no té lloc en un espai ni en un temps determinats, sinó que s'aplica a l'ús de les xarxes socials i tecnologies de difusió massiva com mòbils i Internet. Es caracteritza per un anonimat que pot considerar-se com un incentiu per exercir un major nivell d'assetjament i violència.

Característiques

Algunes de les característiques del ciberassetjament o *ciberbullying* més rellevants resten resumides, a partir de les fonts bibliogràfiques consultades, tot seguit:

Intencionalitat: percepció de la víctima sobre l'acció d'agressió.

Repetició: un sol acte pot ser el resultat d'una continua i generalitzada humiliació.

Desequilibri de poder: indefensió de la víctima davant les agressions, l'esclatxa digital o l'anonimat.

Anonimat: com efecte augmenta el sentiment d'indefensió i por de la víctima.

Públic o privat: a banda de la víctima, pot se visionat per un nombre indeterminat d'espectadors que agreuja la humiliació de la víctima.

24/7: aquest canal per a l'agressió sempre obert augmenta el sentiment d'angoixa viscuda per la víctima davant la possibilitat de l'agressió.

Perversió moral: davant l'agressió injustificada a la víctima.

Manca de feedback físic i social: no és percebut el dany i el dolor de la víctima.

Conseqüències de les interaccions *online* afecten a la vida *offline*.

Algunes referències de teories explicatives

Investigadors del fenomen com Calmaestra (2011), entre d'altres, apunten que algunes teories clàssiques que sostenen el *bullying* podrien traslladar-se a l'assetjament cibernètic entre adolescents que estem analitzant, encara que són pocs els treballs empírics que s'han dut a terme en aquest sentit.

La teoria del vincle: l'estil de cria dels progenitors és desencadenant per a la seguretat i personalitat del nen i nena.

La teoria ecològica: la persona s'organitza entorn variables externes i internes, psicològiques, fisiològiques, sociològiques i ètiques, així como totes les possibles interaccions que sorgeixin en el seu entorn. L'ambient familiar esdevindrà un microsistema puntal en la construcció d'esquemes i models personals que guiaran les relacions socials.

La teoria del processament de la informació: es basa en la consideració de la ment humana com un ordinador, com una màquina que pot rebre informació, processar-la i treure un resultat.

La teoria de la ment (ToM): es refereix a l'habilitat per a comprendre i predir la conducta d'altres persones, els seus coneixements, les seves intencions i les seves creences.

Se'n poden afegir d'altres causes com l'efecte de la desinhibició -reproduir accions *online* que mai no farien *offline*-, la transició de la identitat del *self* privat al *self* social –exposició alta d'informació privada en xarxes socials- i la manca d'interacció amb els adults pel que fa a l'acompanyament i control de les activitats *online* dels seus fills i una limitada interacció paternofamiliar. Estudis com el de Giménez et al., en el 2013 apunten que el principal motiu per assetjar *online* és la “provocació”, s'entén així que és la víctima qui els provoca, el segon és la “diversió” i la percepció de “debilitat” de la víctima i en darrers lloc “l'exclusió” i la “revenge” .

També esmentar el desig i la recerca de revenge per part de persones que han estat agredides en entorns presencials, precisament en l'estudi de König, Gollwitzer i Steffgen (2010) posa de manifest que la revenge és un important

predictor en l'elecció de la víctima per aquells ciberagressors que també han estat victimitzats. Per últim, fer esment a que un nombre important d'agressors en ciberassetjament han estat víctimes de *bullying* tradicional.

Les característiques individuals més els contextos de desenvolupament psicosocial d'agressors i víctimes i el context familiar (violència en la parella, situació socioeconòmica i clima familiar) incidiran en la reducció del nombre de víctimes i d'agressors.

Rols

Malgrat la majoria dels estudis que hem revisat consideren dos rols principals en la dinàmica ciberassetjadora: agressor i víctima, hi ha aportacions recents a la teoria que incorporen, a banda dels agressors victimitzats, els espectadors - tant aquells que no fan res per aturar l'agressió, com aquells que tracten de detenir-la d'alguna manera-.

Una darrera aportació que ens sembla interessant ressenyar és la de Mason (2008). Aquest autor ens fa una classificació de sis tipus d'implicats en el fenomen:

Agressors proactius	Víctimes d'agressors proactius
Agressors reactius	Víctimes d'agressors reactius
Espectadors que són part del problema	Espectadors que són part de la solució

Ens detindrem en l'explicació d'aquells que pateixen aquest ciberassetjament, a través d'aquest mitjà en que es realitza (vies: SMS, correus, xats,..) que facilita la seva disponibilitat en l'espai i en el temps. Aquesta permanent localització mitjançant els dispositius, engrandeix el patiment i les estratègies de control, l'evitació i/o evasió són més limitades que en el de tipus presencial. Ens trobem amb la generalització del dany, la permanència i l'amplitud d'audiència. Es rebaixa l'exigència de posicionament moral als espectadors, se'n facilita la desinhibició davant els atacs, a l'evitar-los el feedback de patiment que pot

experimentar la víctima. Aquesta, així, es presenta com invisible de les agressions que pateix.

La víctima

En la víctima que pateix la conducta s'agreuja el patiment i la inseguretat per la falta de previsió dels atacs, generalitzant-se ansietat, estrès i depressió. Hi ha risc d'una escalada envers una indefensió apresada al no poder organitzar una defensa efectiva. En les víctimes reactives, la seva reacció sol incrementar la intensitat i freqüència dels atacs, cosa que agreuja la seva victimització. A més, l'efecte desinhibidor de l'entorn virtual fa que algunes víctimes, que no respondrien agressivament en situacions cara a cara, ho facin en el ciberespai –pèrdua de la vergonya social-. La persona agredida es situa amb debilitat front el “poder” de la comunitat virtual, en un context d'invisibilitat i en una posició de desprotecció, descol·locada i confosa.

Les condicions contextuais també afavoreixen que subjectes víctimes, que no respondrien en una situació d'assetjament presencial, ho facin en el pla virtual. I, encara que obtinguin més pressió i victimització i també s'agreugi la seva posició amb una escalada de les agressions, algunes víctimes poden reaccionar agressivament i respondre a l'agressor desafiant el seu poder.

Hi ha un desequilibri de seguretat entre víctima i agressor que es manifesta en la dimensió exposició-accessibilitat. L'entorn virtual del ciberassetjament redueix el nivell d'exposició de l'agressor a l'atacar i maximitza fins a l'extrem l'accessibilitat a la víctima agreujant la seva indefensió i vulnerabilitat.

Moltes víctimes no saben qui les assetja (anonimat de la xarxa per emascarar l'autoria de l'agressor). Tanmateix, alguns dels autors dels atacs poden ser de l'entorn i propers a la víctima com ho recullen estudis entorn la temàtica (Bartrina, 2012).

En el pla cognitiu, la víctima mostra confusió i desorientació sobre l'origen del que està passant i la presa de decisions per resoldre amb garanties el ciberassetjament que pateix. En això contribueix el seu desconeixement sobre

el què està passant i l'anonimat dels fets amb la qual cosa la seva vida quotidiana i social es veu envaïda de dubtes i certa paràlisi per actuar.

La intangibilitat i la invisibilitat de les relacions afavoreixen que en lo social molts subjectes arribin a relacionar-se amb els seus iguals en gran mesura només a través de mecanismes tecnològics i a distància, apartant les relacions presencials bis a bis o de grup.

L'extensió d'audiència engrandeix el dany i afectació en la víctima incrementat per la permanència en la xarxa de comentari o imatge que ha insertat l'agressor. És important i necessari, per reduir aquest efecte, el sentiment d'un grau de control òptim i d'acompanyament per part de l'adult.

Díaz-Aguado (2005) fa una distinció entre dos tipus de víctimes, segons les característiques que presenten: "víctima típica o passiva" i "víctima activa". En primer lloc, la víctima passiva es caracteritza per tenir una posició social aïllada, sense assertivitat, presenta dificultats en la comunicació, té una conducta molt passiva i pateix por davant la violència. En segon lloc, la víctima activa es caracteritza per trobar-se en una situació de marginació entre els seus companys de classe i a més a més, presenta una forta impopularitat.

L'estudi de Bartrina (2012, p. 31) apunta que la cibervíctima presenta certs estats emocionals negatius a causa de l'assetjament electrònic que pateix a través de les noves tecnologies, como són: "ansietat, baixa autoestima, depressió, indefensió, aparença trist, mal humor, i/o idees suïcides. Expressa disgust, por, soledat, frustració, estrès, irritabilitat, somatitzacions, trastorns en la son i/o alts nivells d'estrès permanent. Al mateix temps, evita l'escola i presenta dificultats en concentrar-se, experimenta una disminució en el seu rendiment acadèmic, pèrdua d'interès per les activitats socials i tendència al distanciament i l'aïllament".

Tipologia

D'acord amb l'objecte d'aquesta recerca, les víctimes, hem optat per la classificació del ciberassetjament en relació al tipus d'acció que es realitza (Buelga, S; Cava, M.J., Musitu, G., 2010; Willard, 2006):

Provocació incendiària (Flaming): intercanvi d'insults breus i acolorats, baralles i discussions *online* mitjançant llenguatge vulgar i enutjat.

Fustigament (Harassment): de tipus unilateral sobre una persona amb enviament d'imatges o vídeos denigrants, tramesa de virus, humiliació

Denigració (Denigration): distribució d'informació d'un altre en to despectiu i fals mitjançant un anunci en una web, missatgeria instantània o lliurament de fotos alterades digitalment d'una persona.

Suplantació de la personalitat (Impersonation): enviar o publicar material comprometedor sobre algú entrant en un compte de correu o xarxa social manipulant i usurpant la seva identitat.

Violació de la intimitat (Outing and Trickery)-sortida i engany-: violació de la intimitat enganyant-lo per tal que comparteixi i transmeti secrets o informació confidencial sobre un altre promovent rumors difamatoris.

Exclusió (Exclusion) i ostracisme: privació a la víctima d'accés a jocs *online*, xats o xarxes socials.

Ciberpersecució (Cyberstalking): conducta repetida de fustigament i/o assetjament amb lliurament de missatges ofensius, grollers i insultants, ciberpersecució. La víctima tem per la seva seguretat.

Tot seguit passarem a descriure aquelles variables i factors que sostenen l'estudi de la problemàtica a partir d'aquells factors de risc i de protecció i que ens serviran alhora del buidatge d'expedients i anàlisi de dades. S'han considerat importants aquelles variables demogràfiques com: sexe, edat, curs escolar i algunes dades de la família com l'estil educatiu. Diversos estudis conclouen que les edats de major risc es situen entre els 10 i els 14 anys.

Factors de risc

Estudis recents apunten als intents d'aprofundir i definir algunes variables que puguin predir alguns factors de risc, tant pel que fa a la cibervictimització com per a la ciberagressió. Ens centrarem en la descripció i anàlisi d'aquelles que seran objecte d'aquest estudi.

Les agruparem en els diferents apartats que passem a ressenyar:

Gènere: Els principals treballs que l'han analitzat amb mostra espanyola han conclòs que les noies mostren una major predisposició a participar com a víctima i els nois com agressors (Bartrina, 2012; Ortega, R.; Calmaestra, J. i Mora-Merchán, J.A., 2008). Coincidint amb treballs realitzats en altres països com els de Kowalski i Limber (2007) i Slonje i Smith (2008). Tanmateix ens cal una major recerca al respecte atès que n'hi ha d'altres que no han trobat diferències.

Nivell educatiu en el que és més habitual el patiment d'aquesta violència a través de les TIC és el 1r i 2n curs de l'ESO (Bartrina, 2012; Ortega et al., 2008). Són alumnes amb una elevada formació.

Psicològiques: inseguretat, baixos nivell d'autoestima (Patchin & Hinduja, 2010), delicat estat de salut, psicopatologia, problemes en la son i l'ús i abús de substàncies.

Ús Internet: freqüència elevada de comunicació *online*, especialment amb l'ús de programes de missatgeria instantània (Ybarra, 2004), podent arribar a l'addicció, ser usuari actiu de les xarxes socials i xats. Són usuaris amb un comportament de risc en Internet.

Manca de sentiment de protecció de l'adult, una pobre relació paternofilial i l'exercici d'un estil educatiu permissiu o negligent (Bartrina, 2012).

Persones menors d'edat amb algun tipus de discapacitat del desenvolupament o de caire intel·lectual.

Correlació positiva entre ser víctima de violència tradicional-*bullying*- i ser-ho en el context de les TIC (Sticca et al., 2012; del Rey, Elipe & Ortega, 2012; Bartrina, 2012; Sourander et al., 2010; Smith et al., 2008).

Sentiment de revenja abans esmentat, cibervictimització i tradicional victimització –*bullying*- (Sourander et al., 2010; Sticca et al, 2012), comportament disruptiu, desvinculació moral, baixa empatia afectiva i cognitiva. Resulta interessant les conclusions del treball de Schultze-Krumbholz i

Scheithauer (2009) que apunta que tant els autors com les víctimes de ciberagressions mostraven menys empatia i major agressió relacional que els no implicats en *ciberbullying*.

Pertinença a minories ètniques o col·lectius marginals, dificultats d'aprenentatge o d'expressió, orientació sexual (homosexualitat).

Els centres educatius estan ubicats en un entorn urbà i de grans dimensions i de caràcter més impersonal.

Factors de protecció

Atès que l'objecte de la recerca és la víctima, els hem de destacar i potenciar afavorint una educació dels hàbits d'ús d'aquestes eines cara a la protecció i seguretat personal *online*.

Sentiments de seguretat en l'escola -en forma descendent en el rol de víctima-, el recolzament i l'acompanyament dels pares, l'exercici d'un estil educatiu autoritatiu.

No respondre a les provocacions, evitar aquells llocs on poden ser assetjats, protegir les dades personals, guardar les proves del ciberassetjament, verbalitzar i comunicar quan hi ha una conducta que pugui resultar molesta, denunciar el comportament i fets per tal que se'n puguin prendre les mesures legals al respecte.

Altres mesures serien l'ús de pseudònims o *nicks* personals, no compartir contrasenyes, tenir cura de les dades personals, no connectar ni agregar a desconeguts. Contar amb l'acompanyament, monitorització i suport de pares o tutors i professors.

Centres educatius en entorn rurals i petits que promouen en major mesura actituds prosocials.

Estratègies d'afrontament per part de les víctimes

A partir d'estudis que s'han centrat en conèixer, de forma descriptiva, les conductes que duen a terme les víctimes del ciberassetjament, podem concloure el següent:

Les víctimes no solen denunciar la conducta assetjadora ni davant dels pares i menys davant dels seus professors, en menys ocasions encara les de ciberassetjament. Respecte als pares, les hipòtesis apunten a la por de veure's privat o limitat de l'accés a les TIC, la vergonya a que els pares coneguessin alguna de les seves pròpies conductes en la xarxa i el pensar arreglar els seus problemes ells mateixos. Respecte els professors, els nois i noies pensen que no poden fer res o bé que ocasionalment intervenien davant situacions com aquestes que patien.

Respecte a les estratègies en concret que prenen els nois i noies víctimes respecte a la conducta dels seus agressors esmentar: tractar d'ignorar-los, assetjat als seus assetjadors, fugir del lloc, tancar les possibilitats de connexió en la xarxa com tancar sessions, bloquejar o demanar-li que pari. Altres recerques com les de Ortega, Calmaestra i Mora-Merchán (2008), entre d'altres, conclouen que intenten ignorar el succeït o retornar-li les agressions. Patchin i Hinduja (2006) realitzen un estudi en el que conclouen que un 25% de les víctimes no fan res per evitar aquest ciberassetjament.

Pocs són els treballs que s'han centrat en estudiar el paper dels espectadors. Al respecte un dels darrers estudis és el de Li (2010) en el que esmenta que un 70,2% no va fer res al presenciar l'agressió cibernètica encara que hi ha un 35,1% que va intentar ajudar o ser amic de la víctima.

En l'estudi de Giménez, A. M.; Arnaiz, P.; Maquilón, J.J. (2013) apunta que contraatacar i convertir-se en víctima agressiva o proactiva és, en primer ordre, la resposta de les víctimes. En segon lloc, es situa la família en les nenes i no fer res en els nens, en tercer lloc a les amistats per a compartir amb elles aquesta experiència d'assetjament i com a darrer recurs està anar a buscar ajut o recolzament en el professor.

2.1.4.2. Sexteig / sexting

De la mateixa manera que succeeix amb l'estudi del ciberassetjament o *cyberbullying*, són molt disperses les definicions que s'han realitzat al voltant del *sexting*, així com on es situa el centre d'aquesta problemàtica.

El *sexting* és una pràctica apareguda amb la nostra immersió al món de les tecnologies, que s'ha identificat en grans i petits com un fenomen que va en augment. A grans trets, consisteix en la producció, possessió i/o (re)enviament de material de contingut eròtic o sexual a una altra persona a través d'un dispositiu tecnològic.

A Espanya, segons un estudi del INTECO (2010) -Institut Nacional de Tecnologies de la Comunicació-³, el 4% dels infants d'entre 10 i 16 anys admet haver-se fet fotografies provocatives algun cop, ràtio que puja a un 6,1% entre els adolescents d'entre 15 i 16 anys. Igualment, un 8,1% reconeix haver-les rebut. Més específicament, la majoria d'estudis sobre *sexting* en el col·lectiu d'adolescents acostumen a apuntar una incidència indirecta al voltant del 15% - és a dir, d'adolescents que coneixen casos d'enviament de fotografies sense el consentiment del seu protagonista-⁴.

Sota el marc legal, el risc del *sexting* recau en la transmissió no consentida a tercers. A més, com a forma de ciberassetjament, pot convertir-se en una forma d'invasió en el món de la vida de la víctima que utilitza les possibilitats que ofereix Internet per a irrompre de forma repetida, disruptiva i sense el seu consentiment.

---

³ Senyalat per INTECO-Orange (2010), Estudio sobre seguridad y privacidad en el uso de los servicios móviles por los menores españoles. Madrid. Disponible en <http://observatorio.inteco.es>. Consulta 25 de juny de 2011.

⁴ Senyalat per Agustina en el seu article "¿Menores infractores o víctimas de pornografía infantil? Respuestas legales e hipótesis criminológicas ante el Sexting." (2010).

Definició

Una de les definicions més acceptades tècnicament és la de McLaughlin (2010) que defineix el *sexting* com “el fenomen que engloba aquelles conductes o pràctiques entre adolescents consistents en la producció, per qualsevol mitjà, d’imatges digitals en les quals apareixen menors de forma nua o seminua, i en la seva transmissió a altres menors, ja sigui a través de la tecnologia mòbil o correu electrònic, o posant-ho a disposició de tercers a través de internet”.

El *sexting* va saltar a l’opinió pública el 6 de març del 2009, amb el suïcidi de Jesse Logan a Cincinnati, víctima d’aquesta problemàtica social. El *sexting*, però, feia anys que havia estat identificat. Les primeres referències les trobem a l’any 2005 als països anglosaxons -Austràlia, Nova Zelanda, Estats Units i Regne Unit-, països dels quals segueixen provenint la majoria de investigacions. En el nostre país la proliferació ha estat més recent –la majoria en els darrers 5 anys-, encara que ha anat en augment. Autors com Flores, (2009), Agustina (2010), Menjívar (2010) o Fajardo (2013) entre d’altres, han ajudat a sensibilitzar als professionals i la societat de les greus conseqüències que pot tenir aquest fenomen en un adolescent.

Més recentment, em trobat adaptacions a l’idioma castellà amb mots com *sexteo* o *sextejar*, que equivaldria al *sexteig* o *sextejar*, adaptacions lingüístiques a les què nosaltres ens adherim⁵.

Literalment, l’anglicisme i de terme *sexting* incorpora els mots “*sexe*” (*sex*), i “*enviament de missatges de “text” (texting)*”, doncs va néixer per referint-se al contingut sexual enviat virtualment en un moment que no existia la tecnologia actual. La definició s’ha ampliat a altres formats de imatge, fins trobar que la majoria d’autors del context espanyol només accepten aquest material com a base del fenomen *sexting*.

---

⁵ Analitzat lingüística i semiòticament per la Universitat de Màlaga, com a mostra de la confusió terminològica actual, en l’article “Acerca del acoso y del sexting” (Guerrero, G. I Pérez, F.). Disponible en el link: <http://seer.ufrgs.br/index.php/riterm/article/view/20814/11969>

Malgrat la disparitat de definicions que es fan del sextejar, el nostre treball es centra en tot aquell contingut de caràcter eròtico-sexual en format d'imatge, enviat a través d'un dispositiu electrònic. Ens unim als autors del nostre context, alhora que partim de la premissa que, molt possiblement, siguin les imatges i els vídeos, pel seu major impacte, els que finalment es denunciïn i arribin als nostres jutjats.

El *sexting* consisteix en la difusió o publicació no consentida de continguts de tipus sexual (principalment fotografies i vídeos), produïts pel mateix remitent, utilitzant el seu mòbil o un altre dispositiu tecnològic (Agustina, 2010). Aquest contingut generat de manera voluntària pel seu autor –generalment, amb intenció provocativa o, en alguns casos, amb un contingut sexual explícit-, passa a mans d'una segona persona que el reenvia a una altra o altres persones, podent-se entrar, a partir d'aquí, en un procés de reenviament massiu, multiplicant-se doncs la seva difusió i, amb ella, la seva potencial victimització.

Alguns estudis, especialment provinents del món anglosaxó, diferencien conductes concretes dins el fenomen del *sexting* -com pot ser el *sexcasting*, que implica la gravació de continguts sexuals a través de la *webcam* i la difusió del mateixos per qualsevol canal que permeti les noves tecnologies-.

Malgrat tot, en el nostre context social són escasses les investigacions que s'han realitzat sobre el tema.

Característiques

Malgrat la manca d'acord entre els autors que s'han endinsat en la problemàtica, trobem certs elements comuns que caracteritzen el sexteig, recollits molt clarament per Agustina (2010).

Producció voluntària amb una intenció eròtica o sexual: La pròpia víctima és la productora dels continguts, generalment imatges on fa un posat provocatiu. Alguns autors, com a McLaughlin (2010) han definit el *sexting* centrant-se en aquest primer element.

Disposar dels equips tecnològics necessaris: El telèfon mòbil, l'ordinador, la webcam o la tauleta seran els mitjans de producció i difusió de les fotografies o vídeos. Aquest context digital li configura les mateixes característiques que li ofereix el context TIC a l'assetjament - com la immediatesa, la facilitat i rapidesa en l'enviament i transmissió, l'àmplia audiència potencial, la sensació d'anonimat, l'efecte desinhibidor,...-.

Conductes que tenen lloc entre iguals ja que pensem que, d'altra manera, estariem parlant de pornografia infantil -on els materials també són de naturalesa sexual amb motius infantils, però que es diferencien del *sexting* per tractar-se d'un abús infantil i per la finalitat d'explotar sexualment aquestes imatges per una segona persona, no sent doncs el seu origen una autoproducció-. També existeix una proliferació d'estudis anglosaxons on s'analitza el fenomen del *sexting* en les diferents edats, i dins d'elles entre els adults. En el nostre cas, ens centrarem en el grup de infants i adolescents.

Hi ha autors que no inclouen aquesta tercera característica i incorporen la de "**naturalesa privada i casolana**" amb l'objectiu de marcar la mateixa diferenciació i allunyar-se de la producció pornogràfica (Martínez Otero, 2013).

La difusió no consentida a terceres persones: Diversos autors, i entre ells nosaltres, apunten aquest quart element característic al centrar-se només en els casos de *sexting*-delicte, doncs el problema (personal i jurídic) comença quan algú decideix reenviar un missatge privat sense el consentiment del seu autor. Coincidim amb autors com McLaughlin (2010)⁶ i Agustina (2010) al entendre que el problema, i possiblement la solució, recau en la transmissió del material a tercers. Ens centrarem doncs, en el sexteig no consentit.

Algunes referències teòriques explicatives

Com ja hem fet esment, és especialment variada la definició que es fa a nivell tècnic i científic del fenomen *sexting*, amb les seves conseqüents implicacions alhora de buscar teories explicatives, així com definir on cal intervenir davant la problemàtica.

---

⁶ McLaughlin tipifica el delicte del *sexting* basant-se en 4 elements: l'edat, el contingut, la intencionalitat i el consentiment.

El desacord teòric parteix dels elements que es consideren com a característics del fenomen, com el tipus de material publicat -exclusivament imatge o també en format de text- o les possibles edats dels implicats -exclusiu dels adolescent com defensen autors com Finkelhor o present en edats més avançades, direcció que han pres algunes investigacions més recents-.

El desacord també es trasllada en quina és l'acció o accions que inclou la problemàtica: si consisteix en la "difusió i publicació" o s'amplia a la "producció, distribució i possessió", deixant de banda també, moltes definicions, l'existència d'un "reenviament no consentit". Aquest ha estat el punt de partida del debat que s'ha generat davant les situacions de *sexting* condemnades als Estats Units com a possessió de pornografia infantil, victimitzant amb el sistema legal tan als ofensors com a les víctimes, com a productores i en possessió de pornografia infantil. Autors com Finkelhor (2013) ha denunciat la situació amb un estudi que mostra que el 36% dels Fiscals que podien imputar davant de ciberdelictes, incoaven expedient sempre davant d'una situació de *sexting* - resultats que es contraposen als obtinguts pel professor de dret Martínez Otero en el context espanyol-. Alhora, la majoria de fiscals nord-americans han de tipificar el fet com a pornografia infantil –mentre que el 16% defensava que, a més, havien d'estar en un registre de delinqüents sexuals-. Coincidim amb aquests autors alhora d'alertar en la necessitat de donar la mínima resposta necessària per part dels professionals quan intervenim amb infants i adolescents, degut a les repercussions que pot tenir en el seu grau de victimització.

Fent un recorregut per les diverses referències teòriques -i tenint en compte les esmentades discrepàncies en la definició del fenomen del *sexting* i del reenviament d'aquest material de forma no consentida-, podem agrupar en els següents enfocaments, les teories que intenten donar-li una explicació:

Paradigma evolucionista: La majoria de investigacions realitzades amb població adolescent, tenen en compte les característiques d'aquesta etapa del desenvolupament. L'etapa adolescent, com ja hem dit, es presenta com un

factor de vulnerabilitat, doncs la falta de cultura de privacitat, el despertar sexual, la poca consciència dels riscos i l'excés de confiança⁷ (Vegace, 2013), abona aquest preocupant territori verge, obert a l'empremta de les noves experiències. Alhora, l'adolescència implica un moment on la persona s'explora a sí mateixa –especialment, la identitat, el cos i els propis límits-, així com el seu grau d'autonomia i llibertat, alhora de contactar amb el món; tendències que, en aquest cas, es repeteixen en el context de les noves tecnologies. La naturalitat amb què els joves utilitzen Internet els fa percebre aquest mitjà com un àmbit social més, no sent conscients dels seus riscos i perills.

Paradigma tecnològic: Hi ha un altre gran bloc de teories i investigacions que estudien la influència del mitjà tecnològic en la forma de comunicar-nos. Aquestes teories visualitzen diferències fonamentals entre la comunicació presencial i la digital, especialment en el grau de privacitat i de confiança en les relacions i interaccions que condicionen i motiven l'existència del *sexting*. Fajardo (2013), entre d'altres autors, identifiquen els usos i nous comportaments que genera connectar-se a Internet i els riscos i agreujants que suposen pel fenomen. També relacionen les noves ciberproblemàtiques amb la violència estructural i la discriminació que el propi espai virtual perpetua.

Paradigma des del gènere: En l'espai virtual, com en el físic, es reproduïxen rols i patrons culturals de gènere, així com la idea que es té de masculinitat i feminitat, les relacions de parella, l'amor, la sexualitat i la sensualitat, etc. Aquests explicarien els diferents comportaments dels seus protagonistes (Walker, Sh., Sancí, L., Temple-Smith, M., 2013).

Paradigma sociològic: Des d'aquest enfocament s'assenyala l'actual erotització de la infància, no reconeguda, per part de la societat. Agustina, defensor d'aquesta explicació i fent la seva equivalència jurídica, mostra la contradicció actual entre la situació que viu la nostra societat –on cada generació accelera més l'entrada a la preadolescència- i la legislació actual, on, en la majoria de societats –i entre elles, l'espanyola- es reconeix la seva

---

⁷ Les dues últimes variables també senyalades per M.J. Bartrina (2012).

llibertat sexual, el poder de decidir la seva sexualitat, a partir dels 13 anys, existint indemnitat sexual abans d'aquesta edat i, per tant, també desprotecció - en aquest sentit, alguns països s'han plantejat legislar per a protegir-la.

Potencials problemes associats

Part de la preocupació legal ha vingut promoguda per, com el sextejar pot derivar a una situació de *pornografia o pederàstia*, si aquests materials cauen en determinades mans amb una intenció més comercial i/o conscient de la difusió que s'està portant a terme.

En altres casos, aquesta pràctica de sexteig entre adolescents ha derivat en una conducta de *ciberassetjament*. El *sexting* es converteix en el context perfecte per a la intimidació, l'amenaça, la humiliació,... en definitiva, per la violència i la manca de respecte vers l'altre, que haurem d'analitzar en el nostre estudi. La sextorsió (*sextorsion*), com ha estat anomenat tècnicament, utilitza el material sexual com a mitjà de pressió, xantatge i/o ridiculització contra la persona fotografiada. Segurament degut a les dificultats metodològiques, no coneixem encara l'estudi que mesuri la concurrència dels dos fenòmens i les seves relacions, malgrat el clar interès que podria generar.

Cal que el nostre treball es detingui també a analitzar les diferències que apareixen al donar-se aquestes conductes entre persones amb una relació prèvia o desconegudes. En determinats situacions, el *sexting* s'origina entre persones que han tingut o tenen un vincle relacional, produint-se per motius directament vinculats a l'esfera afectiva i les relacions de parella. En aquests casos, els estudis identifiquen el fenomen com una de les formes més greus i perjudicials d'exercir *la violència de gènere*, que pot venir acompanyada d'altres pràctiques perpetuadores que inclouen la pressió permanent per actuar d'acord amb les sol·licituds de la parella, crítiques continuades i revelació de intimitats després d'extingir la relació de parella, localització d'adreces per a un posterior assetjament físic, etc.

La víctima i la seva victimització

Davant el sexteig no consentit, el conflicte social apareix al tractar-se d'una problemàtica caracteritzada per un tipus de comportaments on la víctima es situa voluntàriament en una situació de risc. Especialment en aquest tipus de casos, la víctima té un paper actiu alhora de situar-se dins una posició de vulnerabilitat que podria haver previst i evitat. No podem oblidar les diferents classificacions que s'han fet al llarg de la història del tipus de víctimes, tenint en compte el seu posicionament en el fet agressor, però no per això deixen d'ésser víctimes d'un fet traumàtic. Com qualsevol altra víctima, creiem que cal responsabilitzar però no penar, revictimitzant i agreujant, un cop més, el seu dany.

El sexting pot comportar en la víctima múltiples danys: personals (psicològics i/o identitaris), socials (a nivell de relacions i de imatge) i morals que, en alguns casos, poden ser greus i irreparables. Alhora de valorar el dany, no podem obviar la victimització indirecta -patida pels reenviadors i simples espectadors-, si obrim la mirada a les seves repercussions comunitàries i socials.

Danys personals (psicològics i/o identitaris)

A nivell psicològic, el sexteig no consentit pot tenir múltiples efectes, més tenint en compte l'etapa evolutiva en la què ens trobem, un moment clau en la formació de la identitat i on l'autoestima de la persona està molt influenciada per la imatge que tenen els altres d'ella.

Conseqüències en el pla de la seva emotivitat individual: les sensacions d'angoixa, culpabilitat, vergonya i por afecten i poden trencar l'equilibri emocional de les víctimes. Al igual que el ciberassetjament, la pèrdua de control de la informació difosa es converteix en un fort estressor per a la víctima que, en el pitjor dels casos, pot realitzar intents de suïcidi, inclús consumir-lo.

La sensació de por produïda per les amenaces de l'assetjador també acostuma a ser una constant. Va aparèixer, per exemple, en totes les noies que havien patit

ciberassetjament per part de la seva parella o ex-parella masculina, entrevistades en un recent estudi⁸. En aquest, la idea de poder-se trobar amb els seus assetjadors espantava a les víctimes, tot i la falta d'amenaques directes de violència física.

Les víctimes del mateix estudi, experimentaven una **sensació d'intromissió i violació de la seva vida privada**, que es convertia en por a mesura que adoptava formes més properes o semblants a l'assetjament físic.

Repercussions en el rendiment acadèmic segons múltiples investigacions, com la recentment realitzada per Beatriz Vegace (2013) amb població general de la Comunitat Autònoma de la Rioja: en aquesta, el col·lectiu d'adolescents entre 14 i 16 anys percebia que principalment afectava a l'assistència a classe de la víctima (valorat per un 86,7% dels enquestats), seguit per les repercussions en la superació dels exàmens (en un 68,3%) i en la seva motivació per aprendre (en un 60%), sent múltiples els factors que poden minvar el rendiment d'aquests estudiants.

Danys socials

El tipus de situacions objecte de l'estudi, estan també molt vinculades als espectadors: passius, reenviadors i defensors de la víctima, tant en relació a la gravetat del fet com en els danys socials que inevitablement partirà la víctima.

Trencament de les seves relacions socials: En estudis en què s'ha donat un assetjament tecnològic per part de la parella o exparella, s'ha observat un major aïllament social de la víctima, tant del món digital (o *online*) com del món físic (o *offline*), explicat en part pel sentiment de fragilitat i vulnerabilitat -individual i social- que pateix la víctima.

El deteriorament de la imatge social de la víctima: El fet que Internet permet fer arribar, determinats missatges, a unes àmplies i molt diverses audiències pot comportar la ridiculització, la calúnia i la difamació de la víctima en públic, tan per

---

⁸ Torres Albero, C. (Director); Manuel Robles, J.; de Marco, S. (2013). "El ciberacoso como forma de ejercer la violencia de género en la juventud: un riesgo en la sociedad de la información y del conocimiento". Investigación promovida por la Delegación del Gobierno para la violencia de género.

part del primer receptor, com dels posteriors reenviadors i espectadors. Per a aquestes cibervíctimes, restablir la seva bona reputació es pot fer molt feixuc i dolorós, sobretot per la manca d'eines concretes per a detectar l'abast del fenomen.

A nivell social, la nostra experiència ens porta a identificar el rebuig que pateix la víctima del reenviament de *sexting* no consentit, per part de la societat. Curiosament, la víctima de la violació de la seva intimitat, alhora és castigada per la comunitat i tixada pel seu comportament eròtic o sexual, augmentant el seu malestar.

Danys morals

El *sexting* vulnera alguns dels drets fonamentals com són l'honor –per les repercussions en la reputació de l'adolescent, que acabem de senyalar-, el dret a la intimitat i el dret a la pròpia imatge (tots tres, recollits en l'article 8 de la Constitució Espanyola i en la majoria de jurisdiccions democràtiques nacionals i internacionals).

Danys comunitaris

El *sexting* no consentit es caracteritza per l'àmplia i ràpida extensió del fenomen, degut al tipus de comunicació que ofereixen les tecnologies.

En aquest nivell, contemplem l'efecte que també té en els i les espectadores i/o emissors del material rebut i, de retruc, en la nostra societat –especialment, en les noves generacions-.

Un estudi posa a la llum la victimologia indirecta patida pel col·lectiu d'infants i adolescents espanyols, al destapar que un 17,1% coneixien persones properes que havien patit *sexting*, mentre que el 15,5% va afirmar conèixer persones properes que havien difós aquests materials sense el consentiment del seu protagonista (INTECO i Orange, 2010).

Un dels pocs estudis que han permès mesurar l'impacte que té en l'audiència s'ha obtingut les seves repercussions en el clima de l'aula (Vegace, B., 2013): el 70% dels adolescents d'entre 14 i 16 anys percebien la influència del *sexting* en el comportament del grup com a tal, el 61,7% que disminuïa el benestar de

l'aula i el 55% valorava que distraïa l'atenció -amb les possibles repercussions en el rendiment acadèmic dels i les alumnes-. Encara no podem mesurar els efectes que té en els ciberespectadors malgrat podem intuir la importància de l'espai virtual on justament es multiplica.

Alhora, a nivell social, la difusió del material-*sexting* afecta a l'educació sexual i afectiva de les noves generacions, les quals es limiten a un primer contacte amb una visió pobre del què és la sexualitat i les relacions sentimentals, absents de la màgia de la intimitat i la confiança.

Paral·lelament, un estudi realitzat a nivell de l'Estat Espanyol en relació a la seguretat informàtica i els costums dels infants i adolescents en l'ús de la telefonia mòbil va mostrar com aquest col·lectiu menor d'edat no valorava com a rellevant aquest tipus de conductes, obtenint que el 18% s'havia sentit sexualment assetjat per aquesta via (Protégeles, 2005).

Tot això ens visibilitza el dany que produeix la problemàtica, tant en els seus protagonistes –directes i indirectes-, a les noves generacions i a tota la societat.

Col·lectius vulnerables

Tenint en compte la bibliografia al respecte, no queda clara la vulnerabilitat de certs col·lectius, doncs s'han obtingut resultats contradictoris, com és el col·lectiu de immigrants i l'homosexual. Diverses investigacions anglosaxones identifiquen el col·lectiu d'immigrants com un col·lectiu amb un major comportament de sexteig: concretament, dos investigacions realitzades als Estats Units apunten al grup d'adolescents hispans i, en Los Angeles, al col·lectiu de negres i afroamericans com a més sextegedors –segons un article de l'organització Women Health Government-.

Segons el mateix estudi realitzat a Los Angeles; i ara, un recent estudi realitzat per la Universitat de Deusto, el col·lectiu d'adolescents amb diferent orientació a l'heterosexual es considerava més sextegedor -- i, concretament, el grup homosexual –d'entre 15 i 22 anys- se sentia més victimitzat sexualment (2011).

Malgrat aquests resultats on mostra aquests col·lectius com a més vulnerables, un recent article que recull diverses investigacions científiques actuals sobre

sexting (Klettke, B., Hallford, D.J. I Mellor, D.J., 2014), conclou que no es troben diferències significatives entre adolescents amb diferent ètnia o interès sexual.

Factors de risc

Recollint els resultats obtinguts en les diverses investigacions sobre la temàtica, els hem agrupat a continuació:

Edat: En relació al sexteig, en tots els estudis ha aparegut com a significativa la variable edat, sent major la prevalença obtinguda entre els adults a la presentada entre els i les adolescents.

Malgrat això, caldria valorar, basant-nos en la literatura referent, el risc que suposa l'etapa adolescent, tan en relació al fet de convertir-se en víctima d'aquest tipus de situacions com el grau de vulnerabilitat que pot tenir el fenomen i les seves implicacions en les edats pre i adolescents. Una investigació desenvolupada en la Comunitat Autònoma d'Extremadura, mostra com els propis adolescents identifiquen la mitjana adolescència (entre els 14 i els 16 anys) com l'etapa de major risc davant del sexting (Fajardo, 2013). D'acord amb l'objecte de la nostra recerca, s'analitzarà els comportaments produïts exclusivament entre menors d'edat.

Gènere: Diversos també són els estudis que identifiquen el gènere com un factor de risc en el rol i el comportament del sexteig en el col·lectiu adolescent. Així, mentre la dona tendeix més a produir i enviar el material -tan de text com fotogràfic-, l'home tendeix més a demanar-lo i a compartir-lo (en García, 2010⁹, com succeeix en altres pràctiques masculines en el context *online*; i Walker, Sh., Sanci, L., Temple-Smith, M., 2013, en un altre context) 10.

---

⁹ García González, J. (coord) (2010), Ciberacoso: la tutela penal de la intimidad, la integridad y la libertad sexual en Internet. Valencia: Tirant lo Blanch.

¹⁰ En Walker, Sh., Sanci, L., Temple-Smith, M. Sexting: *Youth women's and men's views on its nature and origins*. Journal of adolescent health. Published Online: April 15, 2013 (Consulta en web el 10 de novembre de 2014) en <http://www.jahonline.org/article/S1054-139X%2813%2900085-2/abstract>

Ahora, ser dona implica un factor de risc per realitzar material de tipus fotogràfic, així com de mostrar major ansietat social i fer major ús d'internet davant d'aquesta –en una investigació realitzada l'any 2009 amb una mostra d'adolescents d'entre 14 i 20 anys- (Pierce, 2009).

D'altra banda, l'única investigació que avalua el sexteig no consentit, mostra que, en una mostra adulta, cap home afirma haver enviat material fotogràfic eròtic-sexual sense el seu consentiment, no sent així en el cas de les dones.

Manca de competències psicosocials: diversos estudis associen, de diverses maneres, la limitada intel·ligència emocional, com a principal competència intrapersonal, i la manca d'assertivitat a aquest comportament.

Un article que recull diverses investigacions realitzades sobre el fenomen, senyala com el sexteig s'ha relacionat amb el comportament impulsiu, de diverses maneres. Emfatitza la manca de competències intrapersonals al presentar una baixa consciència emocional.

Aquest mateix article científic assenyala la pressió com un dels principals motius del sexteig, especialment en el col·lectiu de dones (en Englander, 2012), indicant com un altre estudi de l'any 2011 va obtenir l'avorriment com a principal motiu ¹¹.

Un altre important estudi realitzat a Austràlia (Walker, Sh., Sanci, L., Temple-Smith, M., 2013) mostrava com, segons la percepció dels propis adolescents, el motiu principal del sextejar era la pressió: mentre que el 51% de les dones sextejadores ho feien pressionades pel seu nuvi, el 18% dels nois ho feien també per aquest motiu.

Ús d'Internet: Malgrat no trobar investigacions que tinguin com a objectiu analitzar la relació entre el sexteig –consentit o no- i els usos que fan els

---

¹¹ Recollit per Women Health Government en http://www.google.es/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.womenshealth.gov%2Fnews%2Fhealthday%2Fes%2F2014%2Fjan%2F07%2F683625.html&ei=MLIfVL2sFZX3apLqgbgL&usq=AFQjCNEtvRvpWoUwrQo0eQns_VVMM45Dwg&bvm=bv.79189006,d.d2s . Consulta el 5 de maig de 2014.

adolescents de les tecnologies –com són els diversos estudis realitzats sobre ciberassetjament-, diversos estudis analitzen la comunicació amb desconeguts. L'11% dels adolescents enquestats afirmaven enviar i rebre informació de desconeguts, en un estudi realitzat a Argentina (Cukier, 2013)¹² Diverses investigacions anglosaxones realitzades amb adults coincideixen en identificar el contacte virtual amb estranys com la principal pràctica de risc –concretament, agregar a desconeguts i xatejar amb desconeguts, que té un risc 2,4 vegades més alt (Crimmins,& Seigfried-Spellar, 2014)-.

Tan mateix, entenem que, les pràctiques de major risc en el maneig de les eines tecnològiques identificades en el ciberassetjament, poden ésser les mateixes a les destacades en aquest fenomen, degut a la seva naturalesa virtual.

Tipus de vincle: Aquest factor, malgrat la seva importància, només ha estat analitzat en el col·lectiu adult, trobant resultats poc concrets en les diverses investigacions. Alguns estudis anglosaxons coincideixen en obtenir, en els seus resultats, el vincle relacional ansiós com un factor de risc en l'enviament de text-*sexting* –predictiu d'una actitud positiva vers el sexteig, doncs ho considerava normal i que “preservava la relació i mantenia l'interès de l'altre”-, descartant l'associació que s'havia valorat com a significativa davant vincles relacionals més evitatius. Un altre estudi obté com a significatiu el vincle ambivalent entre adults que havien participat en situacions de *sexting* (Crimmins, D. M. i Seigfried-Spellar, K. C., 2014).

Mª Isabel Fajardo (2013) obté “cridar l'atenció del destinatari” i “ser considerat popular” els principals motius identificats pels adolescents enquestats (2013). Mentre, entre el col·lectiu d'adults, el factor de risc que es mostra constant en els estudis, és el fet que es dona en el context d'una relació amb un cert compromís. Malgrat tot, el tipus de relació entre els protagonistes del *sexting* només s'ha estudiat amb població més gran i no podem traslladar aquests

---

¹² Resultats obtinguts per Julio Cukier, Director mèdic de la Fundació ADOS que treballa per la salut de l'adolescent a la ciutat de Buenos Aires, referits en l'article sobre sexting de *Women's Health Government*, anomenat anteriorment.

resultats al col·lectiu adolescent sense estar atent a les seves peculiaritats. En relació als participants i reenviadors, afirmen fer-ho “com una broma” (en el 31% dels casos), “per ser divertit” (el 30% dels enquestats) i “per avorriment” (el 26%)¹³.

Pràctiques de risc *offline*: Diverses són les investigacions que s’han interessat en aquesta possible relació –degut a les greus repercussions que podria tenir en l’àrea de la salut-, obtenint resultats contradictoris. Un estudi de Taiwan identifica actituds i comportaments més permissius en adolescents que practiquen el *sexting*, no concretant tampoc si aquesta actitud era prèvia o posterior al comportament *sexting* (Cheng, S.; Ma, J.; Missari, S., 2014). En adults s’ha associat a conductes sexuals de risc com tenir diverses parelles, no fer ús del preservatiu i consumir tòxics abans de les relacions.

Factors de protecció

Conèixer els riscos i perills de sextejar: Diversos són els treballs que apunten el coneixement dels perills (legals, personals,...) com a principal factor protector del *sexting*, però la veritat és que els resultats són força contradictoris. Una investigació de la Universitat de Melbourne (Austràlia) que mostra el punt de vista de l’adolescent d’entre 15 i 20 anys, obté que es decideix participar en una situació de *sexting* malgrat es coneixen els riscos legals de fer-ho (Walker, Sh., Sancí, L., Temple-Smith, M., 2013). M^aIsabel Fajardo (2013), en el nostre context, obté el mateix en adolescents d’entre 13 i 17 anys, on conèixer el fenomen no fa que s’associï amb les conductes reals. Alhora, el 75% d’aquests adolescents creien que enviar material *sexting* podia implicar conseqüències negatives serioses, tan pels directament implicats com per la resta de persones que ho rebia (NOPTUP, 2008 i Weis, 2012). En aquesta línia, seria protector conscienciar sobre una conducta sexual responsable.

Una comunicació fluida amb uns progenitors i cuidadors empoderats sobre el fenomen: Tan en relació a l’ús i els perills de les noves tecnologies com en

---

¹³ Segons un article científic que analitza els resultats obtinguts en 6 estudis sobre la qüestió. En aquests, el 17% afirmava reenviar-li a algú més, mentre el 55% ho feia a més d’una persona.

relació a conscienciar dels perills del sexting. Aquest factor és recollit per Ungar com a factor resiliència, així com fan altres autors des de altres disciplines i matèries. *The Women's Health Government* (2014), destacant aquest factor, recorda la influència dels iguals com a motor principal de canvi.

Pensem que una comunicació fluïda és el factor principal recollint els diversos i contradictoris resultats científics, que requereixen la nostra atenció: Un recent estudi de la Universitat de Deusto afirma que els adolescents creuen que els seus cuidadors “no reprocharían la conducta *sexting*” (.....), mentre que altres, com la realitzada a Extremadura, obté que els adolescents són conscients de la decepció que provocaria en els seus familiars i amics, mostrant menys vergonya en aquests segons i, sent aquests, a qui acostumen a recórrer per demanar ajuda (Fajardo, M^al., 2013). Aquesta mateixa investigació, conclou que els adolescents no admeten participar en comportaments *sexting*, encara que coneixen la problemàtica i l'existència de casos propers. Aquests resultats es tornen a confirmar en l'estudi realitzat per Agustina (2010), on el 17% dels adolescents afirmava conèixer casos propers d'amics que li havien difós imatges sense el seu consentiment, mostrant la important incidència indirecta de la problemàtica. És per això que es fa imprescindible incidir en la qualitat de la comunicació amb els infants i adolescents, doncs l'ocultació perpetua el problema i els danys especialment d'aquest fenomen.

Estratègies d'afrontament per part de les víctimes

Encara no s'ha arribat a analitzar les estratègies d'afrontament dels seus protagonistes ni de la resta de participants. Únicament, un recent estudi de Mª Isabel Fajardo en el nostre context identifica el demanar ajuda als amics com a principal estratègia d'afrontament, malgrat és una conclusió extrapolada dels resultats i no un resultat directe.

Ja hem anat anomenant, al llarg d'aquesta introducció teòrica sobre el fenomen del sexting no consentit, l'actuació de la resta de implicats –principalment

espectadors i reenviadors- i les raons i motivacions del seu comportament¹⁴. Malgrat tot, és incipient la mirada que se li ha donat als espectadors d'aquesta complexa problemàtica.

2.1.5. Estudis entorn a la conducta ciberassetjadora

2.1.5.1. Cyberbullying

Els primers estudis de maltractament entre iguals es remunten als anys 70 amb investigadors suecs com Heinemann, Pikas i Olweus i tindran influència a tota Europa.

Serà gairebé trenta anys després quan es realitzaran els primers treballs de recerca sobre la temàtica i que es denominaven victimització en la xarxa. El pioner és de l'any 2000 amb Finkelhor, Mitchell i Wolak i es va realitzar als Estats Units amb una mostra d'adolescents que van respondre a una enquesta telefònica. Aquests autors apuntaven al voltant d'un 6% de cibervictimització a través d'eines com el Messenger, sales de xat i el correu electrònic.

Han de passar més de cinc anys fins que no es tornen a produir estudis sobre la temàtica amb agressors i víctimes als Estats Units amb els mateixos investigadors i al Canadà amb la investigadora Li (2006) que apunta un 21% de cibervictimització. Aquesta repetirà l'aprofundiment en la temàtica amb recerques anys després també abordant la diferència entre sexes situant-se les noies més com a cibervíctimes i els nois com a agressors *online*. Mencionar també els treballs iniciats en el 2002 de Patchin i Hinduja, ambdós Directors de "*The Cyberbullying Research Center*" (web creada en el 2005) i d'altres nord-americans com Agatston, Kowalski, i Limber en 2007 que tots ells tenen continuïtat en el present.

A Europa, els estudis s'inicien al Regne Unit l'any 2002 amb el *National Children's Home* (NCH). Precisament aquest estudi va detectar una important incidència de víctimes de ciberassetjament mitjançant telèfon mòbil i ordinador

---

¹⁴ Per aprofundir, revisar els apartats de la victimització indirecta o dany comunitari i en el darrer apartat, al mostrar el tipus de vincle com a un factor de risc.

(un 25%). Altres treballs amb adolescents a destacar són en 2006 i 2008 de l'anglès P.K. Smith, entre d'altres realitzats també en països com Suècia, Holand, Alemanya (Jäger, 2007 i 2010), Bèlgica, Polònia, França, Grècia, Irlanda, Itàlia, Portugal i República Txeca.

A Espanya, el primer estudi el realitza en 2007 el Defensor del Poble-UNICEF on també s'inclouïa la violència escolar i la prevalença del fenomen era molt baixa (1%). Aquell mateix any es dur a terme també el primer estudi focalitzat sobre ciberassetjament amb nois entre 12 i 16 anys, que es publica un any després, i el percentatge arriba a un 26,6% (Ortega, Calmaestra *et al.*, 2008). Un any després, la Universitat de les Illes Balears fa pública una recerca entorn l'ús de les TIC per adolescents. Altres investigadors a mencionar són Avilés (2009) a Castella-Lleó i Buelga *et al.*, en 2010 a la Comunitat Valenciana.

Dues variables estudiades i relacionades directament en el fenomen del ciberassetjament són l'edat i el gènere. Directament pel que fa a les víctimes es repeteixen els percentatges superiors, en el major nombre d'estudis, de noies que de nois en el rol de víctima (Agatston, Kowalski, i Limber, 2007; Li, 2007; Ortega i Calmaestra, 2008; Bartrina, 2012) encara hi ha altres investigadors que no han trobat diferències en aquest rol (Finkelhor *et al.*, 2000; Hinduja i Patchin, 2008, Slonje i Smith, 2008). Un nombre escàs de treballs com els d'Avilés en 2010 han conclòs la tendència oposada en els rols.

Respecte a la variable de l'edat també es reproduïx aquesta divergència i el major consens en els estudis apunten, en línies generals, a repetir les tendències de l'assetjament tradicional o bullying. Els primers cursos de la secundària amb 12-14 anys són on es concentren el major nombre de víctimes, així se'n va resultar de l'estudi que es va dur a terme en la recerca "Anàlisi i abordatge de l'assetjament entre iguals mitjançant l'ús de les noves tecnologies", finançat també per aquest Centre d'Estudis en el 2011 i que se'n resulta la continuïtat de l'actual.

Tot seguit passarem breument a referenciar les recerques d'àmbit estatal més recents i que aborden la problemàtica plantejada.

2010	
2011	} Observatori de la Seguretat de la Informació
2011	Garaigordobil
	Álvarez et al.
	Garmendia, Garitaonandia, Martínez i Casado
	Giménez y Maquilón
2011a	
2011b	} Maquilón, Giménez, Hernández i García
2012	Giménez
2012	Bartrina
2013	Giménez, Arnaiz i Maquilón

La investigació entorn el fenomen del ciberassetjament no es deté en els anys gràcies al increment i diversificació de les accions protagonitzades pels nois i noies que protagonitzen comportaments agressius practicats mitjançant molt diferents dispositius tecnològics. Ens trobem davant un fenomen de permanent actualitat.

L'estudi "Maltrato entre iguales Educación Primaria y ESO" (2012), elaborat per l'Institut Basc d'Avaluació i Investigació (ISEI-IVEI), conclou que la incidència de l'assetjament virtual en l'etapa obligatòria és un 11,3% en Primària i un 10,3% en Secundària, així, milers de menors de 15 anys s'han sentit vexats, exclosos, insultats o humiliats pels seus companys mitjançant el telèfon mòbil o Internet. Tanmateix, aquesta realitat no es tradueix en el nombre baix de denúncies, que van arribar en aquest període, als jutjats per aquests motius. Una explicació segons Garaigordobil (2014)¹⁵ pot ser pel grau

---

¹⁵ Maite Garaigordobil Landazabal és Catedràtica d'Avaluació i Diagnòstic Psicològic de la Facultat de Psicologia de la Universitat del País Basc i directora del Grup d'Investigació "Avaluació Psicològica" (UPV/EHU) en DEIA 5 de gener 2014. Disponible en <http://www.deia.com/2014/01/05/sociedad/euskadi/las-cibervictimias-menores-no-denuncian> (Consulta: 9/02/2014)

de gravetat de l'assetjament, una víctima de ciberassetjament pot estar patint una victimització severa o greu.

L'estudi "*El ciberbullying como violencia de género en los jóvenes: un riesgo en la Sociedad de la información y el conocimiento*" promogut per la Delegació de Govern per a la Violència de Gènere en 2013, ens presenta dades especialment preocupants: sis de cada deu noies reben missatges amb insults per part del seu entorn, les seves parelles, ex-parelles i amics del seu grup de relació. Un 10% refereix que aquests missatges els hi ha fet sentir por. *WhatsApp*, *Tuenti*, *Twitter* i trucades del mòbil són els medis més freqüents per enviar i rebre aquests missatges masclistes. Crida l'atenció en l'estudi les dades sobre la baixa percepció del risc amb algunes conductes a través d'Internet i el mòbil.

Estudi de la Universitat de Deusto i la Universitat de Londres de Gámez-Guadix, M., , Orue, I., Smith P.K. i Calvete, E. (2013) que relaciona el ciberbullying amb simptomatologia depressiva, abús de substàncies i de Internet durant l'adolescència. Entre d'altres conclou que, donat que els símptomes depressius semblen predir la victimització, els programes de prevenció del ciberbullying deurien incloure estratègies per a la promoció de l'autoestima o la recerca de recolzament social entre les víctimes potencials. Apunta també, i ens sembla d'interès cara l'objectiu de la nostra recerca, que atès que ser víctima de ciberbullying prediu un increment dels símptomes i un major risc d'ús problemàtic d'Internet, els professionals de la salut mental deurien posar atenció a aquests problemes en el tractament de les víctimes del ciberassetjament.

En la memòria de 2013 de la *Fundación de Ayuda a Niños y Adolescentes en Riesgo* (ANAR)¹⁶ presentada a Madrid a finals de maig de 2014 es fa esment a

---

¹⁶ En la Vanguardia <http://www.lavanguardia.com/vida/20140527/54409354108/se-duplican-en-un-ano-las-llamadas-de-menores-con-ideas-suicidas.html>. A 27 de maig de 2014. Estudi disponible a la web de la Fundació: <http://www.anar.org/documentacion/>

l'augment del percentatge de les comunicacions d'orientació especial realitzades per l'entitat entorn les situacions d'assetjament escolar o *bullying* situant-se en un 6% front al 4,7% de l'any 2012. En bona part aquest augment està relacionat amb l'ús d'aquestes noves tecnologies a edats cada cop més primerenques. Xarxes social com Facebook, Twitter i Tuenti es converteixen en un espai per exercir la violència, segons apunta l'estudi, com també destaca el 2,7%, de violència de gènere -del nombre total de trucades-, per part de la parella de les adolescents amb aplicacions com *WhatsApp* que esdevé una eina de "domini i control".

2.1.5.2. Sexteig o sexting

Com hem apuntat és dels darrers 5 anys la principal producció científica sobre el sexteig en el nostre país. S'han realitzat especialment estudis que analitzen la prevalença de la problemàtica i la seva presència segons factors demogràfics, entre ells l'edat -diferenciant dos grans grups de investigacions: realitzades exclusivament entre adolescents i entre el col·lectiu adult-.

Darrerament, s'han iniciat alguns intents d'identificar els aspectes claus en el nostre país, malgrat la majoria de coneixements sobre les motivacions i actituds que porten a la realització i perpetuació de les conductes sexting, provenen dels països anglosaxons; no poden concloure els mateixos en el nostre context, estant encara per identificar quins són els factors de risc i de protecció dels nostres adolescents davant el sexteig no consentit.

El mateix succeeix en relació als seus efectes i danys en la víctima: davant l'elevada proliferació d'investigacions que avaluen el grau d'afectació del sexting a nivell de benestar psicològic i salut mental, encara no es coneixen tals efectes en la realitat catalana.

Fins a la data, la majoria de investigacions, nacionals i internacionals, s'han centrat en els seus protagonistes directes, deixant de banda el rol dels espectadors i/o reenviadors, rols que volem analitzar en la nostra recerca.

2.1.6. Iniciatives adreçades a l'abordatge de la problemàtica

La relació que segueix enumera algunes iniciatives, diferenciades en dos apartats, un, les emmarcades en l'àmbit europeu i, l'altre, els estatals i autonòmics. Totes aquestes iniciatives van encaminades a la sensibilització i a la formació de professionals, famílies i nois i noies. Molts d'ells projectes promoguts per organismes europeus que pretenen, com hem dit, sensibilitzar a la població i dotar-la d'eines per a protegir als menors que pateixen o estan en situació de risc de patir aquest assetjament virtual entre el grup de pares.

Les iniciatives responen totes elles, bàsicament, a la línia del programa europeu Projecte Daphne III que treballa per a prevenir la violència contra els nens, els joves i les dones, protegir-los i proporcionar suport a les víctimes. Així com implementar accions específiques per promoure el rebuig de la violència i/o fomentar canvis d'actitud i comportament envers aquests grups vulnerables i les víctimes de la violència.

2.1.6.1. Àmbit europeu

Per referenciar l'existència d'algunes que serveixen a títol d'exemple, totes elles amb finalitat de sensibilitzar i conscienciar a la població sobre l'ús d'aquests dispositius tecnològics en la xarxa.

European Superkids Online

Europea Superkids Online és un Projecte Integrat

en el Programa Daphne III, finançat per la Comissió Europea, que té com a principal objectiu l'enfortiment dels menors contra la violència en línia, mitjançant mòduls *e-learning*. Els països i organitzacions que conjuntament de han col·laborat en aquest projecte són Itàlia (*Save the Children*, Itàlia), Polònia (*Nobody's Children Foundation*), Dinamarca (*Save the Children*, Dinamarca) i Espanya (*Protégeles*).

Els mòduls *e-learning* estan específicament dissenyats i adaptats per als menors de 10 a 13 anys i els pares, professors i educadors poden fer ús d'aquests mòduls per a treballar amb aquest col·lectiu.

Projecte # DeleteCyberbullying

La Comissió Europea, també en el marc d'aquest Daphne III, inicia en febrer de 2013 una Campanya de Sensibilització Europea contra l'assetjament cibernètic. La durada prevista és fins a finals de juny de 2014 i disposa el desenvolupament de diferents projectes i actuacions com aquesta:

The Big Marcht

Cents de milers de persones marxaran a través dels seus llocs web globals per a posar fi a la intimidació en el juny de 2014 (*The Big Marcht*). Entre els seus objectius estan la promoció de noves lleis per a protegir el dret dels nens i nenes d'Europa a viure sense por a la intimidació i a l'assetjament cibernètic, aconseguir finançament pels serveis que ajudin a la prevenció i protecció i establir un Dia Europeu contra la Intimidació.

Happy Safer Internet Day 2014! #SID2014

El Dia de la Internet Segura és un acte que té lloc cada any en el mes de febrer any des de fa deu anys amb l'objectiu de promoure en tot el món un ús responsable i segur de les noves tecnologies, especialment entre menors i joves. Està promogut per la Comissió Europea i està organitzat per INSAFE, la Xarxa Europea per una Internet Segura, i en Espanya pel centre de Seguretat en Internet Protégeles.

Projecte ICUD

El projecte europeu ICUD busca conscienciar usuaris i explorar formes innovadores i creatives en la lluita contra la discriminació en línia, prestant atenció a les seves manifestacions ocultes. El projecte respon a una necessitat

urgent, ja que fins ara no hi ha hagut prou investigació i projectes sobre el fenomen a nivell europeu. El racisme i la discriminació no són fenòmens nous i, tot i que són condemnats públicament, sovint es toleren en privat en contextos en línia. Han patit una transformació important de les formes més latents i es manifesten en els populars llocs de xarxes socials. Els joves, principals usuaris d'aquests espais, es troben especialment exposats als missatges racistes i discriminatoris que, en forma d'imatges, vídeos, comentaris, circulen per les xarxes socials. El projecte es realitza en cinc països de la UE durant 24 mesos (de desembre 2012 a novembre 2014) en tres fases acumulatives per produir, provar i compartir un "anti-discriminació-pack", que serà una eina integrada i interactiva en 6 idiomes (angles, espanyol, català, francès, italià i romanès) i que inclourà reflexions de les persones que treballen amb joves i dels mateixos joves.

I.O.R Project

El projecte I.O.R (*The project Impact Of Relationship*)¹⁷ amb una durada de 18 mesos (01/12/2012 – 31/05/2014) té com objectiu contribuir al benestar psicofísic dels joves de 10-17 anys a través de les activitats de prevenció de riscos en l'ús dels mitjans de comunicació social mitjançant l'execució d'activitats de sensibilització entre els joves d'aquesta franja d'edat per l'impacte potencialment negatiu de les xarxes socials i sobre el seu ús correcte. La seva campanya involucra a tots els països de la UE i utilitza les llengües nacionals de tots els seus Estats membres. Les eines individualitzades es creu que són els millors per fer front als temes del projecte.

---

¹⁷ Finançat pel Daphne III Programme of the European Union. Disponible en <http://www.ior-project.eu/> (Consulta, 6/04/2014)

Centro para la Prevención del Acoso

Facebook en col·laboració amb la Fundació Alia2 implanta a Espanya el Centre per a la Prevenció de l'Assetjament. Es posa en marxa el 21 de maig de 2014 oferint eines i informació per tal que les persones es recolzin mútuament. Quan trobin comportaments d'aquests tipus, tant dins com fora de la xara.. A l'enllaç es desplega la informació i recursos per a nois i noies, professors/educadors i famílies i cuidadors: <https://www.facebook.com/safety/bullying>

2.1.6.2. Àmbit estatal i autonòmic

Aquesta relació pretén recollir alguns exemples recents d'iniciatives i treballs en l'àmbit estatal i autonòmic català en la xarxa adreçades a la intervenció i ajut en la temàtica que analitzem.

Decàleg per la ciberconvivència positiva i contra el ciberbullying

A inicis d'aquest any 2014, i amb motiu de la celebració del Dia Escolar de la No violència i la Pau, "Pantallas Amigas", en col·laboració amb "Habbo" i el Institut Nacional de Tecnologies Educatives i de Formació del Professorat (INTEF), responsable de la integració de les TIC en las etapes educatives no universitàries, i el Institut de la Joventut (Injuve) en recolzament a la seva campanya "No Hate Speech"¹⁸, posen a disposició de la comunitat educativa aquest recurs didàctic en format d'animació que promou la convivència en el

---

¹⁸ NO HATE SPEECH és una campanya europea contra la intolerància en Internet que promou la lluita contra el discurs d'odi, assetjament i intolerància en Internet. Disponible en <http://www.nohate.es/> (Consulta, 8/04/2014)

nou context digital. És una aportació per a combatre un problema creixent en l'entorn escolar, la violència digital. En la web: <http://www.ciberbullying.com/cyberbullying/2014/01/30/dia-escolar-de-la-no-violencia-y-la-paz-tambien-en-internet/>

Internet Segura

Des del Centre Internet Segura dependent del Safer Internet Programme de la Comissió Europea, es tracta d'un programa de sensibilització creat per IQUA (*Internet Quality Agency*), que té com a missió promoure l'ús segur d'Internet contribuint a generar una cultura de responsabilitat, que permeti als nens i nenes i adolescents beneficiar-se cada cop més d'aquest nou medi, ja sigui des del seu ordinador com d'un mòbil smartphone o tauleta. El portal s'adreça a pares, educadors i també als menors. La seva web és: <http://www.internetsegura.cat/>.

PantallasAmigas

Les seves actuacions es centren des de fa ja deu anys, principalment, en l'edició de publicacions i materials didàctics, la celebració de jornades divulgatives o la creació d'un centre digital de notícies i documentació. El portal <http://www.pantallasamigas.net/index.shtm> inclou un catàleg amb recursos educatius per un ús segur d'Internet i les noves tecnologies per als menors, que inclouen guies i material multimèdia de caràcter educatiu sobre Internet, telefonia mòbil i videojocs.

Protégeles

Protégeles, dins de la xarxa europea INSAFE i promoguda directament per la Unió Europea, és des de 2002 una associació amb la web:

<http://www.protegeles.com/>. Sense ànim de lucre, està dedicada a la seguretat dels menors en Internet i funciona com una línia de denúncia que, a banda de realitzar un seguiment i comprovació de les informacions rebudes, realitza una recerca proactiva orientada a l'eliminació de pàgines de pornografia infantil en Internet. Protégeles també organitza i gestiona "línies de ajuda" per assistir professionalment a menors objecte d'assetjament escolar ("bullying" o "ciberbullying") en les web: www.acosoescolar.info i <http://www.internetsinacoso.com/protegeles.php>. També hi ha altres enllaços com: www.anaymia.com i www.masqueunaimagen.com per aquells que pateixin trastorns de conducta alimentària com l'anorèxia i la bulímia.

Agència espanyola de protecció de dades (AGPD) i Autoritat catalana de protecció de dades (ApdCAT).

L'AGPD atén, entre d'altres, les peticions i reclamacions formulades per les persones afectades, proporcionar informació de manera presencial, telefònica i escrita a les persones al voltant dels seus drets en matèria de tractament de les dades de caràcter personal, vetllar pel compliment dels termes que estableix la Llei 34/2002, de 11 de juliol, de Serveis de la Societat de la Informació i Comerç Electrònic, vetllar pel compliment del article 38 de la Llei 32/2003, de 3 de novembre, General de Telecomunicacions. En la web: <http://www.agpd.es>.

En l'enllaç de l'organisme autonòmic Autoritat catalana de protecció de dades: http://www.apd.cat/ca/contingut.php?cont_id=184&cat_id=215 el jove trobarà informació sobre com es pot moure per Internet sense tenir problemes i com ha de preservar les seves dades.

INTECO

El Institut Nacional de Tecnologies de la Comunicació (INTECO), promogut pel Ministeri d'Indústria, Turisme i Comerç, és una plataforma pel desenvolupament de la Societat del Coneixement a través de projectes de l'àmbit de la innovació i la tecnologia. Té un doble objectiu: contribuir a la convergència d'Espanya amb Europa en la Societat de la Informació i promoure el desenvolupament regional.

La seva web: <http://www.inteco.es> desenvolupa els eixos fonamentals: la prestació de serveis, la investigació y la coordinació adreçades al públic que va dirigit com professionals, experts en ciberseguretat i ciutadans . A través de la seva Oficina de Seguretat del Internauta (OSI) s'adreça a la protecció dels ciutadans i les famílies en l'àmbit digital.

Ciberfamilias

És una pàgina web <http://www.ciberfamilias.com/> especialment dedicada a pares i educadors preocupats pel tema d'Internet i els problemes que se'n poden derivar del seu ús en els més joves.

Fundación Alia2

Es tracta d'una entitat sense ànim de lucre que treballa per a protegir els drets dels menors en Internet, fomentant un ús segur i responsable de la xarxa. Més informació en l'enllaç: <http://www.alia2.org/index.php/es/>

Família i Escola

En el setembre de 2011, el Departament d'Ensenyament posa en marxa la web: Família i Escola. Junts x l'educació: www.gencat.cat/ensenyament/familiaiescola. Aquesta ofereix a les famílies recursos i informacions per a millorar la implicació en el procés escolar dels seus fills/es, entre aquestes, en l'apartat d'Educar en l'ús de les tecnologies, i orientacions sobre les situacions de l'ús i abús d'aquestes.

Edu365

L'Edu365 en <http://www.edu365.cat/internetsegura/index.htm> és un portal del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya de referència en aspectes transversals com la seguretat a Internet, l'educació per a la salut, o els materials per a aules d'acollida.

XTEC

La Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya (XTEC) és una xarxa telemàtica del Departament d'Ensenyament al servei específic del sistema educatiu de Catalunya. En: http://www.xtec.cat/web/recursos/tecinformacio/internet_segura. Es va posar en funcionament en l'any 1989 i des del 1995 és un servei d'Internet, àmpliament utilitzat pel professorat, els centres docents, els serveis educatius i altres estaments i organitzacions relacionats amb l'ensenyament.

Mossos d'Esquadra-Internet segura

El Departament d'Interior disposa d'un pla per prevenir la ciberdelinqüència en l'àmbit dels adolescents i els joves, amb l'objectiu d'informar, alertar i conscienciar dels perills i les activitats il·lícites en les quals els menors poden ser víctimes potencials; donar consells per a un ús adient i segur de la xarxa internet, i oferir un canal de contacte entre la policia i els pares, els educadors i els joves. En aquest enllaç es troba informació sobre els desavantatges que pot comportar l'ús d'internet i les mesures que es poden prendre per evitar els possibles perills que hi ha a la xarxa.

<http://www20.gencat.cat/portal/site/mossos/menuitem.687d16a0b3f15607aacf3010b0c0e1a0/?vgnextoid=16d96f3add502310VgnVCM2000009b0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=16d96f3add502310VgnVCM2000009b0c1e0aRCRD>

2.2. La victimització en el ciberassetjament

El nostre estudi parteix com hem dit, de la víctima, proposant doncs, un canvi de mirada al fenomen del ciberassetjament: els diversos autors que han treballat el tema, han senyalat com a tret definitori la intencionalitat d'agredir del victimari. Malgrat això, estudis com el de Calmaestra (2011), com anteriorment altres autors –Willard, 2004; Chisholm, 2006; Masón, 2008; i Ortega et al, 2009; entre d'altres- comencen a senyalar com els i les adolescents consideren una situació de ciberassetjament aquella que, malgrat es faci “en broma”, danya o agredeix a un persona, posant l'ènfasi més en les seves conseqüències que en l'actitud de l'agressor. Seguint a aquests autors, ens proposem partir de la victimització viscuda per l'adolescent –ja sigui víctima o victimari-, aspecte que queda palès, entre d'altres, al partir del concepte “victimari” –complementari a una víctima-, així com al seleccionar els casos denunciats i no els sentenciats.

Considerem clau, basar-nos en la percepció de la víctima per entendre els fenòmens del ciberassetjament i el sexteig no consentit i diferenciar, més

endavant, els factors de risc i de protecció, així com els possibles efectes en els diferents tipus de víctimes.

Ja els primers estudis sobre cyberbullying anomenaven el fenomen com a Victimització en la xarxa: investigacions provinents dels Estats Units, amb autors tan renombrats com Finkelhor -de qui parlarem més endavant amb el seu enfocament evolutiu de la victimització- anomenaven, doncs, el fenomen pel dany generat en la víctima (Finkelhor et al, 2000).

Malgrat això, l'atenció a la víctima en els fenòmens estudiats ha estat molt recent, seguint el mateix procés que l'aparició i el reconeixement que ha tingut la victimologia en la història de la criminologia -recordem que l'origen de la victimologia es situa amb el treball de Hans Von Henting *The criminal and this victim* (USA, 1948) i no és fins l'any 1973 que es reconeix oficialment, en el I Simposi Internacional de Victimologia (Jerusalem)-.

En el cas concret del ciberassetjament i el sexting, és totalment d'actualitat l'estudi de la víctima: treballs on l'objectiu principal es centra en conèixer els efectes que produeix aquest tipus de fets i comportaments en les víctimes, així com aquelles característiques i factors de les pròpies víctimes que poden ajudar a la prevenció d'aquests delictes.

Nosaltres ens proposem analitzar tant les causes criminals i la possible participació de la víctima, com les necessitats originades pel dany que calen cobrir i reparar, juntament amb els elements de la victimització secundària que cal pal·liar -les conseqüències que té per a elles el pas pel procediment penal-.

2.2.1. La victimologia i la victimologia del desenvolupament

Una de les definicions de victimologia més completes i clares, i que ajuda a emmarcar l'abast del nostre estudi, ens la brinda Tamarit que la defineix com *“la ciència multidisciplinària que s'ocupa del coneixement dels processos de victimització i desvictimització, és a dir, de l'estudi de com una persona esdevé víctima, les diverses dimensions de la victimització (primària, secundària i terciària) i de les estratègies de prevenció i reducció de la mateixa, així com del*

conjunt de respostes socials, jurídiques i assistencials per a la reparació i reintegració social de la víctima” (Tamarit, 2006).

Seguint a la coetània *Criminologia del desenvolupament*¹⁹ Finkelhor (1994) es centra en la víctima i introdueix el terme *Victimologia evolutiva*, entesa com l'enfocament que estudia la diversitat de victimitzacions que les persones poden experimentar, en diferent grau, al llarg de les diverses etapes del seu desenvolupament i els seus diferents efectes, doncs, les capacitats, activitats i contextos varien en funció de l'edat.

Les estadístiques han demostrat que, en les etapes de la infància i l'adolescència es pateixen més victimitzacions que en les posteriors edats adultes. I aquests han estat els resultats obtinguts, malgrat el fet que històricament hi ha hagut una major tolerància social a les victimitzacions patides per la infància i, per tant, una menor atenció, aspecte que la sensibilització, al llarg dels darrers anys, ha anat visibilitzant i intentant corregir.

Parlem de dates relativament recents: el primer pas en la visualització de la victimització d'infants i adolescents es remunta a l'any 1874 amb el cas de Mary Ellen als Estats Units quan es dicta, per primer cop, una sentència condemnatòria als seus progenitors. En el marc internacional, és en la Declaració Universal dels Drets del Nen de 1959, quan es recullen els drets bàsics dels infants i adolescents –i, per tant, un subjecte amb drets propis-. Serà en la Convenció dels Drets dels Infants de l'ONU, de 20 de novembre de 1989, quan es recollirà per escrit, per primer cop, el dret de l'infant a no ser maltractat –substituint també el terme “nen” pel d’“infant”, reconeixent oficialment també així, els drets de les nenes-. Ha estat en els darrers anys que, en el nostre país com altres, hem aprofitat aquests drets als infants a través de les escoles i altres estaments de la comunitat.

És amb aquesta nova mirada a la infància que ha quedat palès que, els infants i els i les adolescents, a més de patir les mateixes victimitzacions que els adults –i com ja hem senyalat, en un major grau-, pateixen victimitzacions específiques, aguditzades en determinades etapes evolutives -com les

---

¹⁹ estudia l'ofensor tenint en compte les diferents etapes evolutives.

violències patides pels més petits o les tan exteses pandèmiques-, victimitzacions que pel mateix motiu han estat històricament excloses de l'estudi criminològic.

2.2.1.1. *Victimologia infantil*

La franja de nois i noies d'edats compreses fins als 18 anys presenten entre dos i tres vegades més probabilitats que els adults de patir un delictes o una falta. Els factors que generen major risc i que converteixen aquestes etapes en factors de vulnerabilitat en sí mateixes, estan relacionats amb el grau de dependència i el grau d'integració al món.

Finkelhor (1994) és el primer en parlar de *Victimologia Infantil* al valorar l'etapa de la infància i adolescència com un factor de vulnerabilitat a patir victimitzacions en si mateix, amb uns determinats factors de risc i uns possibles efectes comuns.

Les pròpies característiques físiques de la persona durant aquestes etapes ja generen vulnerabilitat, doncs la limitada força i el petit tamany faciliten ser un blanc d'abusadors. Alhora, segons les edats es té diferent consciència del perill, la qual cosa els fa més manipulables que als adults.

Però, especialment, definirà el grau de risc, tant d'infants com d'adults, el grau de dependència de la persona. El nivell de dependència és una de les característiques més associades al dany, doncs aquest augmenta amb el grau de dependència. Paral·lelament, la dependència es vincula al grau de control que l'agressor pot exercir, així com a la seva capacitat de limitar l'accés als recursos d'ajut i suport de la víctima.

2.2.1.2. *Tipologies de violència en les etapes de la infància i l'adolescència*

Finkelhor (1994) planteja l'anomenada Tipologia Tripartida Simple a l'hora de parlar dels diferents tipus de violència que poden patir els infants i adolescents, que necessiten una intervenció professional especialitzada degut a la seva diferent naturalesa i efectes.

Violències extraordinàries. Les pateixen un nombre molt reduït d'infants però atrauen molt l'atenció i, per tant, han estat més estudiades pels professionals. Aquestes victimitzacions inclouen: els homicidis, segrestos i violacions en mans de desconeguts.

Violències agudes. Són més freqüents i les pateixen una minoria considerable d'infants i cada cop se'ls hi dóna més atenció degut a la severitat del dany. Hi trobem: el maltractament físic actiu, l'abandonament o negligència per maltractament físic o per omissió, el maltractament emocional, el segrest familiar i l'abús sexual.

Violències pandèmiques. Les pateixen la majoria d'infants en el curs del seu desenvolupament. Inclouen: el càstig físic per part dels cuidadors, el vandalisme (com el furt) i l'agressió a mans d'iguals i de germans.

Cada cop són més les investigacions i estudis que visualitzen la conducta violenta entre iguals, sigui en contextos com l'escolar o a través de les TIC, com és l'objecte del nostre estudi. El ciberassetjament i el sexteig no consentit s'ubiquen dins aquestes oblidades victimitzacions pandèmiques, degut a l'alarmant freqüència en què es donen i per l'important condicionant que poden significar en el dia a dia de l'infant o adolescent, així com les greus seqüeles que pot ocasionar.

2.2.1.3. Tipus de victimitzacions segons les edats

Alhora, Finkelhor (1994) senyala algunes de les principals tendències a patir determinades victimitzacions al llarg de les diverses etapes del desenvolupament dels infants i adolescents:

a) El tipus de violència rebuda: la violència intrafamiliar, més significativa en edats primerenques, disminuirà a l'augmentar l'edat; alhora que creixerà la violència exercida per estranys, procés que culmina en l'adolescència tardana (és a dir, entre els 16 i els 18 anys).

b) El risc de mort o lesió: en general, és un risc més alt que el de l'adult. Durant el desenvolupament té una distribució bimodal, doncs els infants més joves formen part d'un grup d'alt risc ja que són petits, immadurs físicament i depenents, tenint dificultats alhora de fugir dels seus agressors o de protegir-se. Aquestes agressions acostumen a ser manuals i exercides pels propis

cuidadors o familiars, viscudes, en la seva majoria, com un intent de controlar la conducta.

Els infants majors en edat tornen a formar un col·lectiu d'alt risc per altres raons, doncs poden veure's barrejats en disputes on és més probable que plantin cara o que provoquin als agressors. En aquest segon grup –adolescent- aquestes agressions acostumen a ser amb arma i exercides per estranys o pel grup de iguals.

c) Formes de violència específiques per a cada gènere: Malgrat que en estadis primerencs els nens i les nenes tenen risc i patrons de victimització semblants, quan creixen, les noies corren el doble de risc de patir abusos i atacs sexuals; mentre que els nois de patir agressions més violentes.

El nivell de desenvolupament també influeix en la naturalesa i la severitat del dany produït per la victimització: en les víctimes més joves les lesions produiran més dany, tant físic com mental, doncs impacta com a impremta de vida o directament en la identitat. Només per anomenar un exemple, diverses són les investigacions que han obtingut que l'abús sexual en menors d'edat augmenta el risc de patir desordres psiquiàtrics i addiccions a consums de tòxics.

Alhora, alguns estudis han conclòs que ser víctima a aquestes edats augmenta el risc, tan de viure altres tipus de victimitzacions com de convertir-se en perpetuadora en noves ocasions (encara que no tenen per què donar-se el mateix tipus de situacions, no implicant necessàriament doncs, una repetició de patrons comportamentals concrets). Que aquesta impremta es visqui en edats tan primerenques augmenta la probabilitat que s'estableixi com a part de la pròpia identitat.

Uns anys abans, la Dra. Lenore Terr (1990), va adaptar el Trastorn d'Estrés Postraumàtic (TEP) –la símptomatologia més comuna en les víctimes- als diferents tipus de victimitzacions infantils (entre ells, al bullying)²⁰.

---

²⁰ Senyalat per David Finkelhor i Jennifer Dziuba-Leatherman en el seu article en la American Psychologist "Victimization of children" (March 1.994)

2.2.2. La víctima i el procés de victimització

El context jurídic que caracteritza la present investigació ens fa definir a la víctima com la receptora d'una infracció –sigui falta o delictes²¹, ajustant-nos doncs, als conceptes penals de víctima consensuats en estaments internacionals com l'ONU²² o la darrera Directiva Europea (Directiva 2012/29/UE, de 25 de octubre de 2012), que en l'article 2 la defineix com:

- La persona física que hagi patit un dany o perjudici directament causat per una infracció penal,
- Els familiars d'una persona morta a causa d'un delictes, i que pateixin un dany o perjudici per la mort d'aquesta persona; entenent com a “familiars” la parella matrimonial o qui conviu amb la víctima i manté amb ella una relació personal íntima i compromesa, en una llar comuna, de forma estable i contínua, els familiars directes (els germans i germanes) i les persones a càrrec de la víctima.

Ja en els inicis de la victimologia, Mendelsohn (1963) afirmava que la víctima no és una persona sino un caràcter, una personalitat de l'individu o de la col·lectivitat que experimenten o podien experimentar –doncs inclouïa a les víctimes potencials- un patiment i les seves conseqüències (associades a factors d'origen físic, psíquic, econòmic, polític i/o social). Com aquest autor, enfatitzem la definició de la *víctima* com aquella persona que ha patit un procés de victimització.

És per això que ens volem detenir a definir aquest procés:

Entenem com a *victimització* el procés a través del qual una persona pateix un fet traumàtic i les seves conseqüències.

Per tant, cal entendre, com senyala Tamarit (2014), les dues dimensions del procés:

---

²¹ Evidentment, la nostra definició de víctima és molt més àmplia i complexa, i no està necessàriament vinculada a un reconeixement legal. Com senyalen autors com Stanciu (1985), víctima és tot aquell ésser que pateix injustament, que veu la seva vida interrompuda o greument alterada per fets traumàtics, aguts o crònics, de la naturalesa i l'origen que sigui.

²² En el VII Congrés de Prevenció del Delictes i Tractament del Delinqüent organitzat, l'ONU defineix com a víctima tota persona que ha patit un delictes (pèrdua, dany o lesió) o un abús de poder, limitant-ho doncs a l'àmbit penal; segurament degut al propi context.

- Els factors que intervenen en la precipitació del fet traumàtic.
- L'impacte que aquest fet té sobre la persona.

Es tracta doncs, d'un procés complex que necessita d'una visió multifactorial ja que hi ha diversos factors individuals, socials i culturals que modulen i condicionen aquestes dues dimensions de la victimització.

Per altra banda, l'experiència porta a pensar que la majoria de víctimes puguin patir o hagin patit, al llarg de la seva història de vida, diverses victimitzacions. La bibliografia al respecte anomena aquest fenomen com a **polivictimització**, definint-la com la multiplicitat d'experiències violentes, estressants o doloroses viscudes per una persona.

Una recent investigació situada en el nostre context, mostra que la majoria d'adolescents usuaris dels sistemes de protecció i de justícia juvenil han estat polivictimitzats, a l'haver sigut víctimes en més d'una ocasió (Pereda, Abat i Guilera, 2012 i 2014).

Tamarit (2014) ens proposa una classificació que ens ajudarà a concretar els objectius específics del present estudi, doncs agrupa els elements més significatius del procés de victimització assenyalats pels diferents models teòrics:

a. Factors individuals: el conjunt d'elements biopsicosocials diferencials de la víctima, que produeixen l'existència de la víctima com a tal: elements com l'edat, el gènere, característiques de personalitat,... També elements apresos com la indefensió apresada, l'assumpció de rols, la imitació,...

b. Factors comportamentals: Elements conductuals de la víctima en relació al comportament criminal. Inclou factors relatius a l'estil de vida, l'adopció de comportaments perillosos (provocadors o desprotectors), les addiccions com a factor de vulnerabilitat i de resistència a la desvictimització, el contacte amb activitats il·legals o amb persones que acostumen a delinquir,...

És en l'anàlisi d'aquests factors que són d'utilitat les diferents tipologies de víctimes en funció de la seva participació en els fets, com la primerenca classificació de Benjamin Mendelshon (1940)²³ i tantes d'altres.

c. Factors dels ofensors: les característiques del victimari, la seva relació amb la víctima, les motivacions per l'elecció d'aquesta (que molts cops, condiona la vivència posterior de la víctima). També inclou el nivell criminològic de la víctima, és a dir, els elements de la relació amb el criminal significatius en el seu rol de víctima.

d. Factors d'oportunitat. Elements externs a la víctima amb un major poder predictiu: la manca de recursos protectors i la perillositat de determinats temps i espais, han estat els més estudiats.

e. Factors socials: elements ambientals, de l'estructura social, d'estigmatització o marginació de determinats col·lectius, acostumen a modular l'impacte del fet traumàtic.

f. Factors jurídics: Nosaltres ens atrevim a senyalar un sisè factor al incloure el nivell jurídic de la víctima, és a dir, aquells factors que relacionen la víctima amb la llei penal i/o civil. En aquest cas, es té en compte especialment la Responsabilitat Civil i la victimització generada pel seu pas pel sistema judicial.

Hi ha diverses classificacions que han intentat multidimensionar el procés de victimització.

Una de les diferenciacions més utilitzades la trobem en la següent classificació:

- Victimització directa: victimització referida a l'agressió patida d'immediat per la víctima.
- Victimització indirecta: es refereix a la victimització que pateixen les persones que tenen una estreta relació amb la persona agredida.

A l'hora de definir el procés de victimització, també es diferencia entre una victimització ocasional i una victimització perllongada, al tenir en compte la variable temps.

---

²³ Víctima totalment innocent/ Víctima ideal, Víctima per ignorància, Víctima per imprudència, Víctima voluntària, Víctima agressora, Víctima provocadora, Víctima simuladora i Víctima imaginària (en la ment victimal).

En funció de la font de victimització, es realitza la següent classificació i es diferencia la victimització primària, secundària i terciària, classificació que tindrem especialment en compte en el nostre estudi:

2.2.2.1. Victimització Primària

Victimització derivada d'haver patit el propi fet. És el procés on una persona pateix de forma directa o indirecta, danys físics o psíquics derivats d'un fet delictiu o un aconteixement traumàtic.

L'estudi de la victimització primària ha centrat la seva atenció en:

- les conseqüències objectives: les conseqüències inicials del delictu o fet traumàtic, tan físiques, psicològiques, socials i econòmiques. Cal tenir en compte que, quan el fet va acompanyat de violència, acostuma a implicar efectes que no es limiten al moment dels fets, sino que es poden mantenir al llarg del temps (Zaffaroni, E.R., 1998).
- les conseqüències subjectives: l'experiència individual de la víctima.
- la resposta social al patiment de la víctima, tan a nivell preventiu com de reparació del dany.

2.2.2.2. Victimització Secundària

Victimització derivada de la interacció entre la víctima i el sistema on es va a demanar ajuda. És per això que es considera més negativa que la primària. Alhora, aquesta afecta directament al prestigi del sistema jurídic-penal de l'Estat en el ciutadà.

El primer en parlar-ne és Khüne (1986), per a referir-se a totes les agressions psíquiques que rep la víctima en la seva relació amb els professionals policials, sanitaris i judicials, així com els efectes del tractament de la informació en els medis de comunicació.

Shapland (1990) va investigar en profunditat aquesta victimització, establint algunes consideracions de com el sistema jurídic augmenta la victimització (al cos de policies, metges, jutjats, lletrats i fiscals, així com al propi procediment judicial), davant del peregrinatge de les víctimes pels serveis i del seu ús per castigar a l'imputat (exploracions mèdico-forenses, interrogatoris i reconstrucció dels fets, identificació dels acusats, assistència al judici, lentitud i demora dels

procediments, la incertesa d'un procediment que sembla que mai s'acabi, reviure els fets, les preguntes i intervencions de descrèdit al seu testimoni,...).

Existeixen diverses normes legals que intenten pal·liar aquesta victimització, com la recent Directiva de la Unió Europea. En aquesta incorpora, com una de les funcions dels serveis d'atenció a les víctimes, l'assessorament sobre el risc de la victimització secundària. Alhora, orientar cap a la seva prevenció: en l'article 12 insta als estats membres a garantir en els seus serveis la protecció a les víctimes i familiars de la victimització secundària i reiterada, desplegant en el Capítol 4 diversos drets que faciliten aquesta protecció:

- dret a evitar el contacte entre víctima i infractor.
- dret a la protecció de les víctimes durant les investigacions penals,
- dret a la protecció de la seva intimitat,
- Impedir la difusió d'informació que permeti la identificació de les víctimes menors d'edat.
- Demana als mitjans de comunicació que s'autorregulin per garantir la protecció de la intimitat, integritat i dades de les víctimes.

Per altra banda, es compromet en mesures per evitar la victimització secundària, sobretot incidint en els grups de risc, especificant els menors i les víctimes de violència de gènere. Així, recull que les víctimes rebran una avaluació puntual i individual per determinar les seves necessitats especials de protecció per tal d'establir les mesures que evitin aquesta victimització secundària.

2.2.2.3. Victimització Terciària

Victimització derivada de la conducta posterior de la mateixa víctima, que pot ser resultat de les vivències i dels processos d'adscripció i etiquetament (productes de les victimitzacions primària i secundària prèvies). També es parla de revictimització.

En aquesta cal parar especial atenció a l'estigmatització de la víctima i a la seva exclusió simbòlica, que té relació amb la reacció de la comunitat i la posició de la víctima (Baca, Echeburúa, Tamarit et al., 2014). Molts cops, la víctima experimenta sentiments de culpa, alimentats per la tendència de

l'agressor a desresponsabilitzar-se del fet i atribuir una actitud provocadora en la víctima.

És aquesta victimització la que s'intenta especialment paliar amb la Justícia Restaurativa on el comportament del propi victimari ajuda a la reintegració de la víctima a la comunitat i, alhora, a la seva pròpia reinserció, evitant així els efectes d'una resposta imposada externament.

2.2.3. Procés de desvictimització

Procés pel qual la víctima recupera la seva normalitat en el seu funcionament i el seu rol social i deixa enrere les conseqüències del trauma. Suposa la superació de la situació traumàtica i la sortida de l'estat de victimització. Per això, ha sigut també definida com a *procés de reparació o reconstrucció*.

Aquesta sortida de l'estat de victimització pot implicar la necessitat de rebre ajuda per superar-ho. I és aquí on s'inclourien les intervencions professionals multidisciplinars, alhora que els comportaments i actituds de la resta d'implicats i de la comunitat de referència de la víctima (amb el reconeixement d'aquesta com a tal).

La desvictimització pot produir-se pel desenvolupament de la capacitat natural per generar processos adaptatius de què disposem els éssers humans i per resoldre les situacions adverses,. Quan la desvictimització produeix l'accés a una situació psicològica i personal diferent a l'anterior al trauma, se l'anomena *creixement posttraumàtic* i està basat en la capacitat d'humana de superar les adversitats "creixent" personalment al afrontar-les amb èxit²⁴ (o resiliència, a la què descriurem abans de concloure el marc teòric).

---

²⁴ Glosari FIVE Fundación Instituto de Victimología recollit en l'enllaç: www.institutodevictimologia.com (consulta: 09.01.14)

2.2.4. Factors que influeixen en el procés de victimització

Dins la victimologia, la **victimogènesi** es centra en l'estudi dels factors que predisposen a determinats individus més que altres d'esdevenir objecte d'un procés de victimització. Parlem dels indicadors i factors de vulnerabilitat, risc, protecció i resiliència.

2.2.4.1. Factors de risc de victimització

Un factor de risc, sigui de trets personals o circumstàncies de l'entorn, incrementa la probabilitat de patir una experiència de victimització, per part de la persona.

En els fenòmens estudiats, com el ciberassetjament i el sexteig no consentit, a més d'haver uns factors que precipiten la seva aparició, alhora, patir-los signifiquen per l'infant un nou element de risc. Un dels factors de risc més importants és haver patit una experiència traumàtica (Braverman, 2001), com pot ser la mort d'un progenitor o una experiència d'assetjament.

Per altra banda, els factors de risc actuen de forma estable i acumulativa, augmentant la probabilitat de patir un pitjor procés de victimització amb la suma de factors de risc (Rutter, 2000). Aquest aspecte és referit per altres autors com els diferents graus del risc.

Guglielmo Gulotta (1976) classifica els factors de risc de patir un procés de victimització agrupant-los en funció del moment d'aparició i la gravetat de les seves conseqüències:

- a. Factors d'origen:
  - Factors innats: sexe, enfermetats congènites, etc.
  - Factors adquirits: enfermetats que ha patit la persona amb seqüeles físiques i psíquiques.
- b. Factors temporals:
  - Factors permanents: amb efectes durant tot el procés vital de l'individu.
  - Factors temporals: que funcionen durant un temps determinat.
  - Factors ocasionals o passatgers: de breu duració i aparició esporàdica.

En altres àmbits d'intervenció s'han diferenciat els factors dels indicadors de risc –sent els primers la suma dels segons-, obrint així una mirada més concreta d'anàlisi i intervenció i, pot ser, menys determinista, així com ja recull el propi concepte de *risc*.

En el nostre cas, alguns dels factors de risc que estan directament relacionats amb el context que ofereixen les pròpies eines TIC són (Bartrina, 2012):

- l'accessibilitat,
- l'estimulació i la intensitat,
- la manera de connectar amb l'altre,
- la distorsió del temps,
- la intimitat accelerada,
- l'aparença d'autèntica realitat,
- l'anonimat i la desinhibició
- les infinites possibilitats que ofereix la xarxa.

Serà ens els següents apartats, a l'aprofundir en el ciberassetjament i el sexteig no consentit, que ens detindrem a analitzar els indicadors i factors de risc que han mostrat els diferents autors, sobre aquestes matèries.

2.2.4.2. Factors de vulnerabilitat de victimització

Són factors situacionals i psicològics que actuen com a moduladors entre el fet traumàtic i el dany psíquic emergent. Són les característiques de la persona o del seu context –social i físic- que la predisposen vers el risc, doncs no a tots i totes ens influència igual un factor de risc. Són aspectes que influencien en la repercussió que pot tenir el fet en la persona, doncs poden ampliar el dany d'aquesta (psicològic, econòmic, social,...).

Els principals factors de vulnerabilitat de patir una victimització s'inclouen en la següent classificació:

- Factors inherents a la vulnerabilitat generalitzada: especialment, la vulnerabilitat biològica (innata, associada al menor llindar d'activació

psicofisiològica) i la vulnerabilitat psicològica (la fragilitat de l'equilibri emocional).

- Factors biològics: especialment l'edat que, com hem dit, condiciona el grau de dependència i, per tant, la vulnerabilitat de les etapes infantils i adolescents davant la victimització.
- Factors de personalitat: mostrant-se significatives el major grau de sensibilitat; d'impulsivitat-inestabilitat; ingenuïtat-dependència. També ha estat associat al baix nivell intel·lectual i als alts nivells d'ansietat.
- Factors socials: abarcant elements com els econòmics, laborals, recolzament social, rols i xarxes.
- Factors biogràfics: acostumen a aparèixer com a significatius tenir antecedents psiquiàtrics i haver patit victimitzacions prèvies (en una ocasió o en situació de polivictimització).

Dins la bibliografia sobre la matèria, destaquen específicament els següents factors de vulnerabilitat al trauma (Avia, M.D. i Vázquez, C., 1998):

- baixa autoestima prèvia
- fragilitat o desequilibri emocional previ. Factor que pren una major significació quan: hi ha antecedents com a víctima de delictes violents o d'abús, estrès acumulat, antecedents familiars psiquiàtrics i quan hi ha un divorci dels progenitors previ a l'adolescència (Esbec, E., 2009).
- baix nivell intel·lectual
- historial de fracàs escolar.
- dependència de tòxics.
- aïllament social.
- poca capacitat d'adaptació als canvis.
- sensació de fatalisme (percepció del fet com a quelcom extremadament greu i irreversible).

Col·lectius vulnerables:

Hi ha col·lectius que hem de parar especial atenció al mostrar-se empíricament més vulnerables davant dels factors de risc i d'esdeveniments traumàtics com els estudiats en aquesta recerca:

a. Adolescents que pertanyen a una minoria ètnico-cultural. Diversos estudis mostren que la victimització ètnico-cultural, està més associada al grup minoritari, que a una ètnia concreta. L'experiència demostra que en situacions de victimització, l'aspecte diferencial és assenyalat pel grup majoritari i, en molts casos, s'utilitzen motius ètnico-culturals. Estudis com el realitzat a Canadà amb el col·lectiu minoritari d'escolars xinesos, mostren que el col·lectiu xinès tenia una major tendència a situar-se com a cibervíctimes o implicats en situacions de bullying, mentre que en els canadencs, en aquest cas el grup majoritari, es declaraven més ciberagressors que els i les alumnes de cultura xinesa (Li, 2008).

En les investigacions, s'han diferenciat diferents tipus de victimitzacions ètnico-culturals, que poden estar centrades en les característiques físiques (com el color de la pell) i/o en les característiques culturals (creences religioses, costums i tradicions; com obté Collins et al (2004).

En el cas de l'estudi transnacional de Monks et al. (2008) també mostrava un grau significativament major de victimització en el grup minoritari vers el majoritari. Monks va més enllà, al diferenciar les següents formes de victimització:

- *La victimització verbal directa:* insults, mots i amenaces ja senyalada pels anteriors autors.
- *La victimització relacional directa:* exclusió social directa com pot ser l'exclusió amb al·legacions explícites per motius racistes (Verkuyten y Thijs, 2002 i 2006; McKenney et al., 2006).
- *La victimització relacional indirecta:* rumors i mentides malintencionades a través de tercers.

Altres autors han afirmat que l'associació és més àmplia al concloure que l'assetjament acostuma a estar relacionat amb la diferència: en aquest sentit,

l'estudi de Collins, McAleavy i Adamson, 2004; Loyd i Stead (2001) mostra que l'*insult o la nominació racista*²⁵ consisteix en una victimització racista o xenòfoga relacionada amb diferències entre les ètnies de l'agressor i la víctima, que podien estar presents tan en el grup minoritari com en el majoritari.

b. Adolescents amb discapacitats físiques i/o psíquiques. Han estat múltiples els estudis que han visibilitzat el col·lectiu d'adolescents amb discapacitats físiques i/o psíquiques com a més susceptible de patir situacions de victimització. És evident la influència d'un patró de domini molt fàcil davant d'una persona que té les seves capacitats menguades.

2.2.4.3. Factors de protecció davant la victimització

Un factor de protecció és un atribut i/o característica individual -aspectes personals, familiars, comunitaris i socials-, condició situacional i/o ambiental que contraresta l'acció dels factors de risc i que, per tant, redueix la probabilitat de patir situacions de victimització.

Per tant, s'ha d'entendre el factor de protecció com una influència que contraresta l'aparició d'un fet dolorós o traumàtic, així com a modelador de l'efecte negatiu que pot provocar aquest fet en la víctima.

S'ha comprovat que hi ha persones resistent a patir símptomes clínics després d'haver experimentat un fet traumàtic. Això no vol dir que no hagin patit un dany, si no que, malgrat haver-lo patit, poden fer front a la vida quotidiana i gaudir d'altres experiències.

Alhora que la presència d'aquests factors protegeix del risc de ser victimitzat, la seva absència són un risc en si mateix.. Malgrat això, mai s'ha de confondre la protecció amb l'absència de risc, doncs, la presència de factors de protecció suposa l'existència d'elements positius, a més de l'absència d'elements negatius per a la persona –els propis factors de risc-.

S'han fet estudis en el camp de la victimització intentant identificar les característiques d'aquelles personalitats protectores dels efectes de l'estrés

---

²⁵ Consisteix en el insult o mot pejoratiu basat en les diferències ètnico-culturals (amb exemples en Strohmeier et al., 2011; McKenney et al., 2006 a Canadà i Monks et Al., 2008 a Espanya i Anglaterra). És la forma més estudiada i freqüent de victimització, per això ja inclosa en la majoria de instruments com els qüestionaris d'autoavaluació.

que provoca una crisi o fet traumàtic. Aquests han senyalat principalment les següents característiques:

- adequada autoestima
- regulació emocional adequada.
- criteris morals sòlids.
- estil de vida equilibrat
- aficions gratificants
- vida social estimulante
- món interior ric.
- actitud positiva davant la vida.

En el nostre context, un darrer estudi posa llum al concretar els factors protectors davant processos de victimització d'adolescents usuaris de protecció i de justícia juvenil (Pereda, Abat i Guilera, 2014). En aquest, es mostren com a significatius els recursos personals com l'autoestima, la fe en un futur millor, identificació i connexió amb les pròpies emocions, habilitats socials i fer front a la dificultat amb èxit.

Analitzant l'adolescent infractor, la Dra. C. Blasco ha investigat recentment la influència dels factors de protecció en el desestiment del delictes. Així, obté la significativa influència de les competències psicosocials, especialment les emocionals (Blasco, C, 2012); importància que també va concloure Bartrina a l'estudiar els casos de ciberassetjament en la investigació del 2012.

L'altre gran factor de protecció identificat en les etapes de la infància i adolescència és comptar amb el suport i la implicació dels progenitors o cuidadors davant la resolució de problemes.

2.2.4.4. Factors de resiliència davant la victimització

La resiliència és la capacitat de l'ésser humà de poder fer front a les adversitats de la vida, poder superar-les i, inclús, sortir-ne enfortit. Considerem resiliència la capacitat que tenen les persones per utilitzar els recursos interns i externs que els proporcionen les condicions personals, familiars, comunitàries i socials, per afrontar i resoldre positivament les adversitats que provoquen les situacions

de desprotecció, crisi o trauma. Per tant, entenem que és una capacitat adaptativa que tenen tots els éssers humans, en diferent grau, davant les situacions adverses estressants i doloroses.

El concepte de resiliència aplicat a la infància neix de la constatació que alguns infants i adolescents resisteixen millor que altres els avatars de la vida, els maltractaments i la malaltia. Actualment, el concepte de resiliència s'ha incorporat a les diferents matèries i àmbits de la infància.

Els primers autors en parlar de resiliència es situen a finals de la dècada dels 70, on era entesa com un conjunt de característiques intrínseques a la persona –amb autors com Werner i Smith, entre d'altres-. És posteriorment, que s'incorporen influències socials i contextuals, donant dinamisme a aquesta capacitat també condicionada per un temps i un espai –amb autors tan renombrats com Vanistendael (1994) i Wolin i Wolin (1992)-.

El primer en popularitzar el concepte de resiliència va ser Vanistendael (1994), amb la seva teoria de la caseta per explicar la construcció d'aquesta capacitat de la persona i de quins elements són significatius.

Basant-nos en autors com Cyrulnik (2001 i 2003) i Barudy (2005), diferenciem la resiliència primària i secundària:

a. La Resiliència Primària:

Aquella que es constitueix en els primers quatre anys de vida i que té a veure amb un desenvolupament sa, gràcies a les cures, l'estimulació, la protecció i l'afecte que els adults proporcionen als infants. Definim la resiliència infantil com una capacitat que els infants i els adolescents poden desenvolupar plenament quan els seus recursos naturals es desenvolupen i es potencien gràcies a les competències i habilitats d'adults significatius que satisfan les seves necessitats i els respecten com a subjectes de drets.

Barudy (2005) senyala dos grans factors que es relacionen amb la resiliència primària:

- Els factors protectors del temperament dels infants, com poden ser aquelles personalitats protectores de l'estrés de les quals hem parlat en l'anterior apartat.

- Els cuidadors competents són els tutors del desenvolupament d'aquesta resiliència primària, doncs ofereixen contextos de bons tractes. Associat al tipus de vincle que es construeix i a l'estil educatiu dels seus referents cuidadors.

b. Resiliència Secundària:

La capacitat desenvolupada posteriorment, per aquells infants, fills de pares i mares amb poques competències parentals, per sobreviure i tirar endavant. Aquesta capacitat es pot desenvolupar plenament quan troben en el seu entorn proper –en les institucions i la societat en general-, els nutrients i els recursos necessaris per transformar els seus drames i tragèdies en un projecte de vida, prou sa i, moltes vegades, productiu per a altres persones -que han patit quelcom semblant o per a la societat, en general-.

Barudy (2005) senyala una llista de factors que es relacionen amb la resiliència secundària:

- Els recursos existents en la família nuclear i extensa (com a sistemes socials)
- El suport afectiu i el reconeixement dels seus patiments i la injustícia de les pròpies xarxes socials, especialment a l'escola. Les investigacions han demostrat que quan l'infant se sent recolzat i comprès, almenys, per un adult-tutor de resiliència, és capaç de centrar els seus esforços a buscar alternatives a la seva situació i no repetir els models violents en el futur.
- Les capacitats d'entendre's a un mateix i posar els límits relacionats amb els factors d'estrès a llarg termini, així com comprendre les incompetències i injustícies, reforcen una autoestima positiva com a resultat de les competències per adaptar-se a les circumstàncies de la vida i per respectar-se a si mateix .

El concepte de resiliència, com a professionals, ens permet focalitzar-nos en el món de l'infant i adolescent i en les seves fortaleses i no limitar-nos a la seva patologia o als seus trastorns. Ens serveix com a guia per establir criteris d'actuació preventius -als tres nivells: primari, secundari i terciari- i preventius amb els infants i els adults, donant suport als seus recursos naturals per afrontar els possibles desequilibris.

2.3. Marc legislatiu i normatiu

L'ús massiu que fan els adolescents dels dispositius mòbils exposa la manca de flexibilitat de l'ordenament jurídic, en molts moments, per adaptar-se als canvis i nous fenòmens socials que acompanyen aquest impacte de les TIC en la nostra comunitat.

La problemàtica que analitzem entorn l'assetjament electrònic es centra en les característiques d'aquestes conductes sistemàtiques i persistents que tendeixen a aïllar a la víctima, donant-se una situació de desequilibri de poder, control i manca de seguretat per a la víctima, sent difícil la detecció per part de l'adult. El cert és que es produeix un augment constant de l'assetjament del noi i noia a la xarxa (arribant a produir-se el suïcidi en alguna víctima) i una manca de denúncia per part de la persona menor d'edat que ho pateix com ho apunten estudis i recerques recents. La necessitat prioritària en el nostre continent europeu, llavors, seria l'aposta ferma per a la prevenció.

Aquest apartat pretén exposar, per una banda, la regulació existent en el context internacional i europeu i, per l'altra, l'estatal i autonòmic en el marc de l'àmbit penal i entorn a les víctimes en general, fent rellevància a les darreres accions dels legisladors en l'àmbit de la victimologia, i especialment en aquest fenomen de victimització entre iguals, com a conseqüència d'un ús inadequat d'aplicacions i de les eines tecnològiques que estan tan presents en la seva quotidianitat.

Relacionarem les normatives, tant des d'un punt de vista internacional, amb iniciatives reguladores de països pioners, com l'estatal en l'emergència de la relació d'aquestes conductes de ciberassetjament pel impacte en els nois i noies que ho pateixen.

Les darreres iniciatives en l'estat espanyol promouen una proposta de reforma de l'actual Codi Penal que apunten a la regulació penal i a incloure una tipificació d'aquests tipus d'accions, on s'agreuja la sanció penal en vies de una major protecció a les persones que són objectes d'aquestes conductes, així com també ho ha començat a veure la comunitat internacional. En la darrere dècada, la societat ha començat a percebre la importància de

l'assetjament a persones menors d'edat com un fenomen criminal i que afecta bens jurídics tan essencials com la salut, la integritat moral, la llibertat, la llibertat sexual, la intimitat i l'honor.

2.3.1. Marc legislatiu i normatiu comparat a nivell internacional i europeu

Senyalar en primer lloc, pel que representa, la Convenció sobre els Drets del Nen adoptada el 20 de novembre de 1989, aprovada a l'Assemblea General de Nacions Unides, en la que la persona menor d'edat passa a ser, per primer cop, un subjecte de ple dret. Així, les víctimes menors d'edat deuen ser considerades i tractades com a titulars plens dels drets establerts i deuen tenir facultat d'exercitar els seus drets d'una forma que tingui en compte la seva capacitat de judici propi.

Aquest text esdevé una base comuna per a totes les mesures relacionades amb els interessos dels nens i de les nenes i comportaran tot un seguit d'iniciatives del Consell d'Europa amb la finalitat d'implementar correctament l'exercici dels drets que se'ls hi reconeixen. Per exemple, fent referència als objectius d'aquest treball de recerca, a mesures contra el ciberassetjament, el *grooming*. El Parlament Europeu va aprovar també en 1992 la Carta Europea sobre els Drets dels Nens, com adaptació també a l'esmentada Convenció.

En el context de les Nacions Unides sorgeixen les Regles mínimes de les Nacions Unides per l'administració de la justícia de nens i nenes (Regles de Beijing, 1985). La Declaració i Plataforma d'Acció de Beijing (Declaració de Beijing, 1995) senyala, anys després, que la violència contra les dones afecta "al llarg del seu cicle vital"²⁶ i considera a les nenes com un dels grups de dones particularment vulnerables a la violència.

Fer esment d'entre els instruments de caràcter general, a l'art.1 de la

---

²⁶ 4ª Conferència Mundial sobre la Dona, celebrada a Beijing en setembre de 1995(part.118). Disponible a: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%205.pdf>

Declaració Universal de Drets Humans²⁷ i aquells instruments internacionals de caràcter vinculant com el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics (PIDCP) i el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals (PIDESC) i la Convenció per a la Eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona (CEDAW, 1979) i les decisions del Comitè per a la Eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona (Comitè CEDAW, 1992), que inclouen algunes normes específiques relatives a les dones menors d'edat. Es subratlla que els Estats són responsables pels actes de violència perpetrada per autoritats públiques, i també poden ser responsables dels actes privats si no adopten mesures amb la deguda diligència per a investigar i castigar els actes de violència i indemnitzar a les víctimes.

D'entre les recomanacions que inclou la Observació General núm. 19 del Comitè CEDAW als Estats senyalem, entre les que proposa, proporcionar protecció adequada i serveis de suport a les víctimes –suport psicològic i personal capacitat per la seva atenció–, garantir unes lleis que donin una protecció adequada i mesures preventives com campanyes d'informació pública i programes d'educació.

També en l'entorn europeu, la Decisió 1351/2008/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 16 de desembre de 2008, ha establert un programa comunitari plurianual sobre la protecció dels nens en l'ús d'Internet i telèfons mòbils que hauria experimentat un creixement considerable. Les accions hauran d'anar encaminades a impedir que el nen siguin víctimes d'amenaques, assetjament i humiliació a través d'Internet o de tecnologies digitals interactives²⁸.

D'entre els instruments de caràcter general dins un marc jurídic europeu senyalem el Conveni per a la Protecció dels Drets Humans i de les Llibertats Fonamentals (1950) i el relatiu als drets de les víctimes, amb la Directiva

---

²⁷ Adoptada el 10 de desembre de 1948 que senyala que “tots els éssers humans neixen lliures i iguals en dignitat i drets”, per la qual cosa, tots els drets són reconeguts a totes les persones des del seu naixement.

²⁸ En Dictament del Comité de les Regions sobre el tema Protecció de la Infància en l'ús d'Internet(2009-2013) Diari Oficial nº C325 de 19/12/2008 pp.081-086

Europea 2012/29/UE del Parlament Europeu i del Consell de 25 d'octubre de 2012 per la que s'estableixen normes mínimes sobre els drets, el suport i la protecció de les víctimes de delictes²⁹. Senyala que les víctimes de delictes han de ser reconegudes i tractades de manera respectuosa, sensible i professional, sense discriminació de cap tipus per motius com, entre d'altres, l'edat i el sexe i que en tots els contactes amb una autoritat -ja sigui a nivell judicial com de serveis de suport- s'han de tenir en compte la situació i les necessitats immediates, l'edat, el sexe, possible discapacitat i maduresa de les víctimes de delictes, al mateix temps que es respecten plenament la seva integritat física, psíquica i moral. En el seu art. 9 afegeix, en relació als serveis de suport a les víctimes, que s'ha de proporcionar com a mínim: suport específic i integrat a les víctimes amb necessitats especials, com les víctimes de violència sexual, les víctimes de violència de gènere i les víctimes de violència en les relacions personals, inclòs el suport i l'assessorament per a la superació del trauma. L'art. 22 senyala que, en el context de l'avaluació, es prestarà especial atenció a les víctimes quan la relació amb el infractor o dependència del mateix les faci especialment vulnerables i exposades a la victimització secundària o reiterada, a la intimidació o a les represàlies. Altre aspecte, rellevant recollit en aquesta Directiva, és l'art. 26, on es senyala que els Estats han de prendre les mesures adequades per a conscienciar sobre els drets establerts l'actual directiva, reduir el risc de victimització, minimitzar la incidència negativa de la delinqüència, i els riscos de victimització secundària o reiterada, intimidació o represàlies, centrant-se en particular en els grups de risc, com els menors d'edat i les víctimes de violència de gènere i de violència en el marc de les relacions personals.

Fer referència també a la Directiva 2011/93/UE, de 13 de desembre de 2011, relativa a la lluita contra els abusos sexuals i l'explotació sexual dels menors i la pornografia infantil. És de destacar d'aquesta directiva l'art. 20 que fa referència a la protecció dels menors víctimes en les investigacions i processos penals i es recull una sèrie de mesures a adoptar pels estats membres.

---

²⁹ Per l'estat espanyol el termini màxim de transposició és el 16 de novembre de 2015.

Altra text a referenciar en aquesta vessant és la Directiva Europea 2011/99/UE del Parlament europeu i del Consell, de 13 de desembre de 2011, sobre l'ordre europea de protecció³⁰, que s'aplica a les mesures de protecció destinades de manera específica a protegir una persona contra actes delictius d'una altra que poden posar en perill de qualsevol manera la seva vida o la seva integritat física, psicològica o sexual com també a evitar nous actes delictius o reduir les conseqüències de les faltes comeses anteriorment. Pels efectes d'aquesta Directiva, les persones menors d'edat sempre s'han de considerar com persones especialment vulnerables i, així, s'ha de prestar especial atenció a les seves necessitats específiques.

Dins els instruments específics referits a la violència envers les dones es fonamental el Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència envers les dones i la violència domèstica (Conveni d'Istanbul) adoptat el 7 d'abril de 2011³¹, i que constituirà el primer instrument de caràcter vinculant en aquesta matèria a nivell europeu. Per als efectes d'aquest document són de particular importància, entre d'altres, la violència psicològica (atemptar greument contra la integritat psicològica d'una persona mitjançant coacció o amenaces); l'assetjament o *stalking* (adopció d'un comportament amenaçador contra una altra persona que porti a aquesta a témer per la seva seguretat); la violència física (exercir actes de violència física sobre una altra persona); l'assetjament sexual (tota forma de comportament no desitjat, verbal, no verbal o físic, de caràcter sexual que tingui per objecte o resultat violar la dignitat d'una persona, en particular quan el comportament creï un ambient intimidatori, hostil, degradant, humiliant o ofensiu).

El Conveni inclou també un llistat d'obligacions per a donar suport a les víctimes com respostes penals efectives, proporcionades i dissuasives, establir ordres d'allunyament i assegurar que les víctimes comptin amb accions civils adequades -contra l'autor del delicte i contra les autoritats estatals que hagin incomplert el deure de mesures preventives i de protecció-, assegurar que les

---

³⁰ Per l'estat espanyol, el termini màxim de transposició és el 11 de gener de 2015.

³¹ Signat per l'Estat espanyol el 11 de maig de 2011, però encara no ratificat.

víctimes comptin amb informació adequada i oportuna, creació de serveis de suport immediat especialitzats i l'establiment de mesures específiques de protecció durant el procés judicial, d'informació, el dret a ser escoltada i d'evitar el contacte amb el seu victimari en les seus de tribunals o policials, així com el dret d'un servei d'assessorament jurídic i psicològic, entre d'altres.

En aquest context jurídic de l'apartat que estem desenvolupant, referenciar també que el Consell d'Europa va signar a Budapest el 23 de novembre de 2001 el "Conveni sobre Cibercriminalitat", sorgit com a conseqüència del desenvolupament i utilització cada cop major de les Tecnologies de la Informació i la Comunicació, així com de la necessitat d'aplicar una política penal comuna, encaminada a protegir a la societat davant la ciberdelinqüència, adoptant la legislació adient i mantenint una política de cooperació internacional³². Espanya ratifica aquest Conveni el 20 de maig de 2010 i va entrar en vigor al nostre país a l'octubre del mateix any de la ratificació. El Conveni senyala els delictes informàtics en grups i defineix quatre tipus penals:

Delictes d'intrusió (relacionats amb la confidencialitat, la integritat i la disponibilitat de dades i sistemes informàtics);

Delictes patrimonials (estafes, falsificacions i *phishing*);

Delictes contra la propietat intel·lectual i industrial;

Delictes relacionats amb el contingut del fet com injúries, amenaces, delictes contra l'honor - sempre hi quan estiguin comesos per l'ús inadequat de la TIC, bàsicament per Internet-). Incloem aquí el *grooming*, *sexting*, Ciberbullying, sextorsió i pornografia infantil, com únic fet que és regulat per aquest Conveni.

Posteriorment a la signatura del Consell d'Europa a Budapest, es signa el Protocol Addicional a l'any 2003, el Conveni de Ciberdelinqüència del Consell d'Europa per a criminalitzar actes de racisme i xenofòbia. A l'any 2009 es situa

---

³² La primera regulació, a nivell internacional sobre l'àmbit de les TIC va ser el "Manual de les Nacions Unides per a la Prevenció i Control dels Delictes Informàtics" al 1977.

la Declaració de Praga, al sí del Consell de la Unió Europea, amb títol de “*A new European approach for safer internet for Children*” (Un enfocament europeu per augmentar la seguretat a Internet per a nens).

Senyalar per acabar, que l'11 de gener de 2013 va entrar en funcionament el nou Centre Europeu de Ciberdelinqüència (EC3)³³ per contribuir a protegir a les empreses i als ciutadans europeus front a la ciberdelinqüència (diàriament, al voltant d'un milió de persones són víctimes en el món d'un delictes informàtic). Aquest Centre dona un fort impuls a la capacitat de la UE per a la lluita contra la ciberdelinqüència i la defensa de l'existència d'una Internet lliure, oberta i segura. Entre les activitats que centra la seva intervenció està l'atenció als ciberdelictes que provoquen danys greus a les seves víctimes, com l'explotació sexual infantil en línia, entre d'altres tipus de ciberdelictes.

2.3.2. Marc legislatiu i normatiu estatal i autonòmic

L'article 18.1r de la Constitució Espanyola situa com a drets fonamentals l'honor, la intimitat i la pròpia imatge³⁴. Fruit de l'aplicació de la Convenció sobre els Drets del Nen esmentada en l'apartat anterior, que aquest novembre de 2014 celebrarà els seus 25 anys, en el nostre ordenament jurídic és la LO 1/1996, de 15 de gener, de Protecció Jurídica del Menor, de modificació parcial del Codi Civil i de la Llei d'Enjudiciament Civil que determina en el seu article 4. que els menors tenen dret a l'honor, a la intimitat personal i familiar i a la pròpia imatge i en l'article 5 fa menció al dret a la informació. L'àmbit serà fins els 18 anys i planteja un reconeixement ple de la titularitat de drets dels menors i d'una capacitat progressiva per exercir-los.

Es centra així l'atenció en un tipus molt concret de víctimes, com ho farà també un altre marc garantista com és la LO 1/2004, de 28 de desembre de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere. En l'àmbit del present

---

³³ Manifestacions de la comissària Malmström en Comunicats de premsa de la Comissió Europea, Brussel·les, 9 de gener de 2013.

³⁴ El consentiment a compartir amb un tercer concert imatges íntimes –en els casos se *sexting*– no habilita al tercer a difondre aquestes imatges, extrem que vulneraria clarament el dret a la pròpia imatge reconegut en aquest article de la Constitució.

estudi considerar que, d'acord a aquesta llei, les relacions de festeig entre adolescents quedarien emparades a aquesta llei, sempre que existeixi una estabilitat i amb una certa duració. Les relacions esporàdiques no ho serien. També referenciar la Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista, art. 23 sobre el tractament de la informació.

Sobre la temàtica, objecte d'aquesta recerca, referenciar també la LO 15/1999, de 13 de desembre, de Protecció de Dades de Caràcter Personal (en endavant LOPD), -art. 5 i 6- i el Real Decret 1720/2007, de 21 de desembre, de desenvolupament d'aquesta llei on, en l'article 13.1, es regula la captació de dades personals dels menors d'edat i el seu ús. Així, s'estableix que es podrà procedir al tractament de dades dels majors de 14 anys amb el seu consentiment, llevat d'aquells casos en que la llei exigeixi per a la seva prestació l'existència d'autorització dels titulars de la pàtria potestat o tutela. En el cas dels menors de 14, es requerirà el consentiment dels pares o tutors. Aquesta circumstància resulta extrapolable a quasi totes les xarxes socials, aparegui o no en les seves condicions d'ús. La LOPD regula, entre altres coses, l'ús que es fa de les dades personals, imatges o vídeos de tercers contingudes en pàgines web o portals col·laboratius de públic accés –com pot ser *YouTube* -, o perfils de xarxes socials (ex. *Facebook*, *Twitter* o *Tuenti*) accessibles a un elevat nombre d'usuaris. Alhora, regula la sanció en el cas que s'atempti contra la intimitat i privacitat de les persones. Afegir també la Llei 34/2002, d'11 de juliol, de Serveis de la Societat de la Informació i de Comerç Electrònic (LSSI) que estableix el marc jurídic aplicable als prestadors de serveis en Internet i el seu règim de responsabilitat.

Hem de fer referència també, des del punt de vista civil, a l'article primer i setè de la Llei 1/1982, de 5 de maig, de Protecció Civil del Dret a l'Honor, a la Intimitat Personal i Familiar i a la Pròpia Imatge –en els que es consideren que el dret a l'honor, a la intimitat personal i familiar i a la pròpia imatge és irrenunciable, inalienable e imprescriptible- preveu en l'art. 7 varis il·lícits de la persona que difon *sexting* aliè sense permís i, en la mateixa línia, l'art. 4 de la LO 1/1996 de 15 de gener de Protecció Jurídica del Menor. L'article 9 d'aquesta Llei Orgànica 1/1982 exigeix el restabliment del perjudicat en el ple gaudiment dels seus drets, el que en ocasions pot suposar la retirada del

material de *sexting* d'aquelles plataformes o webs en les que hagi estat publicat i estigui disponible. En l'article 9.3r indica que la indemnització per danys i perjudicis s'estendrà al dany moral sofert.

En l'àmbit de les xarxes socials, els menors de 14 anys contenen amb mitjans tecnològics suficients per a obtenir, captar i reproduir informació que afecta al seu honor, intimitat i imatge i la de tercers.

Amb la Llei 27/2003, de 31 de juliol, sobre l'ordre de protecció, les persones menors d'edat s'inclouen com a possibles víctimes que poden fer ús d'aquest instrument, d'una ordre de protecció.

Part dels juristes i experts en el tema consideren que no és necessària una reforma legislativa per abordar i tipificar aquest tipus de fet il·lícit, sinó que ja es compta amb la regulació en el codi penal vigent per fer front a aquests delictes contra la llibertat, de coaccions i contra la intimitat.

Respecte a la regulació penal hem de fer referència en primer lloc a la LO 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal alhora de la tipificació delictiva i la LO 15/2003, de 25 de novembre, per la que es modifica la LO 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal i que entra en vigor a l'octubre de 2004. El Codi Penal espanyol recull en els seus Títols X i XI un catàleg de delictes que tendeixen a protegir el dret a la intimitat i el dret a l'honor. La regulació i la tipificació delictiva no està recollida en el Codi Penal actual, al no tractar-se d'un nou delictes, sinó d'una forma adaptada al nou entorn tecnològic per cometre tipus delictius preexistents. Les implicacions legals de les principals fores d'assetjament a menors són: *bullying*, *ciberbullying*, *grooming* i *sexting*. La tipificació penal els sol classificar en delictes contra la integritat moral, la intimitat, la llibertat, la llibertat sexual, l'honor o la salut.

A l'art. 22 del Codi Penal es fa esment a les circumstàncies agreujants que pensem podrien ser considerades pels Jutjats de Menors alhora d'adoptar sancions, i més tenint en compte que la utilització de mitjans electrònics en el *ciberbullying* fa que, en la major part de les ocasions, coincideixin una o més de les següents circumstàncies inclús sense que, qui assetja, sigui realment conscient de l'increment de la gravetat de la conducta. En el treball que ens

ocupa pren especial rellevància el fet d'actuar per motius de discriminació (art.22.4º).

Fer esment també al Conveni del Consell d'Europa per a la protecció dels nens contra l'explotació i l'abús sexual que entra en vigor a Espanya l'1 de desembre de 2012 regulant els actes que es donen en el context de les TIC. A Espanya també, des de l'1 de desembre de 2010, està en vigor la Llei Orgànica 5/2010, de 22 de juny, per la que es modifica la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal. Aquesta reforma presenta una resposta penal davant noves formes de criminalitat, entre les que s'inclouen les derivades de les noves tecnologies i recull expressament una major protecció dels menors davant els delictes sexuals.

D'acord al nostre àmbit de treball, els adolescents, són la LO 5/2000, de 12 de gener, reguladora de la responsabilitat penal dels menors -LORPM- i la modificació d'aquesta de l'any 2006, LO 8/2006 les que regularan les actuacions davant aquestes conductes juvenils. La responsabilitat penal dels menors respon a un model de responsabilitat que tracte d'integrar perspectives de diferent natura: la educativa, la sancionadora i la garantista (es reconeix la necessitat d'un tracte diferenciat respecte als adults i exigència el respecte de totes les garanties que acompanyen la intervenció penal).

També fer menció i considerar el Reial Decret 1774/2004, de 30 de juliol, del Reglament de Responsabilitat Penal dels Menors.

En la pràctica professional, cada cop ens podem trobar amb més casos on a la resolució judicial adoptada pel magistrat/da es resol la prohibició a l'imputat de comunicar per via informàtica amb la víctima, tant en la fase d'instrucció de la causa com en la sentència finalment resolta.

L'any 2005 la Fiscalia General de l'Estat va emetre una Instrucció, la 10/2005, de 6 d'octubre, sobre el tractament de l'assetjament escolar des del sistema de justícia juvenil adreçada als Fiscals de Menors que regula la intervenció en aquests casos. Un any més tard, la mateixa Fiscalia emet la Instrucció 2/2006, de 15 de març, de la Fiscalia General de l'Estat, sobre el Fiscal i la protecció del dret a l'honor, intimitat i pròpia imatge dels menors.

Aquesta mateixa Fiscalia de Menors en la seva Memòria d'aquest 2013³⁵ es fa esment a la necessitat d'abordar amb més eficàcia la prevenció de la violència en l'àmbit familiar, en l'escolar i l'urbà, en Internet i els mitjans de comunicació. S'insisteix en sensibilitzar a la població respecte al valor de l'educació i es fa menció en que cada cop més augmenten els delictes comesos per la via de les noves tecnologies, malgrat es fa menció a les dificultats d'enregistrament d'aquests tipus de casos.

Dins la regulació establerta en el marc educatiu hem de fer referència a la LO 2/2006, de 3 de maig, d'Educació de la que destaquem que en dos articles assenyalen, primer, l'educació per a la prevenció i resolució pacífica de conflictes en els àmbits personal, familiar i social i, segon, els respecte dels drets i llibertats fonamentals i l'educació en l'exercici de la tolerància i llibertat. A Catalunya, la Conselleria d'Ensenyament activa en el gener de 2013 el Protocol de prevenció, detecció i intervenció enfront el ciberassetjament entre iguals que dona continuïtat a les recomanacions i informacions sobre prevenció i detecció del ciberassetjament.

Per últim, referenciar la Llei dels Drets i les Oportunitats en la Infància i l'Adolescència de Catalunya, 14/2010, de 27 de maig, en l'àmbit autonòmic que regula en l'articulat 59 a 64 del seu Cap. IX, la utilització de les imatges dels menors en la publicitat o en els medis de comunicació social. Aquesta legislació catalana distingeix els conceptes de nen/a i adolescent a l'art.2.1. Entenent com a nen o nena a qui és menor de 12 anys i com a adolescent la persona amb una edat compresa entre els 12 anys i la majoria d'edat fixada a la llei, avui als 18 anys. En el seu article 8 la llei estableix que els maltractaments a infants o adolescents inclouen “(...) *el maltractament físic, el psicològic, la negligència, el tracte indigne, l'explotació laboral, l'explotació i l'abús sexuals, la corrupció, la manipulació, el mal ús de la seva imatge i qualsevol altra forma d'abús.*” En aquest sentit es pot considerar maltractament,

---

³⁵ Referenciat en la Memòria de la Fiscalia de Menors d'aquest any 2013 en: www.fiscal.es . (Consulta, 28 d'octubre de 2013)

entre d'altres, l'assetjament a infants a internet per part d'un altre infant (*ciberbullying*). En aquest àmbit de la protecció de menors fer menció també, per acabar, al Pacte per a la infància a Catalunya de 18 de juliol de 2013.

2.3.2.1. Tipificació de les principals formes d'assetjament al Codi Penal

Les conductes d'assetjament que seran analitzades i que poden patir les víctimes quedaran agrupades en la classificació següent:

accions contra la intimitat: descobriment i revelació de secrets,

accions contra l'honor o la salut: injúries, inducció al suïcidi

accions contra la llibertat: amenaces, coaccions

accions contra la llibertat sexual: exhibicionisme i provocació sexual

accions contra la integritat moral: ciberbullying –assetjament escolar a la xarxa-

Amb l'ús de les noves tecnologies, aquestes conductes suposen l'accessibilitat i visualització d'aquests continguts, augmenten exponencialment i s'agregen així els danys causats als drets dels usuaris.

Es tracta de comportaments susceptibles de produir en les víctimes sentiments de temor, d'angoixa, d'inferioritat, susceptibles d'humiliar-les i d'envilir-les. Es dona una concurrència d'un patiment físic o psíquic en el noi i noia que ho pateix.

Aquests comportaments degradants o humiliants tenen incidència especialment en el concepte de dignitat de la víctima.

Per finalitzar l'apartat, passem a enumerar la relació de delictes tipificats en el Codi Penal que poden vulnerar o lesionar a la persona:

Ciberassetjament o ciberbullying

Inducció al suïcidi	Del descobriment i la revelació de secrets
Calumnies	Tortura o delicte contra la integritat moral
Injúries	Amenaces
Usurpació identitat	Coaccions
Danys informàtics	Lesions
Delictes d'opinió	Falta de vexacions injustes
Trencament de condemna	

Sexteig

Amenaces
Coaccions
Exhibició sexual
Injúries
Dels delictes d'exhibicionisme i provocació sexual
Creació i distribució de pornografia infantil
Accés als continguts d'altres persones i/o accés als mitjans informàtics sense consentiment per part d'aquestes
Del descobriment i la revelació de secrets
Tortura o delicte contra la integritat moral

Happy Slapping

Amenaces
Tortura o delicte contra la integritat moral
Lesions

3. Objectius

3.1. Objectiu general

L'objectiu general de l'estudi pretén identificar els processos de victimització patits davant conductes on intervenen les noves tecnologies –com són, especialment, el *cyberbullying* i el *sexting*-, protagonitzades per adolescents i denunciades en el territori català. Aquest objectiu inclou l'aproximació a la visió i les necessitats d'aquells professionals que atenen aquest tipus de situacions, especialment des del context de la justícia juvenil.

3.2. Objectius específics

Aquest objectiu general es desglossa operativament en els següents objectius específics.

- Conèixer el perfil de la víctima de la conducta de ciberassetjament i la relació establerta amb el seu victimari.
- Identificar els processos de victimització associats a dispositius tecnològics i aplicacions.
- Analitzar les estratègies d'afrontament per part de la víctima, progenitors, comunitat i equips especialitzats davant la conducta del victimari.
- Fer una aproximació al coneixement i les necessitats que tenen els professionals que intervenen amb adolescents, davant d'aquest tipus de situacions.
- Establir orientacions de millora en la intervenció dels professionals que intervenen en la justícia juvenil.

4. Disseny metodològic

El treball de recerca que presentem s'ubica en un model descriptiu i exploratori. En primer lloc, pretén la recollida de dades relatives als casos seleccionats i establir categories i conclusions. D'altra banda, pretén una aproximació a les variables més rellevants i amb més incidència en la victimització que ens proposem analitzar. El conjunt de temes i qüestionaments que s'aborden estan definits a partir del contingut desenvolupat en el capítol 2 d'aquest informe, el marc teòric i conceptual.

El disseny de la mostra i el procediment de recollida de dades utilitzat respon a una mostra petita, extreta d'un segment –denúncies tramitades per la Fiscalia de Menors de Barcelona- i en les que ha intervingut l'equip tècnic de menors de Barcelona del Servei de Mediació i d'Assessorament Tècnic, bàsicament, i d'altres unitats de la Direcció General d'Execució Penal Comunitat i Justícia Juvenil (endavant DGEPCJJ) com són els equips tècnics del centres educatius d'internament del Servei de Centres i els tècnics de l'Àrea de Medi Obert en les funcions d'assessorament a la instància judicial.

L'operativització del constructe s'ha intentat mesurar amb instruments d'avaluació de caire quantitatiu (buidatge d'expedients i qüestionaris autoadministrats a victimaris) que ens han proporcionat dades descriptives entorn als hàbits d'ús, actituds, percepcions i pràctiques de risc que comporten la victimització. Una part més qualitativa ens l'ha aportat l'anàlisi de contingut dels qüestionaris que han respost els professionals de l'àmbit jurídic i tècnic que intervenen en aquesta jurisdicció de menors, així com també els professionals que desenvolupen les tasques com a professionals amb nens i nenes adolescents en altres àmbits com centres educatius, i altres tipus de professionals amb tasques d'assessorament i intervenció en aquesta problemàtica a nivell de salut i seguretat de la població juvenil. Tots ells han respost desinteressadament al nostre oferiment.

El contingut de la metodologia emprada s'anirà desgranant a partir dels diferents blocs que segueixen en aquest capítol de disseny metodològic com són: la delimitació de l'objecte d'estudi, el desenvolupament del treball de camp

amb la recollida de dades dels expedients i dels qüestionaris a nois i noies i professionals esmentats. L'altre gran apartat és el referent a la descripció del procediment seguit en l'anàlisi estadístic que ens portarà als resultats obtinguts descrits en el capítol cinquè de la recerca. Per últim, i per tancar aquest capítol quatre, s'inclouen una descripció del protocol ètic que s'ha seguit i les principals limitacions que hem hagut d'afrontar en el procés investigador.

4.1. Fase inicial del disseny

Aquesta primera fase de la recerca pretén definir l'etapa que possibiliti garantir la seva execució amb un correcte desenvolupament per arribar a l'avaluació dels objectius i arribar a extreure unes conclusions amb la definició d'algunes propostes de millora en la pràctica professional.

4.1.1. Informació, difusió de l'objecte d'estudi i obtenció de permisos

Les primeres accions que vam emprendre van estar encaminades a la publicitat de l'encàrrec als professionals de les diferents unitats de la DGEPCJJ ubicades a Barcelona mitjançant un escrit on se'ls informava de la posada en marxa de la recerca, i dels seus propòsits, amb l'objectiu de sol·licitar la seva col·laboració per a la detecció d'expedients que podrien completar i definir la mostra.

Amb un mateix model d'escrit també es va informar als diferents òrgans judicials que operen en l'àmbit de menors a Barcelona: als Magistrats al capdavant dels 6 Jutjats de Menors, al Fiscal Delegat del Servei de Menors de la Fiscalia Provincial de Barcelona i a la Unitat Central de Menors dels Mossos d'Esquadra.

Alhora, mitjançant correu electrònic, es va contactar amb un membre del grup Lisis –grup d'investigadors en la prevenció dels problemes de victimització- que desenvolupa la seva activitat professional des de la Universitat de València, per tal d'obtenir els permisos corresponents per la passació dels tres tipus d'instruments de mesura als nois i noies que conformen la mostra.

4.1.2. Fonts de les dades

Les principals fonts d'informació són de dos tipus: les primàries i les secundàries. Les fonts primàries fan referència als qüestionaris obtinguts dels nois i noies i dels professionals, mentre, les secundàries s'obtenen a partir del buidatge d'expedients seleccionats segons la tipificació del fet que recull l'ofici que la Fiscalia de Menors adreça a la DGEPCJJ on es sol·licita l'elaboració de l'informe als equips tècnics.

4.1.2.1. Fonts primàries

Ens interessava copsar l'opinió sobre l'objecte d'estudi dels nois i noies que arriben a justícia juvenil i, per altra banda, dels professionals de l'àmbit jurídic i tècnic que hi intervenen, així com aquells professionals que ho fan en altres àmbits com són l'escola, l'entorn comunitari i la salut mental. L'opinió de tots ells es recollia en els qüestionaris autoadministrats que ens han proporcionat dades descriptives entorn als hàbits d'ús, actituds, percepcions i pràctiques de risc, la victimització i l'abordatge de la víctima que es podés considerar.

4.1.2.1.1. Els qüestionaris a adolescents

Com instruments de mesura s'estan utilitzant aquests tres del grup Lisis de la Universitat de València que s'adjunten en els annexos (9.3):

- 1) L'Escala de Victimització a través del telèfon mòbil i d'Internet (*CYB-VIC*) de Buelga, Cava i Musitu (2012) amb 18 ítems i un temps aproximat d'aplicació de 6-8 minuts. La població a la que va dirigida és a partir dels 11 anys.
- 2) L'Escala de Violència de Parella en les Xarxes Socials en Adolescents (*e-VPA*) del Grup Lisis (2013) amb 20 ítems i un temps aproximat d'aplicació de 10 minuts. L'escala avalua els comportaments violents contra la parella i experiències de victimització a través las xarxes socials. S'utilitzen 2 sub-escals de 10 ítems cada una: e-victimització i e-violència. La població a la que va dirigida és a partir dels 12 ó 13 anys.

- 3) L'Escala de socialització en la xarxa social (e-SOC39) del Grup Lisis (2013) amb 39 ítems i un temps aproximat d'aplicació de 5-8 minuts. L'escala ha estat elaborada per avaluar la interacció existent entre els adolescents en les xarxes socials i virtuals. La població a la que va dirigida és a partir dels 12 anys.

Aquestes tres proves utilitzades estan adaptades a la població adolescent i disposen d'una versió en espanyol. Totes elles compten amb propietats psicomètriques contrastades i degudament adaptades al segment de la nostra població objecte d'estudi.

L'administració dels diferents qüestionaris es va fer per part de les autores, després de la intervenció de l'equip tècnic en les dependències del mateix Servei de Mediació i d'Assessorament Tècnic en un atmosfera de tranquil·litat i en tots els casos es va fer seguint el protocol ètic i amb el consentiment dels seus progenitors i/o representants legals, en els casos que eren nois i noies menors de 18 anys. La participació va ser totalment voluntària, fins hi tot en l'oferiment de la complementació de cadascun dels tres diferents qüestionaris que van respondre. En els annexes d'aquest informe es recull el model i els continguts d'aquest instrument de mesura utilitzats.

En total, s'han passat a 37 nois i noies investigats per uns fets que tenien relació amb una conducta d'agressió electrònica (imputats 1) i a d'altres que no però que sí han tingut un contacte amb aquesta jurisdicció de menors com imputats per altre tipus de fets (imputats 2). En la taula següent es recull el número de mostra de cada grup en relació als qüestionaris usats.

Taula 1: Tipus de qüestionaris i imputats

Qüestionaris	CIB-VIC	e-VPA	e-SOC39
Imputats 1	32	29	32
Imputats 2	5	5	5
TOTAL	37	34	37

L'ofertament a participar es va fer a un nombre molt superior de nois i noies, però no sempre va ser possible, las causes van ser diverses com la negativa, la premura del temps o bé, l'opinió del professional que, després d'una primera valoració, desaconsellava la participació o ofertament al noi i/o noia amb diferents arguments que vam optar per respectar.

Fer esment que en el cas del qüestionari e-VPA es van perdre tres qüestionaris, bé perquè el noi no va voler respondre o bé perquè es va desestimar la passació al mancar varies de les alternatives de resposta que es plantejaven.

En aquesta passació també es preguntava, per part de les investigadores, una pregunta al noi i/o noia si havia patit o no bullying i durant quin/s curs escolar.

4.1.2.1.2. Els qüestionaris a professionals

Amb la finalitat d'aproximar-nos a la percepció del professional que està en contacte amb aquest tipus de situacions, es va realitzar un breu qüestionari adreçat als professionals que porta per títol: "Qüestionari victimització noves tecnologies professionals"(veure annex 9.3). Concretament, vam valorar interessant conèixer l'opinió professional en relació a la situació de la víctima, així com saber quines són les dificultats i potencialitats trobades davant la intervenció. Alhora, hem volgut fer una primera aproximació a la relació que percep el professional amb la problemàtica: el coneixement i les eines que sent que té per intervenir davant aquestes situacions, així com la satisfacció general al final de la intervenció.

El qüestionari està compost d'unes primeres preguntes de identificació inicial i 7 preguntes, que inclouen respostes obertes i tancades –és, a dir el professional havia d'escollir una de les alternatives proposades-.

Partint d'una visió sistèmica de la problemàtica, malgrat haver-nos centrat en el context judicial, hem inclòs els principals col·lectius de professionals que poden tenir contacte amb aquest tipus de situacions per tal d'analitzar la situació de forma integral. Així, hem inclòs els següents col·lectius:

- Professionals educació (professors, educadors/es socials, educadors/es guarda, educadors/es SSAP)
- Centres tutelars
- Psicòlegs/es, psicopedagogs/es
- Fiscals
- Mossos
- Advocats/des
- Assessors/es SMAT
- Mediadors/es SMAT
- Jutges/es i secretaris/es judicials
- Execució de mesures (EMO I CE)

Així es va fer la difusió a tots els companys dels equips tècnics de Barcelona per tal que, de manera voluntària, hi participessin aquells que estiguessin interessats. Per accedir a la resta de col·lectius vam emprar els contactes personals que havien tingut contacte amb el ciberassetjament, per tal d'obtenir un anàlisi més acurat i profund sobre aquest tipus de situacions. Malgrat això, hem recollit 14 qüestionaris on el professional afirmava no havia tingut contacte amb aquest tipus de casos -pensem que pels professionals que treballen amb adolescents estan experimentant uns canvis que són de vertigen entorn a aquesta temàtica i ens interessava recollir la seva percepció.

El número total de qüestionaris recollits ha estat de 64, distribuïnt-se de la següent manera entre els diferents col·lectius:

Taula 2: Qüestionaris professionals

Professionals	Nº Qüestionaris
Professionals Educació (Professors/es, educadors/es socials, Educadors/es Guarda, Educadors/es SSAP)	9
Centres Tutelars	5
Psicòlegs/es, Psicopedagogs	6
Fiscals	6
Mossos d'Esquadra	8
Advocats/es	6
Mediadors/es SMAT	5
Assessors/es SMAT	5

Jutges/es i Secretàries/s Judicials	5
Execució de Mesures (EMO i CE)	9
TOTAL	64

4.1.2.2. Fonts secundàries

Les fonts de dades secundàries que s'han revisat han estat les diligències policials, els peritatges forenses, els informes tècnics dels professionals en fase presentencial i en execució de mesures, les resolucions judicials i les dades informatitzades que hem obtingut del JOVO (base de dades de la DGEPCiJJ).

Totes aquestes dades obtingudes ens han permès complimentar i enregistrar les dades i variables que ens havíem proposat analitzar i que adjuntem en els annexos d'aquest informe, tant dels victimaris com de les víctimes (annex 9.2).

Ens resultava interessant saber si els victimaris havien tingut algun expedient previ en la jurisdicció de menors. Especialment, si havien estat reincidents en l'ús de les TICs per agredir a un altre, si s'havia repetit la conducta en la mateixa víctima i si havien protagonitzat altres tipus de fets de naturalesa violenta o no. Consideràvem que eren elements que podrien incidir en la victimització de la persona que patia l'agressió.

La població i àmbit objecte d'estudi són aquells expedients incoats per la Fiscalia de Menors de Barcelona a nois i noies d'entre 14 i 18 anys en els que han intervingut els professionals integrants dels equips tècnics de menors de Barcelona en el període comprès entre l'1 de gener de 2013 i el 30 de juliol de 2014, i en els que la denúncia que realitza la víctima es descriu haver rebut algun tipus d'agressió electrònica protagonitzada per un noi i/o noia menor d'edat, en solitari o bé d'un grup.

De l'any 2013 es va fer la selecció de manera aleatòria i a partir de les derivacions de professionals, bàsicament. Mentre que de l'any 2014 es van revisar tots els expedients amb aquesta tipologia delictiva definida en la incoació de l'informe destriant aquells en que apareixia la conducta que ens

permetia incloure'l per l'anàlisi. Així, les dades globals totals obtingudes com a punt de partida són les següents:

Taula 3: Anys i procediments

Anys	2013	2014 *
Procediments	39	104

* Fins el 30 de juliol de 2014

Aquests procediments o expedients es corresponen a les dades que es recullen en el següent registre on diferenciem els denunciats, els victimaris i les víctimes:

Taula 4: Causes, victimaris i víctimes

DENUNCIATS	VICTIMARIS 14-17 anys	VÍCTIMES
275	245	164

Sobre aquestes dades, fer esment que en el número de denunciats s'inclouen aquells casos que participen en els fets però que la Fiscalia desisteix per diferents motius (com per exemple la inimputabilitat per minoria d'edat). S'inclouen aquí també els casos d'imputats per a majoria d'edat penal.

La intervenció de l'equip tècnic en els victimaris d'entre 14-18 anys es concreta en aquesta fase presentencial en el desenvolupament dels programes de mediació-reparació, assessorament tècnic ordinari o l'assessorament en mesures cautelars pel fet que ha motivat la denúncia.

L'enregistrament informàtic per a la identificació de l'expedient a analitzar el fa l'Administració en la base de dades de justícia juvenil –JOVO- a partir de la definició del fet que consta a l'ofici provinent de la Fiscalia de Menors on es concreta la petició d'informe tècnic.

La relació següent ens serveix d'exemple del que estem comentant. Bàsicament es tracta de delictes i faltes contra la llibertat, contra la intimitat,

contra l'honor, contra els drets fonamentals i contra la integritat.

Relació de delictes:

- Abús sexual
- Agressió sexual
- Amenaça
- Assetjament sexual
- Calúmnia
- Coacció
- Contra la integritat moral
- Contra la llibertat individual
- Corrupció de menors
- Descuberta i revelació de secrets
- Exhibicionisme i provocació sexual
- Extorsió
- Injúria
- Inducció al suïcidi
- Lesions
- Pornografia infantil
- Prostitució
- Tortura
- Usurpació
- Vexacions injustes
- Violència de gènere
- Violència domèstica
- Violència psíquica sobre familiars
- Violència psíquica sobre persones
- Violació secrets per particular

A partir d'aquests fets es van elaborar els llistats per anys dels expedients donats d'alta d'acord a la categorització que hem relacionat en el quadre i que ha estat la guia per aquesta selecció i anàlisi que anirem desgranant en contingut, metodologia i disseny metodològic en els blocs següents.

4.2. Procediment de recollida de dades

Es va fixar inicialment una temporalitat pel buidatge d'expedients entre 2013 i primer semestre de 2014 a la circumscripció de la província de Barcelona.

Setmanalment, dels expedients de l'any 2014 es feia un recull i revisió dels que anaven entrant al Servei de Mediació i d'Assessorament Tècnic (SMAT) per

destriar-ne aquells que eren d'interès per a incloure a l'estudi. L'elevat nombre de casos que s'anaven incorporant a la mostra d'estudi en els primers mesos del 2014 ens va fer optar per l'escurçament del període d'anàlisi definit en el projecte inicial del que finalment se'n resulta. Sí que s'han mantingut alguns expedients del 2013 per tal de mantenir un cert equilibri entre els expedients en fase d'instrucció i els que es preveia per temps que podien ser resolts.

A banda d'aquesta revisió manual, es va comptar amb la col·laboració de professionals del Servei, especialment de la Secció d'Expedients i de l'Àrea de Medi Obert de la DGEPCJJ que al detectar el cas ens el derivava per ser incorporat a l'estudi. Sens dubte, aquestes iniciatives i accions de suport van facilitar la tasca de detecció i la fase inicial del treball de camp que estem descrivint per l'obtenció d'aquestes fonts secundàries.

Puntualment, a partir d'aquest tipus de derivació del professional ens va obrir les portes a la incorporació d'alguns fets tipificats que ens ampliaven els criteris inicials de selecció com, per exemple, algun robatori amb violència i intimidació, entre d'altres, en els que també es donava una presència del dispositiu tecnològic en el comportament d'assetjament a la víctima.

4.2.1. Selecció de la mostra

Aquest apartat recull el nombre de casos d'on s'obtidran les dades per a l'explotació estadística dels expedients estudiats.

4.2.1.1. Expedients

Amb la pretensió d'arribar a obtenir una mostra representativa dels nois i noies que són atesos per la justícia juvenil catalana, en aquests tipus de fets i víctimes que l'estudi presenta, es va seguir el procés que passem a descriure i del que se'n resulten les dades globals que recull la taula següent. Han estat revisats un total de 845 expedients objecte d'anàlisi, la mostra final resta composta per 245 subjectes imputats com a menors de 14-17 anys que han donat lloc a 143 procediments o causes i 164 víctimes.

Per anys, les dades es corresponen en:

Any	Expedients	Imputats	Víctimes
2013	39	52	45
2014	104	193	119
Total	143	245	164

* Fins el juliol de 2014

El fet que el nombre d'expedients sigui inferior al nombre de subjectes és degut a que hi ha procediments incoats per la Fiscalia en els que han participat més d'un noi o noia. Són els fets comesos en grup.

En la primera fase de l'estudi es van recollir tots aquells nois i noies imputats en els mesos de gener a juliol de 2014. D'aquesta manera es va poder obtenir la proporció empírica que presenten aquests tipus de fets i victimització que ens interessava analitzar. En concret, dels 845 expedients corresponents a nois i noies atesos pels equips tècnics de Barcelona durant aquests mesos de 2014, en 143 d'ells es va utilitzar algun tipus de mitjà electrònic per a dur a terme la conducta que motivà la denúncia de la víctima. En aquest període, el número total de víctimes es de 164.

4.2.2. Identificació de les variables

En aquest bloc presentem aquelles variables que s'han considerat per l'anàlisi de les dades per assolir els objectius fixats. La definició de variables se'n resulta de la bibliografia científica que es recull en el marc teòric i conceptual. Per tal de permetre futurs anàlisis, s'ha intentat respectar les categories de les variables ja recollides en l'estudi centrat en l'imputat finançat també pel Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Bartrina, 2012).

Es presenta el tipus de variables de recollida inicial i el tractament que s'ha fet a posteriori. En aquest cas, especificar que alguna variable ha estat categoritzada (recodificada) en una de nova, si ha estat descartada per la

dificultat de trobar la informació o, bé, que no ha aportat informació (cas de les variables introduïdes com d'*altres* en algun cas).

Primer es mostren les variables de les víctimes i, posteriorment, les que corresponen als victimaris. Insistim que la informació de totes aquestes variables ha estat recollida a partir dels expedients i de la base de dades JOVO de l'administració.

Menció especial a les limitacions que hem tingut per obtenir informació d'algunes variables que consideràvem importants registrar. Per exemple, dades que no es recullen en les diligències policials i que no sempre han estat possible trobar, principalment la d'aquells casos que han seguit per la via extrajudicial mitjançant un programa de conciliació-reparació a la víctima. En aquestes situacions els tècnics no recullen als informes tècnics i base de dades aquelles dades amb les que treballen per a la instància judicial atès que no resulten necessàries per l'encàrrec de la tasca que tenen encomanada. Són dades que fan referència a alguns aspectes sociodemogràfics com, per exemple, les referents a família i escola, principalment.

L'estudi s'ajusta a una aproximació a la tipologia de casos que arriben a la nostra jurisdicció de menors per fets que hi són presents els dispositius tecnològics com ordinador i telèfon mòbil amb connexió internet, bàsicament i amb els que les víctimes reben la conducta ofensiva.

4.2.2.1. Variables de les víctimes

El llistat de variables que es va plantejar registrar de les víctimes és el següent. En els annexos s'adjunta el model utilitzat per a la recollida d'informació.

Variables d'identificació

Núm. registre base pròpia víctima
Número d'expedient Fiscalia

Variables de categorització del fet

Nombre total víctimes per expedient
Núm. menors 14-18 anys
Núm. menors 14 anys
Núm. majors de 18 anys

Variables de les característiques sociodemogràfiques

Sexe
Any naixement
Mes naixement
Dia naixement
Lloc de naixement
Municipi residència
Comarca
Ètnia
Religió
Necessitats educatives especials.
Grau de discapacitat reconeguda
Necessitat educativa especial-física

Necessitat educativa especial-
psicològica
Necessitat educativa especial-
intel·lectual
Problemàtica de salut mental
Estudis en curs:
Tipus entorn escola: municipi major
50.000 hab.-municipi menor 50.000
hab.
Tipus titularitat escola: pública-
concertada-privada
Tipus escola: ordinària -especial
Ocupació actual
Treballa
Lloc naixement pare
Lloc naixement mare
Funcions tutelars assumides
administració

Variables de relació, temps d'assetjament, accions i conseqüències

Relació amb el victimari
Tipus de relació concreta
Inici assetjament (any/mes/dia)
Final assetjament (any/mes/dia)
Total temps d'assetjament
Trastorns associats:
Ansietat
Depressió
Por o Atemoriment
Hostilitat
Enuig
Aïllament social
Autoestima baixa
Hiperactivació psicofisiològica i
somatització
Absentisme escolar
Baix rendiment escolar
Altres a especificar
Atenció mèdica
Atenció psicològica i/o psiquiàtrica
Prescripció pauta farmacològica
Demana mesura protecció denuncia

Variables de formes de victimització

Fustigament
Provocació
Denigració
Violació Intimitat
Exclusió social
Suplantació identitat
Ciberpersecució- *Cyberstalking*
Victimització per agressió cibernètica
exclusivament

Alternança simultània victimització
física i electrònica
Victimització per agressió física
seguida de l'electrònica
Victimització per agressió cibernètica
seguida de l'agressió física
Sexting
Happy Slapping

Variables tipologia fet denunciat

Lloc on es produeix l'agressió
electrònica
Altre lloc diferent (literal)
Moment agressió setmana lectiva
Moment agressió cap setmana
Moment agressió franja horària
Emprat l'ordinador
Emprat telèfon mòbil
Emprat telèfon mòbil amb Internet
Emprat tauleta
Emprat altres
Correu electrònic
Emprat xarxa social
Quina xarxa social
Emprat missatgeria
Quina missatgeria
Emprat *YouTube*
Geolocalització
Jocs online
Trucades de telèfon
Altres aplicacions
Contingut vídeo
Contingut fotos
Contingut text

Variables judicials i penals

Antecedents justícia juvenil com a
víctima
Amb antecedents: fet
Amb antecedents: fet violent i quants
Amb antecedents: fet no violent i
quants
Núm. de jutjat menors
Núm. referencia judicial
Núm. executòria
Mesures imposades per fets violents
Mesures imposades per fets no violents
Any de la denúncia
Mes de la denúncia
Dia de la denúncia
Any del fet
Mes del fet
Dia del fet
Denuncies creuades o subjecte passiu
Qui fa la denúncia

Demana protecció denuncia
Demana peritatge
Demana responsabilitat civil
Qualificació del fet per part fiscalia
Tipus d'imputació
Solució extrajudicial i tipus
Participació víctima en ell procés
Tipus de tancament a la fi del procés judicial

Procés de desvictimització

Ho diu a un igual
Ho diu a un familiar
Ho diu a un professional escola
Ho diu a un altre adult
Benestar parlar victimari

Benestar evitació conductual i cognitiva a estímuls associats
Benestar rebre atenció mèdica
Benestar rebre atenció psicològica i/o psiquiàtrica
Benestar tractament farmacològic
Benestar canvi centre escolar
Benestar parlar trucar telèfon ajuda
Benestar denunciar
Benestar ruptura relació sentimental
Benestar intent solució mediació escolar
Benestar intent solució mediació comunitària
Altres accions

4.2.2.2. Variables imputats

El llistat de variables que es va platejar registrar dels imputats és el següent:

Variables d'identificació

Núm. registre base pròpia denunciat
Número d'expedient fiscalia

Variables de categorització del fet

Nombre total denunciats per expedient
Núm. menors imputats 14-18 anys
Núm. menors denunciats de 14 anys inimputables

Núm. majors de 18 anys denunciats

Variables de les característiques sociodemogràfiques

Sexe
Any de naixement
Mes de naixement
Dia de naixement
Lloc de naixement
Municipi de residència
Comarca de residència
Ètnia
Religió
Necessitats educatives especials
Grau de discapacitat reconeguda
Necessitats educatives especials
Necessitats educatives especials.
Grau de discapacitat reconeguda
Necessitat educativa especial-física
Necessitat educativa especial-psicològica
Necessitat educativa especial-intel·lectual
Problemàtica de salut mental
Estudis en curs:
Tipus entorn escola: municipi major

50.000 hab.-municipi menor 50.000 hab.

Tipus titularitat escola: pública-concertada-privada

Tipus escola: ordinària -especial

Ocupació actual

Treballa

Lloc naixement pare

Lloc naixement mare

Estil educatiu progenitors

Funcions tutelars assumides administració

Variables judicials i penals

Antecedents justícia juvenil com a víctima

Amb antecedents: fet

Amb antecedents: fet violent i quants

Amb antecedents: fet no violent i quants

Núm. de jutjat menors

Núm. referència judicial

Núm. executòria

Mesures imposades per fets violents

Mesures imposades per fets no violents

Any de la denúncia

Mes de la denúncia

Dia de la denúncia

Any del fet

Mes del fet

Dia del fet

Denuncies creuades o subjecte passiu

Qui fa la denúncia

Demana protecció denuncia

Demana peritatge	Amb MR directa
Demana responsabilitat civil	Amb MR indirecta
Qualificació del fet per part fiscalia	Amb MR activitat educativa
Tipus d'imputació	Amb MR interès reparador
Tancament del procés judicial	Article 27.4
Variables criminològiques	Any resolució Judicial
Tipus fet comès individual – grupal	Mes resolució Judicial
Intervenció equip tècnic	Dia resolució Judicial
Any entrevista	Resolució Judicial en literal
Mes entrevista	Temps de mesura imosat
Dia entrevista	Mesura Cautelar
Tancament procés judicial	Tipus mesura cautelar
Programa MR	Ordre protecció víctima
Programa ATMC	Medicació postsentència
Programa ATM	Responsabilitat civil
Resultat MR	Responsabilitat civil quantia literal

4.3. Anàlisi de dades

A l'anàlisi de dades recollides s'ha diferenciat les dues fonts de procedència que hem comentat: les primàries i les secundàries que hem descrit en pàgines anteriors.

Primer, les dades primàries obtingudes dels qüestionaris a nois i noies imputats es van introduir a una base de dades excel que va permetre l'anàlisi estadístic a posteriori mitjançant el programa SPSS.

Les altres fonts primàries obtingudes dels qüestionaris dels professionals es refereix a temàtiques al voltant de diferents blocs que responien al títol del mateix qüestionari. Les grans àrees temàtiques són: coneixement i abordatge a la problemàtica, perfil de la víctima, factors de victimització, per últim, la intervenció amb la víctima.

Segon, les dades secundàries obtingudes de la revisió d'expedients, tant d'imputats com de víctimes, es van recollir en unes fitxes elaborades com a pas previ a la seva incorporació a les dues bases de dades excel (una per imputats i una per víctimes) que es van elaborar per al seu tractament estadístic.

A continuació, aquestes diferents bases de dades es van traspasar al programa SPSS per tal d'iniciar el tractament estadístic pròpiament dit.

En el cas de les dues bases de dades d'imputats i victimaris, el tractament es va iniciar amb una fase de depuració de totes les variables definides que consistí en verificar, organitzar i generar les variables que s'utilitzarien més endavant en l'anàlisi.

Aquests anàlisis es van organitzar en grans blocs que corresponen a moments diferenciats. Per una banda, uns anàlisis freqüencials o recomptes de les variables a estudiar d'aquests dos grans grups definits: imputats i víctimes i, per una altra, en algunes de les variables analitzades, per exemple els casos de sexting, es va realitzar una anàlisi multivariant que va consistir en treballar amb conjunts de variables (i no pas de dues amb dues com l'anàlisi anterior).

Aquest darrer ens serveix per conèixer un "perfil" de les persones segons les categories de la variable criteri que es vol segmentar. L'anàlisi ens proporciona quines categories de totes les variables són les més associades a cadascuna de les categories que conté la variable que estem segmentant. Aquest anàlisi ha estat realitzat mitjançant el programa estadístic SPAD.

4.4. Seguiment protocol ètic

La recerca ha seguit el següent protocol ètic:

Garantir l'anonimat dels participants en els qüestionaris, tant dels professionals com dels nois i les noies.

Respectar la llibertat de la persona en tot moment.

Obtenir el consentiment voluntari dels participants menors d'edat així com dels seus representants legals o tutors, tal i com es recull en el model que s'adjunta en el annexos de l'informe.

Informar a cadascun dels participants de l'objectiu i de la finalitat de la recerca així com de l'entitat que ha finançat aquesta recerca, el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada del Departament de Justícia.

4.5. Cronograma

En la taula que segueix es recull la temporalitat de la recerca.

Taula 5 Cronograma

Any 2013-2014	Mes												
	1 2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1 0	1 1	
Identificació bibliogràfica sobre temàtica i disseny inicial estudi	X	X	X										
Redactat marc teòric i conceptual		X	X	X	X	X	X	X	X				
Elaboració full registre dades, elaboració i tria qüestionaris	X	X	X										
Buidatge expedients, enregistrament variables i qüestionaris		X	X	X	X	X	X	X					
Creació i complementació bases informatitzades víctimes i victimaris						X	X	X					
Anàlisi estadística i tractament dades expedients										X	X		
Passació de qüestionaris				X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Explotació estadística i anàlisi dades										X	X	X	
Redactat i revisió de l'informe final										X	X	X	X

4.6. Limitacions de la recerca

Les medicions del fenomen de la victimització són obtingudes en un moment determinat, no es recollia informació sobre l'evolució del fenomen que seria propi d'una investigació i un disseny de caire longitudinal.

Uns dels propòsits de la recerca havia estat detectar aquells casos de nois i noies investigats per un fet a la jurisdicció de menors que haguessin tingut una experiència prèvia com a víctima. L'autor podria tractar-se d'altre persona major o menor d'edat. Ens ha estat impossible ressenyar-ho atès que no disposem de l'accés a una base de dades de víctimes de procediments penals oberts a menors infractors, així que hem de situar-ho com una limitació al no poder obtenir les dades que poguessin facilitar l'anàlisi. Malgrat tot, ho continuem considerant d'interès i considerem que és una limitació important atès que la

victimització en molts casos pot precedir la conducta delictiva futura que ens semblava d'interès haver-la pogut incloure en l'anàlisi i estudi.

Pel que fa a les dades obtingudes dels tres qüestionaris als nois i les noies es basen en les respostes de les seves pròpies percepcions en l'autoaplicació i no en l'observació de la pròpia conducta. Aquest moment de l'aplicació era a les dependències dels equips tècnics en la data de la citació programada per l'entrevista amb el professional (mediador, assessor) o bé en la programació d'entrevista amb el tècnic de medi obert en el seguiment de mesura judicial de llibertat vigilada. No es pot descartar que alguns nois i noies no contestessin de forma sincera en algunes qüestions, especialment en aquelles que poguessin sentir-se amb la pressió del fet que ha motivat el seu pas per a la justícia juvenil i algunes qüestions que es plantegen en les enquestes. Davant algunes dificultats d'alguns nois i noies es va fer un acompanyament pels dubtes de comprensió que li poguessin sorgir.

De la mateixa manera, als diferents professionals se'ls hi va demanar l'autoaplicació dels qüestionaris, hem de dir, però, que en alguns casos van ser les mateixes investigadores qui van fer el registre manual de les respostes a demanda del mateix professional que participava voluntàriament per aconseguir recollir l'opinió i els propòsits de la recerca. La forma de resposta habitual va ser via correu electrònic i en mà.

5. Resultats

La presentació dels resultats de la recerca pretén respondre als objectius definits en el capítol 3 d'aquest informe. Així, aquest ha estat el criteri que s'ha seguit per la presentació i valoració de dades dels principals resultats obtinguts.

A continuació es presenten les dades de les 164 víctimes que integren l'estudi corresponents a aquests 245 adolescents victimaris imputats per la Fiscalia de Menors que componen els expedients seleccionats per aquesta recerca (104 d'aquests primers set mesos del 2014 i dels 39 de l'any 2013).

A partir de les dades analitzades, obtenim una prevalença del 12,3%. Aquest percentatge és superior al 10,9% obtingut en l'estudi publicat en el 2012 pel mateix CEJFE, la qual cosa mostra que l'ús de les eines tecnològiques tenen un abast generalitzat i de gran impacte en els adolescents, especialment en els darrers dos anys per l'ús habituals de dispositius mòbils amb accés a Internet i que la quantitat d'ús es manté.

Primer passarem a exposar les dades quantitatives que fan referència a víctimes i victimaris en diferents apartats: les dades obtingudes en les característiques sociodemogràfiques, les característiques dels mitjans tecnològics utilitzats per perpetrar la conducta d'assetjament, una aproximació descriptiva al tipus de victimització i, per últim, algunes dades de les característiques penals i criminològiques que poden incidir en la victimització secundària.

En un segon apartat d'aquest capítol de resultats, presentarem les dades dels resultats obtinguts en les tres escales del grup Lisis que han respost els nois i noies: l'escala de victimització a través del telèfon mòbil i d'Internet (CYB-VIC), l'escala de Violència de Parella en les Xarxes Socials en Adolescents (e-VPA) i, per últim, l'escala de socialització en la xarxa social (e-SOC39).

Finalment, l'anàlisi dels qüestionaris –d'elaboració pròpia- que han respost els professionals amb l'objectiu de conèixer aspectes de la intervenció en les víctimes i en els nois i noies que s'atenen en el Servei. La idea era recollir la seva opinió, alhora que identificar aquells aspectes que poden ser útils per a

reduir els efectes de la victimització generada pels usos i/o abusos de dispositius tecnològics i Internet i les possibles orientacions per abordar el conflicte d'una manera més efectiva i òptima.

5.1. Característiques sociodemogràfiques de les víctimes i dels victimaris

Aquest apartat pretén identificar les característiques de les víctimes en relació a les variables edat i sexe, l'origen i lloc de residència, el nivell d'estudis. Seguint aquest esquema exposarem també les característiques dels seus victimaris.

Seguirem en aquests dos blocs un ordre similar malgrat s'han fet alguns ajustos en la categoria d'apartat perquè pensàvem podria ser d'interès cara a la temàtica a estudiar. Puntualitzar que les fonts per l'anàlisi d'aquestes característiques han estat únicament les dades aportades per les mateixes víctimes en les diligències policials, com hem apuntat en el disseny, i els informes tècnics que el professional elabora per la instància judicial i les resolucions judicials en aquells casos en que s'ha arribat al tancament del procés judicial obert en el seu dia.

5.1.1. Distribució per edat i sexe

L'edat i el gènere són dues variables cabdals i que acostumen a recollir i ser les primeres a presentar i analitzar en tots els estudis sobre la temàtica.

Les franges d'edat amb més representativitat es situen en els inicis de l'etapa de secundària i, especialment en l'adolescència mitjana quan l'adolescent es distancia afectivament dels progenitors i es socialitza amb el seu grup de pares.

De l'encreuament d'aquestes dues variables, edat i sexe de les víctimes i del

Taula 6. Edat i sexe víctimes

Edat	Sexe				Total	
	Home		Dona			
	n	%	n	%	n	%
De 6 a 11 anys	3	1,8	5	3,0	8	4,8
De 12 a 13 anys	9	5,5	26	15,9	35	21,4
14 anys	6	3,7	28	17,1	34	20,8
15 anys	16	9,8	16	9,8	32	19,6
16 anys	10	6,1	11	6,7	21	12,8
17 anys	5	3,0	7	4,3	12	7,3
18 anys	1	0,6	5	3,0	6	3,6
De 19 a 24 anys	4	2,4	2	1,2	6	3,6
De 25 a 46 anys	6	3,7	4	2,3	10	6
Total	60	36,6	104	63,4	164	100,0

En les dades que presenta la taula es pot veure que el rang d'edat on més està representada la victimització es situa entre els 12 i els 15 anys, amb un 61,8%, que coincideix segons apunten autors que han fet recerca i estudis sobre la victimització que hem ressenyat en el marc teòric del treball.

Pel que fa al sexe, la major representativitat recau en les noies, amb un 63,4% destacant el 33% de la franja d'edat dels 12 als 14 anys, inferior a la dels nois d'aquestes edats que arriba només al 9,2%, mentre s'arriba al 15,9% entre els 15 i els 16 anys.

En general, es pot veure en la taula com els percentatges decreixen clarament en el rang d'edat de la mateixa manera que passa en el gènere. Així ho recull la literatura científica sobre el tema que apunta l'adolescència mitjana –a partir dels 13 anys- i en les noies quan es donen unes condicions de major risc i vulnerabilitat.

Els victimaris nois que resulten imputats per la Fiscalia estan representats amb un 60,8% front al 39,2% de noies, concentrant-se també el major número de casos en les edats inferiors -14 i 15 anys- en les noies, amb més de la meitat amb 58 casos front al percentatge de nois que tenen més representació en la

franja d'edat superior, 15-16 anys, arribant a un gairebé 19% als 15 anys. En la taula 2 es desgranen aquestes dades d'interès per la importància del sexe i l'edat en aquest tipus de comportament.

Taula 7. Edat i sexe victimaris

Edat	Sexe					
	Home		Dona		Total	
	n	%	n	%	n	%
14 anys	23	9,4	26	10,6	49	20,0
15 anys	46	18,8	32	13,1	78	31,9
16 anys	35	14,3	17	6,9	52	21,2
17 anys	42	17,1	18	7,3	60	24,4
18 anys i no consta	3	1,2	3	1,2	6	2,4
Total	149	60,8	96	39,2	245	100

Als 17 anys hi ha una repuntada tant en els nois com en les noies, en aquesta franja d'edat prenen protagonisme també un tipus de comportament assetjador del noi envers la noia en les primeres experiències amoroses i de relació de parella adolescent.

Resulta d'interès destacar el nombre i percentatge de noies protagonistes d'aquest tipus de comportament en relació al nombre d'expedients incoats a la Fiscalia de Menors a noies en la franja 14 i 17 anys en aquesta jurisdicció de menors.

També cal fer esment dels menors de 14 anys inimputables que participen d'aquests accions en grup amb nois i noies d'entre 14 i 18 anys i amb els que ho fan amb majors d'edat penal que respondran penalment la jurisdicció ordinària.

Dels 143 expedients dels que s'han extret les dades d'aquest estudi, en 8 expedients de Fiscalia els victimaris d'entre 14 i 17 anys participen en grup en l'acció i en aquests grups estan denunciats un total de 16 nens que tenen menys de 14 anys. D'aquests, la majoria tenen 13 anys (4 nois i 8 noies), front als 12 anys que tenen 1 noi i 3 noies. Com veiem, el protagonisme de les noies

és superior al dels nois. En dos casos d'aquest grup de menors inimputables la Fiscalia de Menors va resoldre derivar el cas al Projecte de Menors Infractors de la Direcció General d'Atenció a la Infància (DGAIA).

Pel que fa a la participació dels majors d'edat penal en fets en grups de menors d'edat tenim un total de 14 expedients amb un total de 18 persones majors d'edat, 10 homes i 8 dones. Les edats d'aquestes persones van dels 19 anys a un cas d'un home de 55 anys, però majoritàriament es situen en la franja dels 20 als 24 anys.

5.1.2. Origen per lloc de naixement i lloc de residència

La distribució per àrea geogràfica de procedència i lloc de residència de les víctimes de les denúncies estudiades i dels seus victimaris les mostren les taules 3 i 4 que segueixen.

Taula 8. Distribució lloc de naixement de les víctimes

Lloc de naixement víctimes	n	%
Catalunya	138	82,8
Resta d'Espanya	7	4,2
Unió Europea	1	0,6
Europa oriental	4	2,4
Àsia	2	1,2
Marroc	3	1,8
Resta d'Àfrica	1	0,6
Amèrica Central i del Sud	8	6,4
Total	164	100,0

Amb una majoria que arriba al 87% els nois i noies víctimes són autòctons front al 13% d'estrangers, d'aquests, el col·lectiu majoritari està integrat per casos de l'Amèrica Central i del Sud, seguit de països de l'Europa oriental com Rússia i Ucraïna.

Si tenim en compte les dades obtingudes (Bartrina, 2012) es destaca el descens del percentatge d'estrangers procedents d'Amèrica Central i del Sud que passa d'un 10,5% a un 6,4%. Seguint amb les dades d'aquell estudi, veiem com el percentatge de víctimes autòctones de Catalunya passa d'un 62,4% a un 82,8% en les dades d'aquesta nova recerca.

Ens semblava que resultava interessant recollir la procedència dels progenitors diferenciant el sexe. La mare és qui sol, generalment, acompanyar al seu fill o filla menor d'edat en el moment de denunciar els fets, així que disposem de més informació sobre el seu origen (desconeixent el 34,8%) en contraposició del progenitor (desconeixent el 68,6%). La majoria, amb un 11% dels pares i un 34,1% de les mares, són nascuts a la ciutat de Barcelona. L'origen menys representat és la Xina, amb 1 sol pare, i Guinea Equatorial amb només una progenitora. En dades absolutes es representen el nombre de progenitors en la taula següent on es pot veure que, majoritàriament són també autòctons de Catalunya.

Taula 9. Distribució per àrea geogràfica de procedència dels progenitors

Àrea geogràfica de procedència P-M	n P	%	n M	%
Catalunya	28	18,2	81	49,6
Resta d'Espanya	11	6,6	10	6
Unió Europea	-	-	3	1,8
Europa oriental	-	-	1	0,6
Àsia	1	0,6	-	-
Marroc	5	3,0	4	2,4
Resta d'Àfrica	-	-	1	0,6
Amèrica Central i del Sud	5	3,0	7	4,2
No es coneix	114	68,6	57	34,8
Total	164	100	164	100

Font: elaboració pròpia a partir de diligències policials

La taula número 10 ens presenta els resultats de la distribució pel lloc de naixement. Respecte a la nacionalitat hi ha un lleuger augment dels casos recollits l'any 2012 pel que fa als victimaris autòctons de Catalunya, d'un 73% a

un 74%, i amb números absoluts de 135 a 185. Es manté, però, el percentatge de nascuts a la resta de l'estat espanyol que arriba a un 76,9%.

Taula 10. Distribució lloc de naixement dels victimaris

Lloc de naixement victimaris	n	%
Catalunya	185	74,1
Resta d'Espanya	7	2,8
Unió Europea	-	-
Europa oriental	9	5,6
Àsia	3	1,2
Marroc	21	8,6
Resta d'Àfrica	1	0,4
Amèrica Central i del Sud	13	5,2
No consta	6	2,4
Total	245	100,0

Els estrangers representaven en el 2012 el 17,9% dels casos, i en els resultats actuals augmenten fins arribar al 21%. Les dades d'interès resulten de l'augment de nois i noies nascuts al Marroc, passant d'un 1,1% a un 8,6% i, per altra banda, el descens de casos oriünds d'Amèrica Central i del Sud, passant d'un 14,1% a un 5,2%. S'incorpora en la taula, en relació a les dades obtingudes anteriorment els casos procedents del continent asiàtic, amb un 1,2% i de l'Europa oriental, amb 9 casos que representen un percentatge d'un 5,6%.

Aquestes dades de població nouvinguda responen també a les dades que recullen les memòries del Departament de Justícia i de la mateixa Fiscalia en la que s'ha donat un nombre important de joves de l'Amèrica Central i del Sud que han retornat als seus països d'origen. Pel que fa a l'augment dels casos procedents del Marroc hem de relacionar-ho amb l'accés que aquests nois i noies tenen de l'ús de dispositius tecnològics.

Tot seguit passem a presentar les dades que ens aproparan a l'anàlisi del lloc de residència de les víctimes i dels seus victimaris. D'aquesta manera se'ns permetrà veure el lloc on es donen aquests tipus de conducta i, com era

d'esperar per les dades obtingudes en l'estudi de 2012, si es continua mantenint el percentatge de casos acumulats en entorns urbans.

Com hem vist anteriorment, el fet que, majoritàriament, les víctimes objecte d'aquesta recerca són nois i noies menors d'edat, pensem que l'entorn és un indicador destacat per conèixer la realitat del territori i obtenir dades per ajudar a la planificació de recursos que ajudin a la intervenció dels professionals que han d'atendre els casos. La taula número 6 recull les dades de residència de les víctimes distribuïdes en les diferents comarques de Catalunya, Espanya i d'una víctima resident a Rússia que denuncia els fets que és objecte aquí a Catalunya en una estada temporal per vacances.

Taula 11. Distribució per llocs de residència de les víctimes

Llocs de residència de les víctimes	n	%
Alt Penedès	4	2,4
Anoia	5	3,0
Bages	4	2,4
Baix Ebre	1	0,6
Baix Llobregat	26	15,9
Barcelonès	49	29,9
Garraf	3	1,8
Maresme	12	7,3
Osona	2	1,2
Vallès Occidental	33	20,1
Vallès Oriental	21	12,8
Resta d'Espanya	3	1,8
Europa oriental	1	0,6
Total	164	100,0

L'acumulació de casos correspon a les zones de més densitat de població i on també s'acumulen, amb major representativitat, els casos atesos per la justícia juvenil catalana. Destaquem el Barcelonès amb Barcelona ciutat -amb un 14%- i Badalona -amb un 5,5%-, seguit pel Vallès Occidental –amb una distribució de casos per diferents municipis de la comarca però on destaquem els percentatges de les ciutats de Terrassa i Rubí amb un 4,3% cadascuna- i el

Vallès Oriental. Tanmateix, hem de fer esment a que 11 de les 21 víctimes ateses corresponen a un únic expedient i totes elles tenen el domicili en la localitat de Mollet. En tercer lloc segueix la comarca del Baix Llobregat on també el nombre de les 26 víctimes es reparteixen per diferents poblacions, destacant L'Hospitalet de Llobregat amb un 4,9%. La comarca del Maresme segueix amb el 7,3% dels casos, tenint protagonisme aquí els municipis de Mataró, Cabrils i Pineda de Mar.

Ens trobem amb una comunitat de l'entorn de la víctima que es situa en uns percentatges de 56,1% corresponent a municipis de més de 50.000 habitants front a un percentatge de 43,9% que correspon a localitats de menys de 50.000 habitants. Ens interessava analitzar el tipus de comunitats més grans o més petites per les possibilitats de relació i contacte que podrien tenir víctima i victimari abans, durant i després del conflicte. Com veiem, els percentatges s'equiparen, pràcticament.

Taula 12. Distribució per llocs de residència dels victimaris

Llocs de residència dels victimaris	n	%
Alt Penedès	6	2,4
Anoia	3	1,2
Bages	12	4,9
Baix Llobregat	52	21,2
Barcelonès	78	31,8
Garraf	4	1,6
La Selva	1	0,4
Maresme	14	5,7
Osona	3	1,2
Vallès Occidental	44	18,0
Vallès Oriental	28	11,4
Total	245	100,0

Les dades que recull la següent taula12 distribueix, de la mateixa manera que la taula anterior, els llocs de residència dels victimaris. En relació a la distribució dels casos pels quatre equips del Servei de Mediació i Assessorament Tècnic, encarregat de complimentar les demandes procedents

de la Fiscalia, tenim un cert repartiment equitatiu dels casos, tenint en compte que en el Barcelonès s'inclouen els casos dels residents a Barcelona ciutat amb un 20,4%, i d'altres municipis amb densitat demogràfica com els de Badalona (4,1%), Sant Adrià del Besós (2,0%), Santa Coloma de Gramenet amb un 2% i L'Hospitalet de Llobregat amb un 4,9%. Altres municipis d'interès pel percentatge acumulat són Terrassa amb un 5,3%, i amb un percentatge superior al tres per cent com Sabadell (3,7%), Sant Vicenç dels Horts (3,7%) i Esparreguera (3,3%).

5.1.3. Nivell d'estudis i activitat principal

La distribució que presentem tot seguit per àmbits de socialització del noi i noi, com l'escola i l'activitat laboral, esdevé un factor protector i de contribució al desistiment en la conducta contra norma.

Els resultats que es recullen en les dues taules que segueixen se'n deriven de les dades recollides en els informes tècnics, completats amb els descriptors en la base de dades Jovo de Justícia Juvenil. Pel que fa a les víctimes seran les que s'esmenten en la denúncia i completades també, en el casos que ha estat possible, en els informes tècnics en alguns casos per tractar-se de companys d'estudis.

L'activitat principal que desenvolupen les víctimes els estudis de secundària obligatòria (ESO). Majoritàriament, dins el primer cicle de la secundària, són alumnes del 2n curs -un 16,5%- i del segon cicle, segueixen els seus estudis matriculats a 3r amb un 37,2%. De les víctimes adultes no hem pogut considerar les dades al respecte (algunes d'elles estaven a l'atur o bé estaven desenvolupant algun tipus d'activitat laboral). La categoria *no consta* de la taula següent reuneix aquests casos i d'altres en que no ha estat possible determinar-ho al no disposar de la informació

Taula 13. Nivell d'estudis de les víctimes en el moment de la denúncia

Nivell d'estudis	n	%
Primària	8	4,9

1r Cicle de l'ESO	42	25,6
2n Cicle de l'ESO	75	45,7
Cicle Formatiu Grau Mig (CFGM)	1	0,6
Programa de qualificació professional inicial (PQPI)	5	3,0
Altres	14	8,5
No consta	19	11,6
Total	164	100,0

La majoria estan escolaritzats en centres educatius públics, però hem identificat un 6,1% que estan seguint els seus estudis en centres de titularitat privada i concertada.

Per les necessitats educatives específiques del noi o noia, en dos casos, les víctimes estan escolaritzats en un centre especial per a poder atendre les seves necessitats específiques.

La taula número 14 ens presenta les dades dels estudis i de l'activitat principal dels victimaris. Aquí també els percentatges més alts s'acumulen en la representativitat dels alumnes de primer cicle d'ESO i, especialment, amb un percentatge superior -una diferència de més d'un punt- en el segon cicle de la secundària respecte al percentatge acumulat de les víctimes en aquesta mateixa categoria.

Taula 14. Nivell estudis i activitat principal dels victimaris

Nivell estudis i activitat principal	n	%
1er Cicle de l'ESO	39	15,9
2on Cicle de l'ESO	116	47,3
Batxillerat	18	7,3
Cicle Formatiu Grau Mig (CFGM)	6	2,4
Programa de qualificació professional inicial (PQPI)	31	12,7
Altres	11	4,5
Cap activitat	24	9,8
Total	245	100,0

Respecte als casos revisats que estan desenvolupant una activitat laboral (9) que estan recollits en la categoria d'*altres* –en total 11- hi trobem els 2 casos que ocupen el temps fent algun curset de curta durada d'inserció laboral.

De la mateixa manera que en les víctimes, la majoria dels victimaris estan seguint els seus estudis en centres públics, identificant 12 casos que ho fan en centres privats i 12 de concertats, representant en els dos casos un 4,9%. Amb uns percentatges de 53,5% i d'un 46,5% es distribueixen els casos en entorns escolars ubicats en municipis de més de 50.000 habitants i de menys, respectivament.

Per últim, afegir que cinc casos estan rebent la seva formació acadèmica en un tipus d'escola especial per atendre les seves necessitats específiques.

5.1.4. Trets característics de les víctimes

Analitzarem diferents apartats relacionats amb aspectes de la persona, sent conscients de les limitacions de l'anàlisi atès que ja hem concretat quines han estat les fonts d'obtenció de dades, pel que fa a la víctima bàsicament els continguts analitzats de la seva narrativa recollits en la denúncia dels fets.

Pensem però que aquest tipus de victimització on entra en joc l'abús emocional, pot presentar més afectació a llarg termini, de la mateixa manera que passa amb un abús sexual, el maltractament físic i la negligència emocional. Així, es podria donar amb el pas del temps un increment en la simptomatologia depressiva, per exemple.

En un 4,9% dels casos es tracta de persones que presenten necessitats educatives especials i, en cinc casos –un 3%- presenten algun tipus de discapacitat reconeguda, la qual cosa incrementa la seva vulnerabilitat. La problemàtica mental es situa amb un 2,4%, un 1,8 presenta una problemàtica física i un 2,4 de tipus psicològic.

El percentatge de casos de nois i noies en que l'Administració exercia les funcions tutelars és de 5,5% (9 casos), de les 164 víctimes que componen l'objecte d'estudi d'aquest informe.

5.1.5. Trets característics dels victimaris

Del total de casos revisats dels victimaris, hi han 22 casos revisats (9,0%) que presenten unes necessitats especials, segons dades extretes dels informes tècnics i dels descriptors de la base JOVO. D'aquests, 4 presenten una discapacitat reconeguda, a nivell físic i/o psíquic i que mereixen d'una atenció especial. En relació a les necessitats en l'ordre psicològic d'aquests victimaris, hem identificat 42 casos (17,1%) i d'aquests 19 (7,8%) que presenten una problemàtica en la salut mental.

En 13 dels casos, un 5,3%, es tracta de nois i noies que l'Administració pública catalana té assumides les funcions de guarda i tutela.

Un aspecte rellevant, com ho ressenyen els estudis sobre la temàtica, és que la comunicació entre els membres que componen la unitat familiar juga un paper essencial. No podent valorar aquesta variable en les víctimes al no disposar d'informació, ho hem fet en els casos dels victimaris en aquells en els que sí ha estat possible, a partir de les fonts d'obtenció de dades amb les que hem treballat i que han estat els informes tècnics dels professionals.

La taula 15 recull les dades sobre l'estil educatiu exercit pels progenitors, especialment en la relació de dos elements clau en l'exercici de la parentalitat i que són el control i el suport. La representació de pautes educatives inconsistentes resta clarament destacat amb un percentatge d'un 33%.

Taula 15. Estil educatiu dels progenitors

Estil educatiu progenitors	n	%
Sobreprotector	10	4,1
Negligent	29	11,8
Permissiu	42	17,1
Democràtic	70	28,6
Autoritari	7	2,9
No consta	87	35,5
Total	245	100,0

La majoria dels casos (42) dels que s'ha pogut obtenir informació, s'ubiquen en un estil educatiu de caràcter democràtic, també anomenat per altres autors que han estudiat la temàtica com autoritatiu i que és aquell que ofereix millor nivell de competència als nois i les noies per a la combinació d'empatia i suport i exigència en les tasques de suport i de supervisió, totes elles característiques importants alhora d'aconseguir més protecció i seguretat del fill front els abusos i riscos que presenten les TICs.

5.2. Característiques i variables que es donen en aquestes agressions electròniques

En el segon bloc d'aquest capítol veurem algunes de les característiques que hem considerat importants en la victimització del noi o noia que pateix aquest comportament com són: la relació entre la víctima i el seu victimari, els mitjans i dispositius utilitzats en l'agressió, el tipus de contingut ofensor (visual, àudio o text), el lloc i el temps.

El tipus de victimització i els trastorns associats a la conducta assetjadora els plantejarem en un apartat diferenciat per la rellevància i interès d'anàlisi d'aquest estudi.

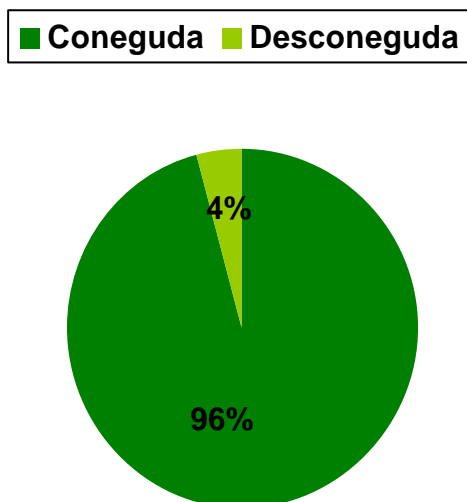
5.2.1. Relació víctima-victimari

Ens semblava molt important esbrinar el grau de relació que la víctima tenia amb el seu victimari, així com el tipus de relació existent entre ells. Se'ns confirmen els resultats esperats en el sentit que en un 96% dels casos, la víctima coneix i es relaciona habitualment amb el seu victimari, tal i com apuntàvem en el marc teòric de l'informe i com recullen altres estudis sobre victimització en nens i nenes i en adolescents. Generalment, com ho corroboren les dades es tracta d'un company d'escola.

En un 3,7% dels casos es tracta de nois i noies que han tingut denúncies creuades adoptant el rol de victimari i víctima en la causa en tràmit i que se'n

resulta de les dificultats per gestionar i abordar el conflicte originat en la relació entre un i l'altre.

Gràfic 1. Relació amb el victimari

La taula 16 ens permet veure que en els diferents tipus de relació entre la víctima i el seu victimari la incidència amb el percentatge més alt que es representa és l'escola, seguit de l'entorn de residència.

Taula 16. Tipus de relació víctima-victimari

Tipus de relació	n	%
Amistat	10	6,1
Company d'escola	64	39,0
Entorn de residència	63	38,4
Membre família	1	0,6
Parella-exparella	11	6,7
Company centre residencial	6	3,6
Activitats extraescolars	2	1,2
Desconeguda	7	4,3
Total	164	100,0

Una dada d'interès també és la que representa el percentatge majoritari d'un 75,6% (124 casos) de víctimes úniques en la denúncia en tràmit, seguit amb un 13,4% els casos en que són dues víctimes objecte de l'agressió electrònica en l'expedient. La proximitat de l'entorn determina també les edats d'aquests nens i nenes que reben aquest tipus d'assetjament mitjançant un dispositiu tecnològic, generalment de tipus mòbil com hem vist en el primer apartat de presentació de les dades sociodemogràfiques de víctimes i victimaris.

5.2.2. Dispositius tecnològics utilitzats en la conducta ofensiva

És destacat en els darrers estudis i estadístiques que hem referenciat en el marc teòric i conceptual sobre l'ús generalitzat dels dispositius tecnològics i el consum que fan els nens i nenes i adolescents. La connectivitat permanent i el creixement exponencial de programes i plataformes especialment amb els dispositius mòbils que cada cop es consumeixen a edats més primerenques incrementen la vulnerabilitat pròpia del moment evolutiu i l'exposició a situacions de risc.

Comentar que no hem detectat en l'anàlisi cap cas de joc online ni tampoc l'ús de la tauleta.

A diferència de les dades que es van recollir en l'estudi de 2012, l'ordinador perd protagonisme -en aquell moment era d'un 85,4% restant ara amb un 40%- per donar-lo, amb un creixement exponencial, al telèfon mòbil amb connexió a internet que passa al 73% que s'arriba en els casos estudiats dos anys després en els que s'han perpetrat accions ofensives envers les víctimes.

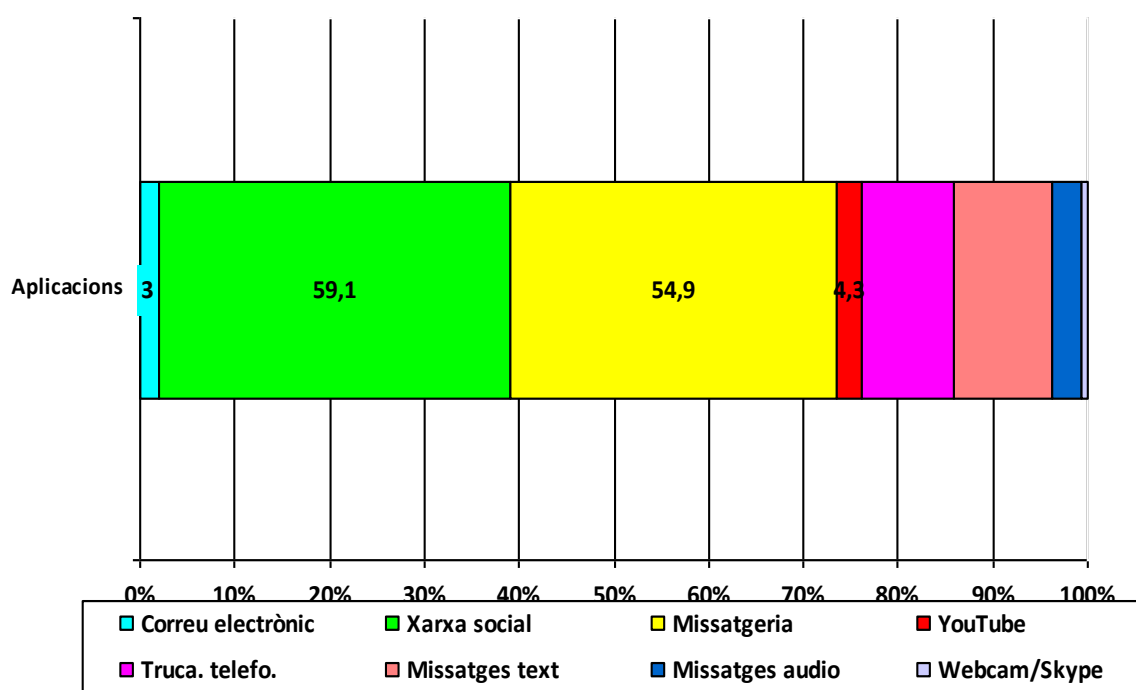
Els percentatges ens donen una idea sobre les relacions que els nois i noies estableixen amb la xarxa posant especial atenció a la connectivitat mòbil i les possibilitats d'aquesta connexió permanent, destacant les oportunitats que es donen amb els usos d'aplicacions de missatgeria instantània i xarxes socials que es mencionen en l'apartat següent, tant populars en els més joves i que dificulten les possibilitats de control i acompanyament dels progenitors per aquestes característiques de mobilitat.

En l'ús de telèfon mòbil sense connexió a internet també hi ha un descens destacat passant d'un 35,7% de l'anterior estudi al 7% actual.

5.2.3. Aplicacions utilitzades

Lligat a les possibilitats que ofereixen els usos d'aquests dispositius mòbils amb connexió a Internet, tenim el domini aclaparador de les xarxes socials com Facebook, amb gairebé un 60% dels casos, seguit de prop dels usos de missatgeria instantània amb un 55%. El gràfic següent ens presenta aquests percentatges en relació a altres usos que han perdut protagonisme com l'ús del correu electrònic i la Webcam.

Gràfic 2. Tipus d'aplicacions utilitzades

A diferència dels resultats obtinguts el 2012 –en que no havíem identificat cap cas-, ens mereix una menció el 5% dels casos en que la conducta d'assetjament es du a terme amb l'enviament d'arxius amb missatges àudio de caire amenaçant o amb insults, per exemple, que la víctima rep mitjançant un programa de missatgeria instantània per part del seu ofensor.

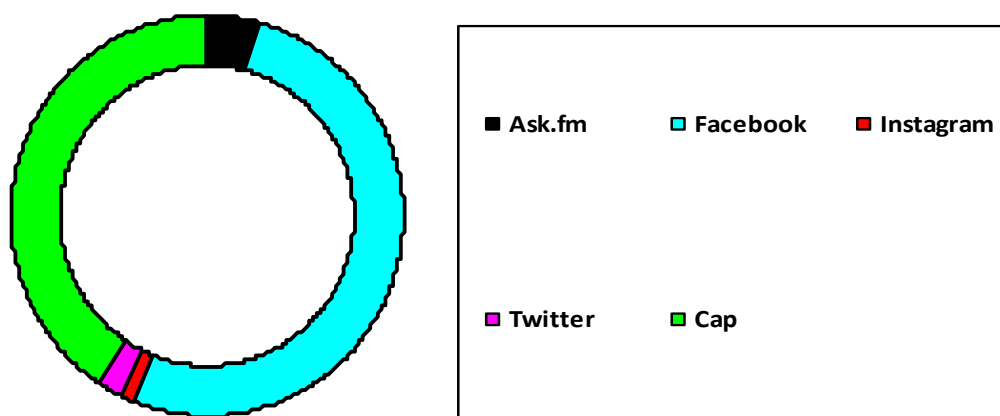

5.2.4. Les xarxes socials

Les xarxes socials continuen sent uns dels usos preferits i més estesos en els nois i noies adolescents, amb un 59,1 % d'ús per tant, és normal que siguin també els mitjans emprats amb més protagonisme pel victimari.

De totes les xarxes socials, el gràfic següent recull els percentatges d'ús en els casos estudiats destacant Facebook, seguida de l'Ask.fm.

Gràfic 3. Ús i no ús de les xarxes socials

Quatre són les xarxes socials utilitzades pels victimaris per perpetrar les accions, destacant la xarxa social Facebook amb un 51,2% dels casos (84), Ask.fm amb un 4,2% (7 casos), Twitter amb un 1,2% (2 casos) i, per últim, un sol cas amb la xarxa social Instagram.

Fer referència que l'Ask.fm va ser fundada a Letònia en el 2011 i és una xarxa social de molt èxit entre els adolescents, consisteix en un bàsic sistema de preguntes i respostes. En registrar-se amb un nom fals, utilitzar una falsa identitat o simplement utilitzar el botó Anon (Anònim) és part del joc encara que també un es pot registrar amb un perfil real. Un cop ja estàs enregistrat ja pots començar a buscar amics i a fer preguntes i respostes. Es pot anar a l'enllaç directament des d'altres xarxes socials com són el Facebook o Twitter.

5.2.5. La missatgeria instantània

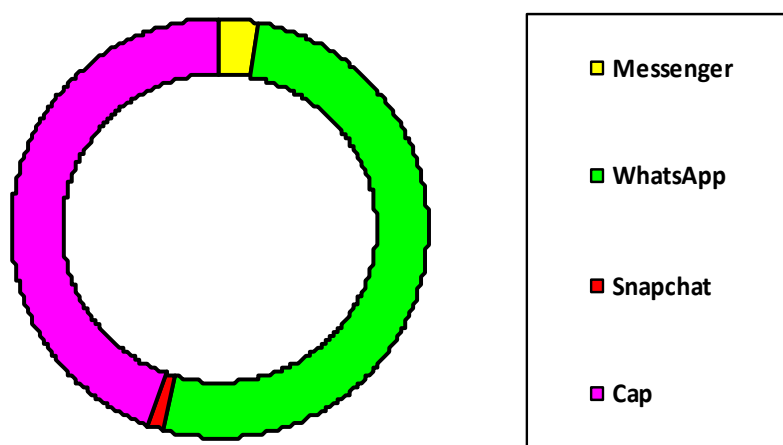
El WhatsApp, programa-aplicació de missatgeria instantània per a telèfons intel·ligents, permet als nois i noies l'enviament de fitxers amb imatges, vídeos i

missatges en grups fins a 50 persones i llistes de distribució. A data d'avui és d'ús i descàrrega gratuïta.

Per la seva banda, l'Snapchat és una aplicació mòbil que consisteix en l'enviament de vídeos o fotos que s'autodestruïxen als pocs segons. Permet configurar l'enviament d'elements audiovisuals a nivell temporal. Tanmateix, tot i ser arxius autodestructius, en el cas de fotografies es poden realitzar captures de pantalla que la pròpia aplicació notificarà a l'emissor.

WhatsApp i Messenger, seguits de l'Snapchat són els programes de missatgeria instantània més habitual amb els que les víctimes han rebut el comportament ofensor com ho representa el gràfic 5.

Gràfic 4. Utilització i no utilització de missatgeria instantània

L'ús del WhatsApp representa més de la meitat dels casos revisats amb un percentatge d'un 51,8% (85 casos) front a un sol cas de la utilització de l'Snapchat. L'ús de l'aplicació del Messenger és cada cop menys popular en els nois i les noies adolescents.

5.2.6. Tipus de contingut

Els missatges de text, amb un 83% i 136 casos, és el tipus de contingut més habitual emprat per l'acció ofensora, seguit de l'enviament de fotografies i l'ús de vídeos. Si tenim en compte l'estudi previ realitzat a la mateixa població el 2012 (Bartrina, M^aJ.), l'augment de victimització per enviament de missatges de text és exponencial, passant del 3,8% obtingut el 2012, al 83% que es recull en

les dades de la present recerca (generalment amb l'aplicació WhatsApp). Destaquem l'increment del percentatge de l'enviament de fotografies que passa d'un 3,2% al 24%. -40 casos- i el de vídeos arribant al 23%.

Aquests increments en els percentatges comporten una major victimització en els nois i noies que pateixen aquestes conductes, especialment si insistim per l'abast generalitzat i les possibilitats de connexió permanent que tenen els victimaris en els usos habituals que fan d'aquests dispositius, com hem vist anteriorment, majoritàriament de caràcter mòbil.

5.2.7. Victimització per *sexting*, *happy slapping* i contingut sexual

La victimització per *sexting* també ens mereix una consideració especial arribant a un percentatge d'un 10,4%, del casos estudiats (17 casos).

En els casos detectats de *sexting* s'ha donat un tractament amb una anàlisi multivariada que ens ha permès identificar i situar les associacions més rellevants en diferents categories de les variables sexe, edat i percepció de victimització en les víctimes. Els resultats obtinguts conclouen que el perfil de la víctima és una nena d'entre 12-13 anys, alumna del primer cicle de secundària, amb una victimització amb contingut sexual, realitzada amb un dispositiu tecnològic com l'ordinador acompanyada d'un dispositiu mòbil i programa de missatgeria instantània. El comportament es dona en la pròpia llar familiar, amb presència de *cyberstalking* que comporta una sèrie de trastorns com l'ansietat, la por, la hiperactivació psicofisiològica i somatització. El comportament acostuma a donar-se després del trencament d'una relació sentimental. La denúncia cursada –com a delicte penal- no sol resoldre's per la via extrajudicial arribant el procés penal obert a judici.

La representativitat d'aquest tipus de comportament de *sexting* en l'estudi anterior esmentat era també amb la noia però amb una edat de 17 anys. Resulta significatiu aquest descens d'edat en aquesta pràctica.

Veiem un augment en aquest tipus d'èpràctiques. Hi ha també una major sensibilització en els nois i noies que ho pateixen per a fer-los visibles i denunciar-los, després de campanyes de conscienciació en els centres

educatius i mitjans de comunicació on s'insisteix en la necessitat de protecció de la intimitat.

Fer referència al descens del percentatge de victimització per la pràctica del *happy slapping* que arriba, amb 9 casos, a un 5,5%, front al 14,3% detectats en l'estudi de fa dos anys.

5.2.8. Lloc on es produeix l'agressió

Hem considerat important identificar el lloc principal des d'on es produïa la conducta objecte d'anàlisi, diferenciant les categories: la llar familiar, el centre educatiu i la via pública. Hem d'afegir que a vegades la conducta es donava també en segona opció en altres espais com durant les activitats extraescolars (pràctiques esportives –gimnàs i camps de futbol- i centres d'esplai) amb un 10,3% (17 casos). Majoritàriament la conducta es realitza en la llar familiar amb un 43,3%, seguida de la via pública de prop amb un 36% per les possibilitats que ofereix el dispositiu mòbil.

Majoritàriament aquestes agressions es produeixen en una franja horària de les 8 a les 22 hores amb un 79,3%. La resta, amb un 10,4%, es situen al llarg de la nit i amb un 10,4% es repeteixen al llarg de les 24 hores indistintament.

Aquestes dades, insistim, ens confirmen la importància dels progenitors o cuidadors principals en les funcions educatives i responsabilitzadores dels fills i filles per uns bons usos de les eines i possibilitats que ofereixen, més quan molts cops escapen al control patern per les característiques de mobilitat i connectivitat permanent d'aquests nois i noies.

Taula 17. Lloc principal de l'agressió electrònica

Lloc principal	n	%
Llar familiar	71	43,3
Centre educatiu	34	20,7
Via pública	59	36,0
Total	164	100,0

5.2.9. El temps de l'assetjament segons la percepció de la víctima

Una de les característiques d'aquest tipus de conducta violenta, igual que es dona en el bullying tradicional, és la intencionalitat de l'acció repetida en el temps, agreujant les conseqüències i el grau de victimització del noi i noia que pateix l'assetjament. Descriure aquestes característiques era el propòsit de la recollida d'informació respecte el conjunt de variables d'aquest apartat del informe.

Les dades recullen la percepció del temps que té la víctima respecte la durada de la conducta. Puntualitzar que es tracta de criteris de subjectivitat descrits per la mateixa víctima en el moment de fer visible els fets a l'adult que l'acompanya a denunciar, des de la data aproximada del inici de la conducta fins el moment que es finalitza, coincidint la denúncia.

Així, podem observar com en un 5,5% dels casos hi ha una victimització superior a un any, percentatge molt semblant al 4,5% obtingut en un estudi anterior de l'any 2012 realitzat a la mateixa població:

Taula 18. Temps de victimització

Durada percebuda	n	%
Inferior a 30 dies	90	54,9
1-3 mesos	30	18,3
3-6 mesos	16	9,8
6-12 mesos	19	11,6
Més de 12 mesos	9	5,5
Total	164	100,0

5.3. La victimització conseqüència de l'agressió electrònica

L'experiència de victimització electrònica i les circumstàncies que conflueixen en aquests tipus de comportament, com apunta la literatura i estudis entorn la matèria, és de gran afectació en les persones que ho pateixen, especialment

en aquells col·lectius més vulnerables com són els nois i les noies menors d'edat, especialment les noies, els immigrants i els discapacitats.

L'atemoriment de la víctima arriba a l'extrem de que un 10,4 % sol·licita una mesura de protecció en el moment de presentar la denúncia dels fets. El tràmit de demanda de peritatge forense en les víctimes es fa a un 20,1% dels casos. La demanda de responsabilitat civil és d'un 1,8%.

Majoritàriament la víctima, com a menor d'edat, fa la denúncia acompanyada de la seva mare, un 34,8% en els casos de noies i un 19,5% en els casos de nois, front el 15,2% de noies i el 5,5% de nois que ho fan acompanyats del seu pare. En un 4,8% de les denúncies són els dos progenitors amb el seu fill o filla els qui van a posar la denúncia i en 1,8% es presenta sol el pare o la mare a denunciar el fet il·lícit que el seu fill pateix. En un sol cas és l'avi qui acompanya al nét a la comissaria i en un cas també és la germana de la noia víctima qui li fa costat. Finalment, un 4,2% dels nois es personen acompanyats dels seus tutors/guardadors legals assignats per l'Administració.

5.3.1. Accions que emprèn la víctima pel seu benestar i vèncer la victimització

La victimització que se'n resulta d'una agressió electrònica comporta un patiment i desencadena una sèrie d'accions encaminades a recuperar el benestar i vèncer, com diu el títol de l'apartat, els efectes soferts d'aquesta victimització.

Fer esment que en cap dels casos revisats la víctima, segons les declaracions que verbalitza en el moment de la denúncia, acut a una entitat o organització per demanar suport i orientació al problema que li genera aquest malestar. Sí que sol haver-hi l'orientació i el treball terapèutic d'un professional de la psicologia o de la psiquiatria.

La taula que segueix descriu en números absoluts i percentatges les accions que emprèn la víctima, destacant el fet de dir-ho al pare o mare com a pas previ a presentar la denúncia dels fets. No es tracta de categories excloents

una de l'altre així que una mateixa víctima pot cercar la solució al seu problema mitjançant una o algunes de les categories que es descriuen.

Taula 20. Tipus d'accions

Accions	n	%
Ho diu a un igual	8	4,9
Ho diu a un familiar	143	87,2
Ho diu a un professional de l'escola	39	23,8
Ho diu a un altre adult	11	6,7
Parlar amb el victimari	37	22,6
Evitació conductual i cognitiva a estímuls associats	34	20,7
Rebre atenció mèdica	60	36,6
Rebre atenció psicològica-psiquiàtrica	23	14,0
Tractament farmacològic	9	5,5
Canvi centre escolar	8	4,9
Ruptura relació sentimental	14	8,5
Mediació escolar	9	5,5
Mediació comunitària	8	4,9
Altres accions	19	11,8

Destaca el percentatge de víctimes que intenten buscar una solució parlant amb el seu victimari amb un 22,6% i l'evitació conductual i cognitiva a estímuls associats amb un 20,7% com bloquejar, no respondre, canviar perfil,..., per exemple.

El fet que la relació víctima-victimari estigui directament relacionada amb ser companys d'escola comporta que amb un 5,5% dels casos el mateix centre educatiu intenta solucionar el conflicte mitjançant el desenvolupament d'un programa de mediació escolar així com el 4,9% en que la policia local del municipi intervé amb accions encaminades a una mediació comunitària.

5.3.2. Trastorns que pateix la víctima associats a l'agressió electrònica

Aquest grup de víctimes presenta unes característiques que les situen en un grup de victimització dins la categoria d'internalització, per contra de l'externalització del conflicte.

Insistim que aquest recull prové de les manifestacions que la pròpia víctima manifesta en el moment de la denúncia. Emocions bàsiques com la por o l'atemoriment arriben a la major representativitat amb un 43,9%, seguida de l'atenció mèdica (en molts casos, però, l'agressió electrònica va acompanyada d'una agressió física que requereix aquesta cura) i les manifestacions d'ansietat generalitzada amb un 29,3% i simptomatologia depressiva que comporta un efecte negatiu en el benestar psicològic de la víctima.

Aquesta relació coincideix amb la simptomatologia que descriu la literatura científica en els estudis de victimologia, especialment la realitzada en aquest àmbit de l'agressió i assetjament electrònic.

Taula 21. Tipus de trastorns

Trastorns	n	%
Ansietat	48	29,3
Depressió	24	14,6
Por	72	43,9
Hostilitat	6	3,7
Enuig	24	14,6
Aïllament social	14	8,5
Baixa autoestima	23	14,0
Hiperactivació psicofisiològica i somatització	11	6,7
Absentisme escolar	7	4,3
Baix rendiment escolar	15	9,1
Atenció mèdica	58	35,4
Atenció psicològica-psiquiàtrica	21	12,8
Pauta farmacològica	9	5,5
Altres (anorèxia, autolesions, fòbia específica, rebuig escolar)	6	3,7

5.3.3. Formes victimització

La taxonomia d'aquestes formes de victimització que presenta el gràfic 7 agrupa les diferents accions protagonitzades pel victimari d'acord a la classificació descrita en el marc teòric de Willard (2006). En destaquem el percentatge de la victimització com a conseqüència d'amenaques i de les discussions online recollides en la categoria de la provocació amb un 72,6%, seguida del fustigament amb el 36,6%. La percepció de la víctima de sentir-se perseguida pel seu assetjador, podent arribar a situacions de més gravetat en la victimització, arriba a un 23% dels casos estudiats.

Atès l'objecte d'aquesta recerca ens semblava interessant aprofundir en aquest punt. Així es planteja l'encreuament d'algunes variables que consideràvem rellevants com l'edat i el sexe amb aquesta taxonomia de les diferents formes de victimització descrites. D'aquest encreuament es desgranen uns resultats que recullen les diferents taules que segueixen, de la 17 a la 23 relacionades amb l'edat i de la 24 a la 30 amb el sexe.

L'anàlisi agrupa els resultats que s'han obtingut on, de nou, les franges d'edat inferior i les noies arriben als percentatges més alts de victimització, especialment en la provocació (73%), la violació de la intimitat (28 %) i el *cyberstalking* - refereix a "La percepció de la víctima de sentir-se perseguida pel seu assetjador- amb un 23% els tres en la franja de 12-13 anys alhora que es repeteixen els percentatges més alts en les noies excepte en les víctimes nois que la provocació arriba a un 85% dels casos. Les franges d'edat inferior i aquests percentatges de victimització exposen una situació dels noies i noies de més vulnerabilitat i dependència.

Taula 22. Victimització per fustigament, per edat

Edat	Fustigament					
	Si		No		Total	
	n	%	n	%	n	%
6-11 anys	3	37,5	5	62,5	8	4,9
12-13 anys	11	31,4	24	68,6	35	21,4
14 anys	13	38,2	21	61,8	34	20,7
15 anys	13	40,6	19	59,4	32	19,5
16 anys	3	14,3	18	85,7	21	12,8
17 anys	8	66,7	4	33,3	12	7,3
18 anys	4	66,7	2	33,3	6	3,7
19-24 anys	3	50,0	3	50,0	6	3,7
25-46 anys	2	20,0	8	80,0	10	6,1
Total	60	36,6	104	63,4	164	100,0

Taula 23. Victimització per provocació, per edat

Edat	Provocació					
	Si		No		Total	
	n	%	n	%	n	%
6-11 anys	2	25,0	6	75,0	8	4,9
12-13 anys	28	80,0	7	20,0	35	21,4
14 anys	22	64,7	12	35,3	34	20,7
15 anys	23	71,9	9	28,1	32	19,5
16 anys	16	76,2	5	23,8	21	12,8
17 anys	10	83,4	2	16,6	12	7,3
18 anys	6	100	-	-	6	3,7
19-24 anys	5	83,3	1	16,7	6	3,7
25-46 anys	7	70,0	3	30,0	10	6,1
Total	119	72,6	45	27,4	164	100,0

Taula 24. Victimització per denigració, per edat

Edat	Denigració					
	Si		No		Total	
	n	%	n	%	n	%
6-11 anys	1	12,5	7	87,5	8	4,9
12-13 anys	7	20,0	28	80,0	35	21,4
14 anys	1	2,9	33	97,1	34	20,7
15 anys	4	12,5	28	87,5	32	19,5
16 anys	2	9,5	19	90,5	21	12,8
17 anys	2	16,7	10	83,3	12	7,3
18 anys	2	33,3	4	66,7	6	3,7
19-24 anys	1	16,7	5	83,3	6	3,7
25-46 anys	3	30,0	7	70,0	10	6,1
Total	23	14,0	141	86,0	164	100,0

Taula 25. Victimització per violació de la intimitat, per edat

Edat	Violació intimitat					
	Si		No		Total	
	n	%	n	%	n	%
6-11 anys	8	100	-	-	8	4,9
12-13 anys	15	42,9	20	57,1	35	21,4
14 anys	12	35,3	22	64,7	34	20,7
15 anys	3	9,4	29	90,6	32	19,5
16 anys	3	14,3	18	85,7	21	12,8
17 anys	-	-	12	100	12	7,3
18 anys	2	33,3	4	66,7	6	3,7
19-24 anys	1	16,7	5	83,3	6	3,7
25-46 anys	2	20,0	8	80,0	10	6,1
Total	46	28,0	118	72,0	164	100,0

Taula 26. Victimització per exclusió social, per edat

Edat	Exclusió social					
	Si		No		Total	
	n	%	n	%	n	%
6-11 anys	-	-	8	100	8	4,9
12-13 anys	-	-	35	100	35	21,4
14 anys	1	2,9	33	97,1	34	20,7
15 anys	-	-	32	100	32	19,5
16 anys	-	-	21	100	21	12,8
17 anys	2	16,7	10	83,3	12	7,3
18 anys	-	-	6	100	6	3,7
19-24 anys	-	-	6	100	6	3,7
25-46 anys	-	-	10	100	10	6,1
Total	3	1,8	161	98,2	164	100,0

Taula 27. Victimització per suplantació de la identitat, per edat

Edat	Suplantació identitat					
	Si		No		Total	
	n	%	n	%	n	%
6-11 anys	-	-	8	100	8	4,9
12-13 anys	6	17,1	29	82,9	35	21,4
14 anys	3	8,8	31	91,2	34	20,7
15 anys	4	12,5	28	87,5	32	19,5
16 anys	1	4,8	20	95,2	21	12,8
17 anys	1	8,3	11	91,7	12	7,3
18 anys	-	-	6	100	6	3,7
19-24 anys	-	-	6	100	6	3,7
25-46 anys	1	10,0	9	90,0	10	6,1
Total	16	10	148	90,2	164	100,0

Taula 28. Victimització per *cyberstalking*, per edat

Edat	<i>cyberstalking</i>					
	Si		No		Total	
	n	%	n	%	n	%
6-11 anys	1	12,5	7	87,5	8	4,9
12-13 anys	12	34,3	23	65,7	35	21,4
14 anys	9	26,5	25	73,5	34	20,7
15 anys	4	12,5	28	87,5	32	19,5
16 anys	7	33,3	14	66,7	21	12,8
17 anys	4	33,3	8	66,7	12	7,3
18 anys	1	16,7	5	83,3	6	3,7
19-24 anys	-	-	6	100	6	3,7
25-46 anys	-	-	10	100	10	6,1
Total	38	23,2	126	76,8	164	100,0

Taula 29. Victimització per fustigament, per sexe

Sexe	Fustigament					
	Si		No		Total	
	n	%	n	%	n	%
Home	23	38,3	37	61,7	60	36,6
Dona	37	35,6	67	64,4	104	63,4
Total	60	73,9	104	63,4	164	100,0

Taula 30. Victimització per provocació, per sexe

Sexe	Provocació					
	Si		No		Total	
	n	%	n	%	n	%
Home	51	85,0	9	15,0	60	36,6
Dona	68	65,4	36	34,6	104	63,4
Total	119	72,6	45	27,4	164	100,0

Taula 31. Victimització per denigració, per sexe

Sexe	Denigració					
	Si		No		Total	
	n	%	n	%	n	%
Home	5	8,3	55	91,7	60	36,6
Dona	18	17,3	86	82,7	104	63,4
Total	23	14,0	141	86,0	164	100,0

Taula 32. Victimització per violació de la intimitat, per sexe

Sexe	Violació intimitat					
	Si		No		Total	
	n	%	n	%	n	%
Home	9	15,0	51	85,0	60	36,6
Dona	37	35,6	67	64,4	104	63,4
Total	46	28,0	118	72,0	164	100,0

Taula 33. Victimització per exclusió social, per sexe

Sexe	Exclusió social					
	Si		No		Total	
	n	%	n	%	n	%
Home	0	0,0	60	100,0	60	36,6
Dona	3	2,9	101	97,1	104	63,4
Total	3	2	161	98,2	164	100,0

Taula 34. Victimització per suplantació de la identitat, per sexe

Sexe	Suplantació identitat					
	Si		No		Total	
	n	%	n	%	n	%
Home	3	5,0	57	95,0	60	36,6
Dona	13	12,5	91	87,5	104	63,4
Total	16	9,8	148	90,2	164	100,0

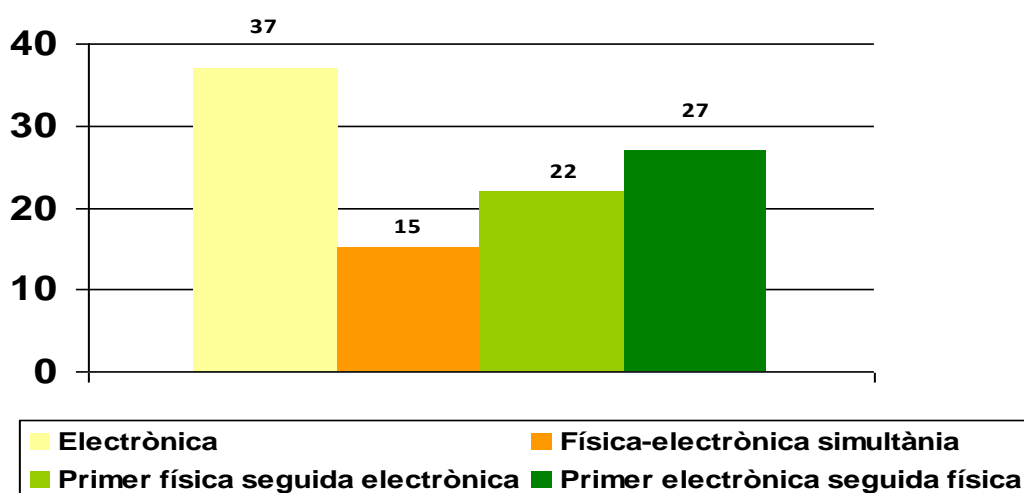
Taula 35. Victimització per *cyberstalking*, per sexe

Sexe	<i>cyberstalking</i>				Total	
	Si		No			
	n	%	n	%	n	%
Home	10	16,7	50	83,3	60	36,6
Dona	28	26,9	76	73,1	104	63,4
Total	23	23,2	126	76,8	164	100,0

5.3.4. Relació agressió electrònica i física

Estudis entorn a la temàtica apunten a la relació estreta entre les agressions físiques i les electròniques. El gràfic 8 representa en percentatges aquesta relació i la seqüència entre una i altra. Fer esment que les conseqüències experimentades per la víctima d'una agressió electrònica poden tenir un efecte a llarg termini, provocant una revictimització. L'abast d'aquesta agressió electrònica augmenta exponencialment, podent arribar a la família, al barri o a persones desconegudes, com alguns dels casos estudiats.

Gràfic 4. Co-ocurrència agressió electrònica i física nombre de casos

5.4. Característiques criminològiques i penals

Els resultats que exposem en aquest apartat de l'informe presenten les característiques dels fets i el tipus de comportament del victimari que ha

motivats la intervenció de la justícia i la diversitat d'intervencions que es van donant al llarg del procés fins arribar a la seva finalització. Considerem que, tots aquests elements intervenen en els nivells de victimització secundària que pot experimentar la víctima.

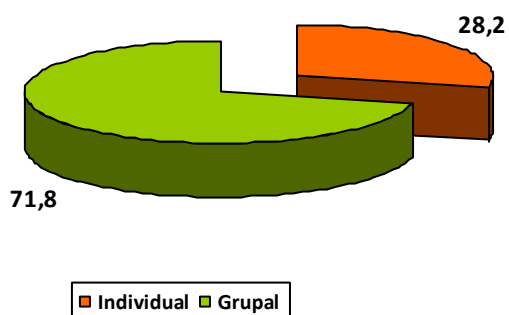
Hi ha un primer bloc que presenta les diferents variables com són els antecedents en comportaments transgressors dels victimaris –diferenciant aquells fets de caràcter violent dels que no ho han estat-, que han comportat una intervenció prèvia de la jurisdicció de menors, i també els tipus de fet delictiu comès amb l'ús de les TICs.

Un segon bloc presenta una aproximació a les característiques del comportament relacionades amb el nombre de participants en la conducta, considerant que la participació en grup pot comportar més victimització en el noi i noia que pateix la conducta. Així també s'analitzaran les composicions d'aquests grups amb la participació dels menors de 14 anys i d'aquells joves que ja han assolit la seva majoria d'edat penal com d'altres adults. Les relacions de victimaris i víctimes ja les hem descrit i analitzat en apartats anteriors.

5.4.1. Característiques criminològiques

Un factor que incideix en la victimització és el número de persones ofensores que la víctima relaciona en la seva denúncia. El gràfic següent representa si les agressions s'han fet individualment o en grup en els que han participat menors inimputables i majors d'edat penal conjuntament amb els de 14 a 18 anys.

Gràfic 5. Tipus de comissió

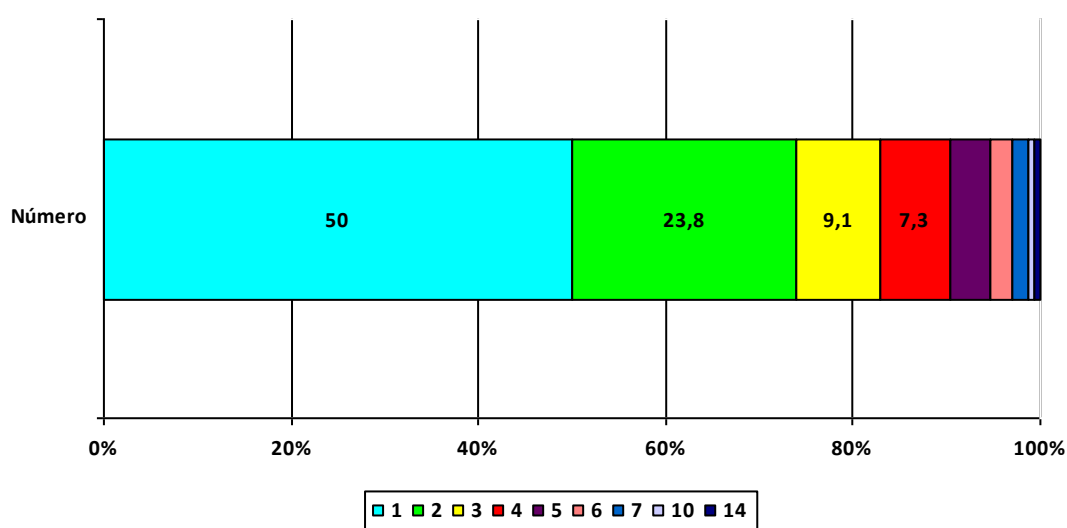

Com es representa en el gràfic, els victimaris que actuen en solitari representen una mica més de la quarta part. La resta ho fa en grups majoritàriament de 2 victimaris (23,8%).

La composició d'aquests grups és amb menors d'edat amb un total de 16 menors en 8 denúncies i amb majors d'edat penal amb un total de 18 en 14 de les denúncies. Les accions denunciades tenen un número total d'espectadors (segons relacionen les víctimes en les seves denúncies) de 40.

El següent gràfic ens parla en percentatges del nombre d'imputats d'entre 14-18 anys a cada fet que resten representats en números absoluts per diferents colors com s'explica en la llegenda. Com es veu, en un 50% dels fets hi ha un únic imputat d'entre 14-18 anys per la jurisdicció de menors.

Gràfic 6. Imputats i fets en grup

5.4.2. Característiques penals

Un 2,9% dels casos revisats dels 245 imputats han passat per la guàrdia de Fiscalia de Menors i s'ha sol·licitat l'elaboració d'un informe tècnic, en total 7. En 3 menors s'acorda una mesura d'internament amb resolució judicial i en 4 una mesura de llibertat vigilada. La resta ha seguit el procediment ordinari de tràmit, passant com hem vist la majoria pel programa d'assessorament tècnic

(70,2%). Aquestes demandes d'intervenció han donat resposta a un tipus de fets que es relacionen en l'apartat següent.

Les mesures de protecció s'adopten en 1,2% dels expedients i la responsabilitat civil es representa amb un 4,1% amb unes quantitats de 180 a 700 euros.

5.4.2.1. Tipus de fets

La relació de fets es pot agrupar en les categories penals de delictes contra la intimitat, contra l'honor, contra la llibertat personal i contra la integritat. Hem optat, però, per la presentació d'una relació nominal del tipus de fets penals que recull la taula número 31.

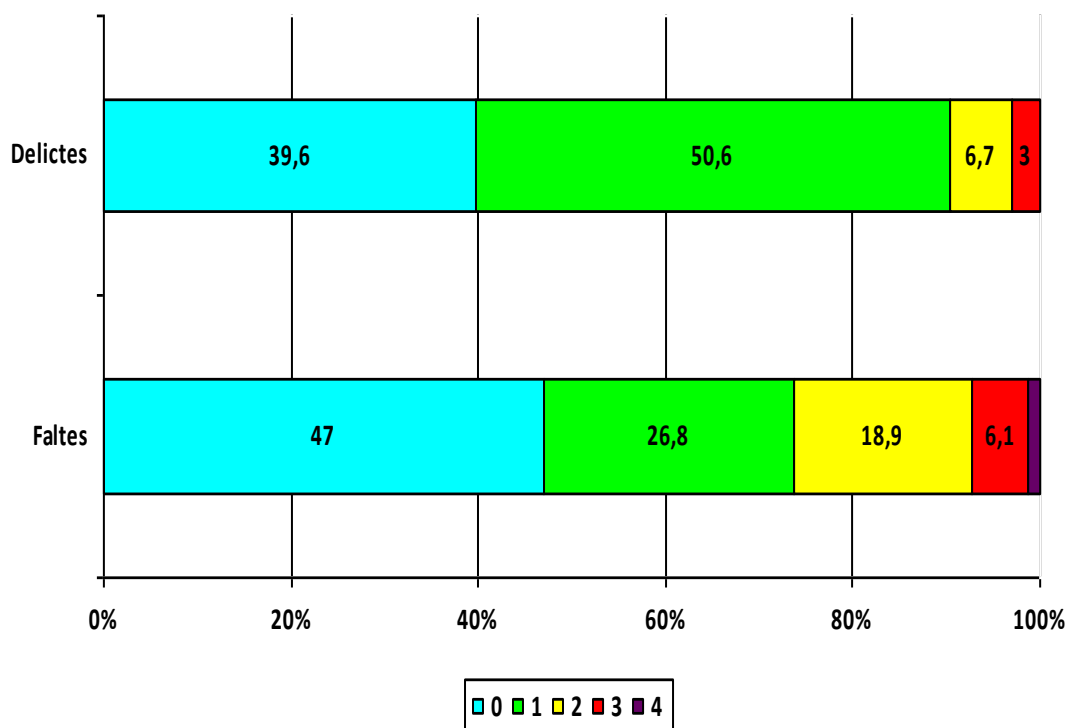
Taula 36. Qualificació del fet per part de la Fiscalia

Fets	n	%
Abús sexual	5	3,0
Agressió sexual	1	0,6
Amenaces	17	10,4
Amenaces/Coaccions	3	1,8
Amenaces/Injúries	7	4,3
Amenaces/Lesions	20	12,2
Amenaces/Lesions/Injúries	4	2,4
Amenaces/Obstrucció Justícia/Contra Adm. Justícia	2	1,2
Amenaces/Vexacions	4	2,4
Assetjament escolar	1	0,6
Coaccions	8	4,9
Contra dret imatge	1	0,6
Contra la integritat moral	12	7,3
Contra la integritat moral + altres	14	8,4
Contra la intimitat	1	0,6
Exhibicionisme front menor	1	0,6
Extorsió	1	0,6
Inducció a la prostitució	1	0,6
Injúries	1	0,6
Injúries/Lesions	1	0,6

Lesions	25	15,2
Lesions/Danys/Furt	2	1,2
Lesions/Maltractes	2	1,2
Lesions/Obstrucció Justícia	1	0,6
Pornografia infantil/Corrupció de menors	5	3,0
Revelació de secrets	12	7,3
Robatori amb intimidació i amb violència	8	4,8
Tracte degradant	2	1,2
Vexacions/Maltracta obra	1	0,6
Violència de gènere	1	0,6
Total	164	100

La victimització pot venir motivada per la diferenciació de delictes i faltes i el nombre de fets que s'inclou en cadascuna d'aquestes dues com es descriu en el gràfic següent.

Gràfic 7. Relació de número de faltes i delictes en fets denunciats

La llegenda ens representa el número de conductes tipificades en cada denúncia diferenciant si es tracta d'un delicte o una falta.

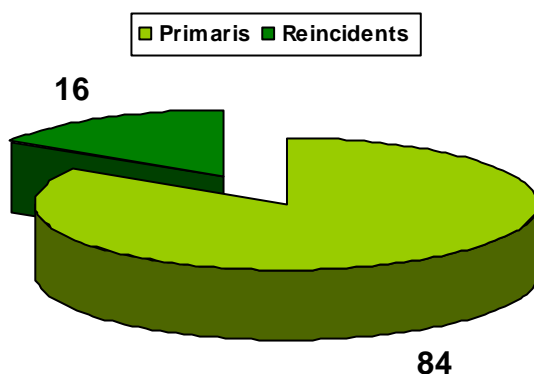
L'anterior gràfic recull el número de conductes que la Fiscalia tipifica segons la gravetat del fet. Cada color recull el número de conductes que inclou la tipificació de Fiscalia en un mateix expedient. Així, en un mateix procediment es podrien donar diferents conductes que en cas de més gravetat penal podrien incidir en una major victimització. Per exemple, els expedients continguts en el 0 del grup de Faltes, són conductes valorades totalment com a delictes. En aquest cas, la representativitat dels delictes, en els expedients revisats, com es veu, és més alta que el de les faltes. Malgrat això, hem de fer referència que en les faltes, amb un 18,9%, gairebé lo habitual és que són dues, arribant al 6,1% amb tres faltes definides en la tipificació del fet per la fiscalia. En termes generals, la conducta tipificada com a delictes acostuma a ser única (amb un 50,6%), mentre que els procediments de faltes recullen més d'una conducta (en el 26,2% dels casos).

5.4.2.2. Conducta primària i reincident a justícia juvenil

Un 16% dels victimaris tenien antecedents a la jurisdicció de menors com imputats front al 84% de casos primaris. El gràfic 8 ho representa.

Dels casos reincidentens ens ha semblat interessant, pel tipus d'anàlisi, diferenciar aquells nois i noies, 33 casos, que tenien antecedents per fets de naturalesa violenta (13%), d'aquells que tenien antecedents però per fets comesos de caire no violent, un total de 10 casos que representen un percentatge del 3%.

Gràfic 8. Relació primaris i reincidentes

Passem primer a descriure les dades, per aquest ordre d'aquells casos que tenien antecedents a la Fiscalia de Menors per fets de naturalesa violenta: 21 nois i noies tenien 1 causa prèvia (8,6%), 7 en tenien 2 (2,9%), 3 en tenien 3 (1,2%) i 2 casos tenien 4 causes (0,8%). Es tracta de fets, bàsicament d'amenaques, però també coaccions, lesions, contra la integritat moral, vexacions, injúries, violència domèstica i robatori amb violència i intimidació.

Les respostes que havia donat la justícia juvenil front aquests comportaments van ser, bàsicament, la imposició de la mesura de llibertat vigilada, en 6 casos –una acompanyada d'internament- i en 6 casos es va desenvolupar un programa de mediació-reparació a la víctima (2,4%).

Els casos amb antecedents per fets de naturalesa no violenta es distribueixen de la següent manera: 6 havien estat denunciats un cop amb un percentatge del 2,4%, 2 ho havien estat 3 vegades amb un 0,8%, 1 cas ho havia estat 6 vegades i un altre 10 amb un percentatge de 0,4% cadascun d'ells. Estem parlant en aquest supòsit de nois i noies implicats en fets de furt, robatoris amb força –majoritàriament- i contra la seguretat vial.

En aquests casos les respostes van ser en un cas la llibertat vigilada i en dos casos havien participat en un programa de mediació-reparació.

Per últim fer esment que un cas inclòs en aquesta recerca és reincident en fets d'aquesta naturalesa que estem estudiant en el nostre estudi durant aquest període que hem analitzat.

5.4.2.2. El temps en el procés judicial

Pels efectes greus i perniciosos que suposa per la víctima un comportament d'aquests característiques és molt necessari que s'intervingui amb celeritat per tal de reduir la victimització secundària. Més, tenint en compte que resulta difícil precisar el temps que el noi i/o noia pot estar experimentant i patint en solitari aquests comportaments abans de fer-ho visible.

La sensibilitat dels operadors judicials que es desencadenen amb la denúncia per agilitzar els tràmits i processos poden contribuir a reduir la victimització i aconseguir una seguretat i protecció per a la víctima.

La taula 37 ens aproxima a aquest primer interval de temps que transcorre des del moment de la denúncia fins que la Fiscalia oficia el tràmit de l'expedient amb la petició de l'informe tècnic. Aquests terminis, com es pot veure, són curts en la seva majoria.

Taula 37. El temps transcorregut des de la denúncia a la petició d'informe tècnic per part de la Fiscalia

Intervals de temps	n	%
Menys d'1 mes	74	45,1
1 mes	49	29,9
2 mesos	14	8,5
3 mesos	13	7,9
4 mesos	5	3,0
6 mesos	6	3,7
8 mesos	1	0,6
Més d'un any	2	1,2
Total	164	100

5.4.2.3. Tancament del procés

El treball i l'atenció a la víctima és un objectiu prioritari avaluant de manera individualitzada els riscos i la protecció d'aquells col·lectius més vulnerables. D'aquí la importància i el treball preventiu i, evitar nous danys i situacions de patiment.

Pensant amb aquest treball amb la víctima considerem prioritària la possibilitat de la resolució del conflicte amb un programa de conciliació i reparació amb la víctima. Malgrat tot, la majoria dels casos estudiats segueixen la via judicial amb un percentatge d'un gairebé 60%.

A diferència del estudi del 2012 ha baixat considerablement el nombre de casos en que es tanca el procés amb un sobreseïment^{27.4} passant d'un 33,8% en el 2012 al 4,9% dels resultats obtinguts en les dades d'aquest 2014.

La taula següent pretén recollir les dades pel que fa el camí que segueix l'expedient durant el procés i el tancament del mateix. Com es veu en la taula següent no es realitza cap reparació-conciliació amb la víctima postsentència.

Taula 38. Víctimes i procés judicial

Procés	n	%
Mediació directa	24	14,6
Mediació indirecta	19	11,6
Activitat educativa	14	8,5
Art.27.4	8	4,9
Via judicial	95	57,9
Altres (pendent, execució)	4	2,5
Total	164	100

La valoració del procés de mediació realitzat amb aquestes víctimes se'n resulta la següent:

- Resultat negatiu: amb un 12,2% que representa a un número de 20 víctimes.
- Resultat positiu: amb un 31,7% que representa a un número de 52 víctimes.

Al tancament de dades per a l'elaboració d'aquest estudi podem parlar de les dades que ens trobem amb com es resol judicialment l'expedient: hi havia 31 casos de les 164 víctimes en les que es resol el tancament resultant d'una conciliació-reparació a la víctima (18,9%). Per altra banda hi han 8 casos que se'n resulta l'arxiu amb l'aplicació de l'art. 27.4 de la llei (4,9%), en 3 es resol un arxiu provisional (1,8%) i 4 són els casos en els que es resol l'arxiu per prescripció del fet, un 2,4%.

En 18 nois i noies s'imposen mesures en medi obert del tipus de la llibertat vigilada, són les majoritàries, en 2 casos acompanyades d'un internament en semiobert art. 40 i en 5 amb una mesura de tractament terapèutic ambulatori.

Les prestacions en benefici a la comunitat segueixen amb 5 casos i, per últim, les tasques socioeducatives amb 4. L'amonestació s'imposa en un sol cas.

Un cas està amb mesura cautelar de llibertat vigilada amb tractament terapèutic ambulatori en el tancament de recollida de dades per l'anàlisi, després que s'adoptés en 3 casos ja sentenciats, mentre, l'internament cautelar es va donar en 3 imputats.

Són 33 les víctimes que estan a l'espera de la celebració de l'audiència i 25 esperant la resolució judicial definitiva. En 5 casos encara s'està pendent de la realització del informe tècnic corresponent i són 6 els victimaris que s'estan duent a terme un programa de mediació-reparació.

5.5. Instruments de mesura: els qüestionaris

Un punt d'interès també d'aquest informe és analitzar la relació de ser victimitzats i actuar com assetjadors, en relació a l'objecte d'aquest estudi: el ciberassetjament.

Els resultats, encara que limitats a un grup reduït de nois i noies victimaris per les circumstàncies descrites anteriorment i les limitacions d'aquest estudi, representen com, la major part dels adolescents, que estant denunciats per un comportament d'aquestes característiques o d'altres, han estat també víctimes de ciberassetjament alhora que protagonistes de l'acció ofensora.

Aquesta dada que se'n resulta dels resultats que presentem en aquest cinquè bloc dels resultats, es podria relacionar amb el concepte de l'anomenat "cicle de la violència" al considerar-lo un factor de risc per a protagonitzar noves victimitzacions en el comportament futur. D'aquesta dada se'n desprèn, un cop més, la importància de la prevenció.

La representació dels resultats obtinguts en cadascun d'aquests instruments de mesura s'ha fet seguint les indicacions que es concreten en la web del grup Lisis de la Universitat de València.

5.5.1. L'Escala de Victimització a través del telèfon mòbil i d'Internet (CYB-VIC)

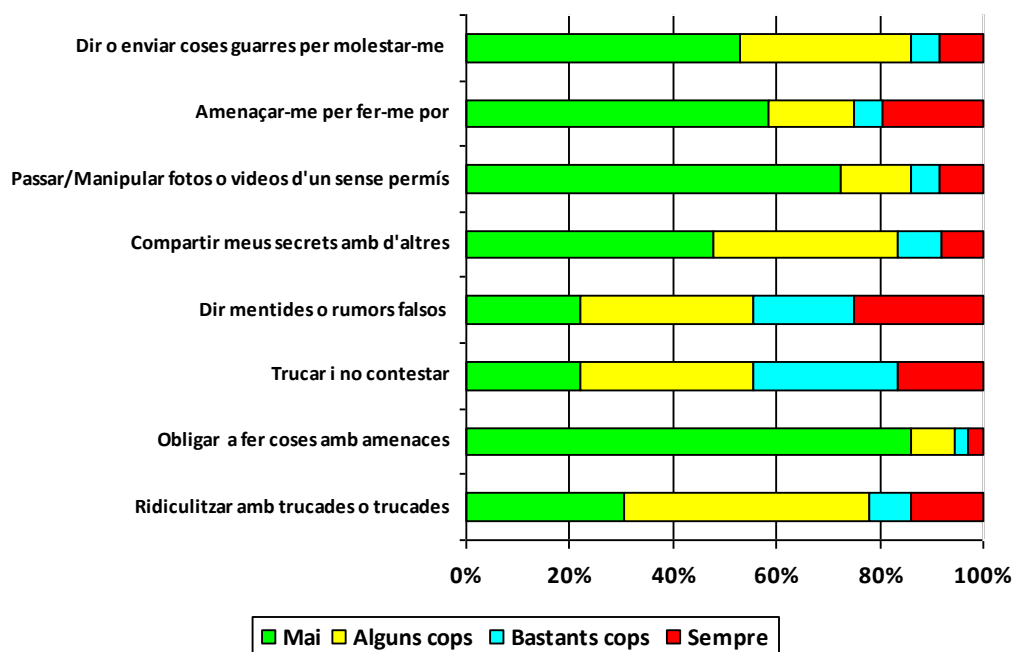
Els resultats es presenten tot seguit en funció de la *CyberBullying Mòbil* (ítems 1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 + 7 + 8) i la *CyberBullying Internet* (ítems 1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 + 7 + 8 + 9 + 10) que es complementa amb dues escales més: una de durada i una d'intensitat.

A banda, es recull informació sobre la persona/es que la víctima creu (o sap) que són les seves assetjadores, sobre la manera en que la víctima actua front l'assetjament i, sobre la seva percepció sobre els motius d'aquesta situació.

Tot seguit es presenta el recull de les dades obtingudes en aquestes representacions gràfiques.

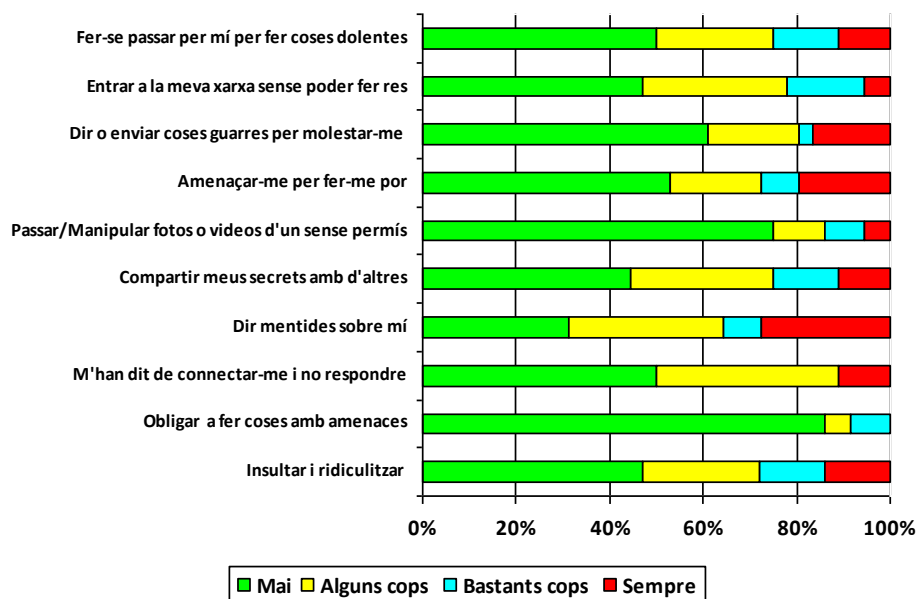
CyberBullying Mòbil

Gràfic 9. Ciberassetjament mòbil

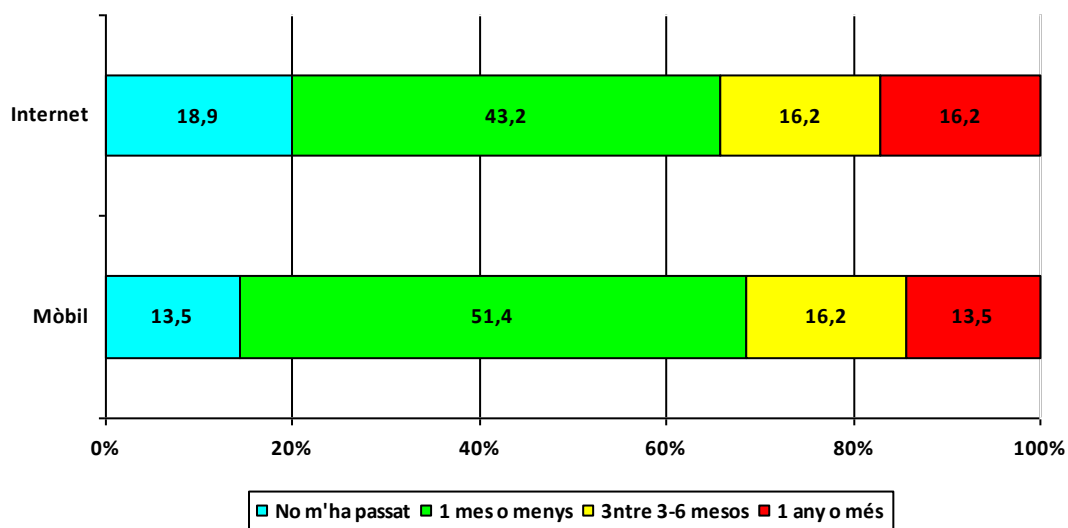
CyberBullying Internet

Gràfic 10. Ciberassetjament Internet

Escala de durada

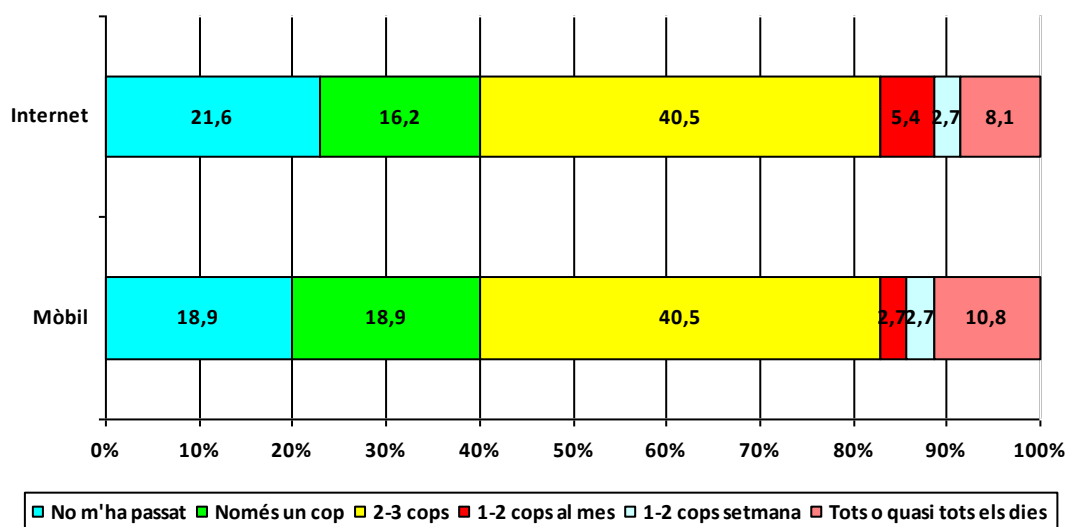
Gràfic 11. Durada mòbil i Internet³⁶

³⁶ Els intervals corresponen als prefixats pel qüestionari, no podent obtenir la franja temporal de 6 mesos a 1 any, malgrat la consideràvem interessant.

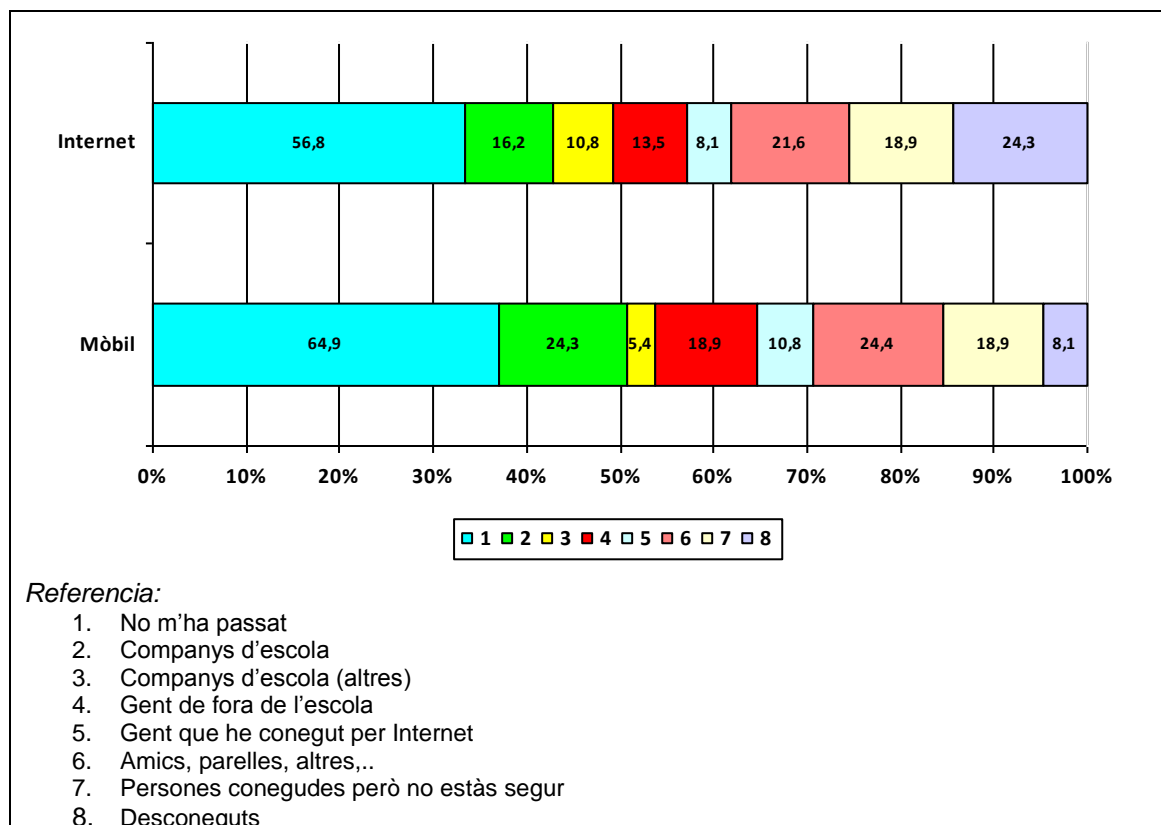
Escaleta d'intensitat

Gràfic 12. Intensitat mòbil i Internet

Sobre qui són les persones assetjadores

Gràfic 13. Assetjadors

Actuació de la víctima front l'assetjament

Els valors recollits de les opinions dels enquestats resulten que un 32,4% ho ha pogut solucionar, un 21,6% més o menys i un 29,7% no ho ha pogut solucionar.

Els arguments de com ho ha pogut solucionar o com ho ha intentat els hem agrupat en tres categories:

- Mitjançant la mateixa eina tecnològica amb accions com: bloquejar el compte de correu electrònic, bloquejant el contacte, esborrant la compta i tornant a fer-la, tancant altres comptes connectades des de l'ús personal, canviant la contrasenya personal, utilitzant algun programa espia d'Internet.
- Accions individuals evitatives o bé reactives com: contestant que no tenia por o passant del tema, aïllament, conducta evitativa, investigant per la forma d'escriure la identitat de l'ofensor, quedar-se callat, no fer res, fent dues o tres baralles, amb humor, preguntar qui era, ens diuen també que parlar amb el professor no serveix de res moltes vegades.
- Mitjançant el suport i recolzament de l'adult com: guardant les proves per a denunciar als mossos, parlar amb l'educador, parlar amb els professors, parlar amb els amics, parlar amb l'ofensor i intentar solucionar-ho, denunciar-ho.

Percepció de la víctima sobre els motius de l'assetjament

Entre els arguments que el noi i noia dona en les respostes són:

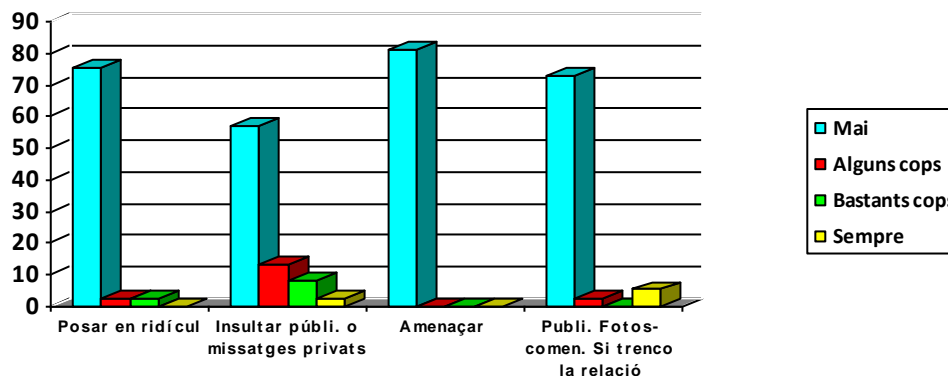
"A todos nos toca una vez u otra", "me ha tocado de forma aleatoria", "ellos son así", "fue sin querer, se le escapó el secreto", "igual que a mí a otro", "me tendría envidia por algo", "mucha envidia y porque a la gente les gusta fastidiar", "no lo sé", "a cualquiera le podría haber pasado", "no sé a bastante gente le ha pasado", "per enveja o ràbia d'alguna cosa", "por aburrimiento", "por defender a una persona de problemas que no eran ni míos", "por envidia o por celos", "porque era el menos popular", "para tocarme las narices", "porque la gente piensa que soy ingenuo", "porque me aburre la gente", "porque mi red se ha vuelto conocida y a todos les critican, sea el motivo que sea", "porque se han enfadado conmigo o algo así", "porque soy la chula del barrio", "porque tenía malos rollos con esa persona", "por perdonarle tantas cosas", "quería que mintiera por ella y no lo hice".

5.5.2. L'Escala de Violència de Parella en les Xarxes Socials en Adolescents (e-VPA)

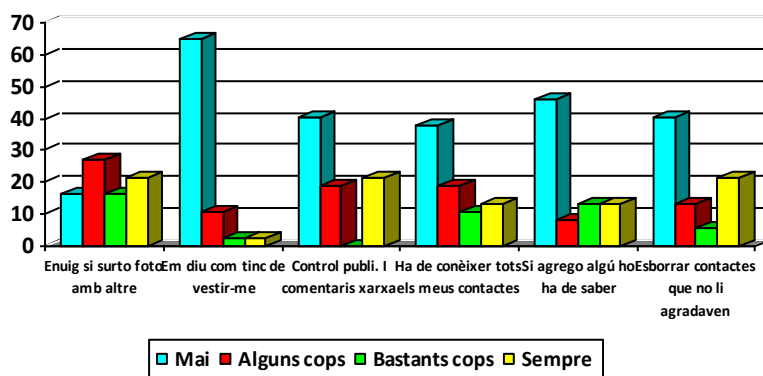
Com hem comentat en el capítol anterior, l'escala de violència de parella en les xarxes socials en adolescents consta de 20 ítems per avaluar els comportaments violents contra la parella i experiències de victimització a través de les xarxes socials. S'utilitzen 2 sub-escales de 10 ítems cadascuna: e-victimització i e-violència. El número de qüestionaris resultants són 34 -24 nois i 10 noies-, d'entre 14 i 19 anys, acumulant-se el 43,3% amb l'edat de 16, seguit del 16,2% de 15 anys.

Presentem, a continuació, els resultats obtinguts a partir d'aquestes dues sub-escales. El factor violència rebuda (e-victimització) està constituïda per dos factors: *e-Victimització*: (ítem 7 + 8 + 9 + 10) i *Control rebut (Control-R)*: (ítem 1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6).

Gràfic 14. E-Victimització: violència rebuda

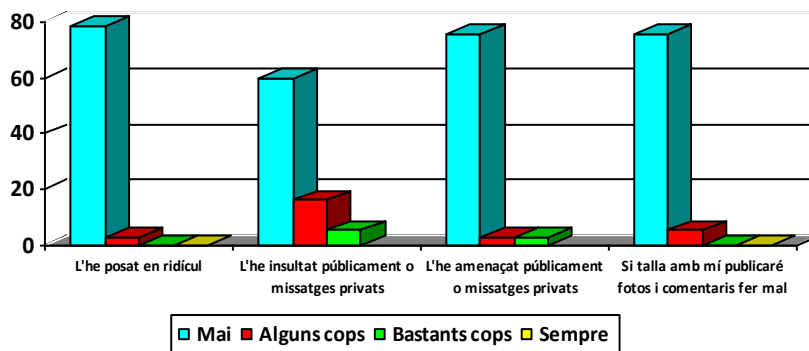

Gràfic 15. Control rebut

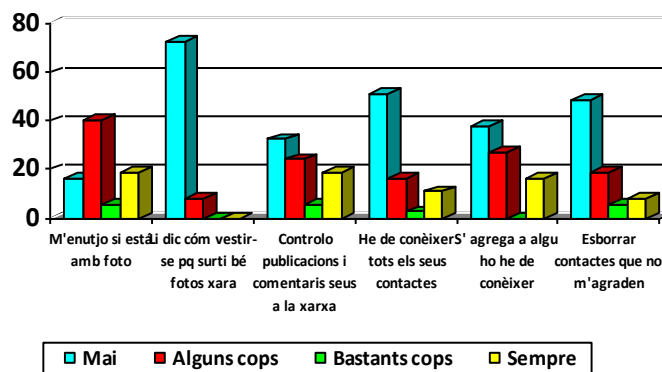

El factor violència emesa (e-violència) està constituïda per dos factors: e-Violència: (ítem 7 + 8 + 9 + 10) i Control emès (Control-E): (ítem 1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6).

Gràfic 16. e-Violència: violència emesa

Gràfic 17. Control emès

5.5.3. L'Escala de socialització en la xarxa social (e-SOC39)

A continuació passem a presentar els resultats obtinguts en la socialització en la xarxa virtual obtinguda en els resultats de l'aplicació de l'escala e-SOC39 que pretén avaluar la interacció existent entre els adolescents en les xarxes socials. El número de qüestionaris obtinguts han estat 37.

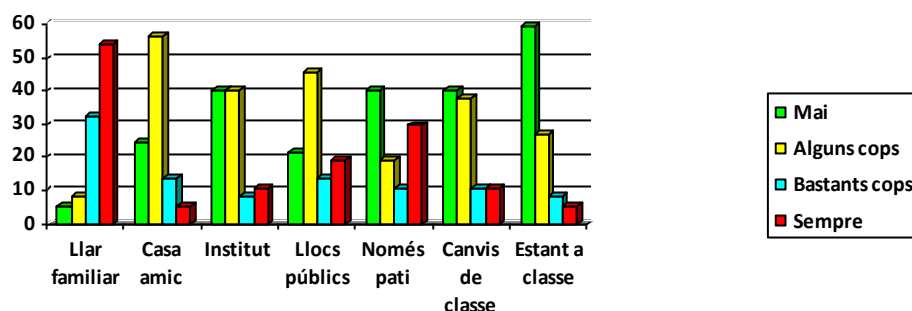
Presentem els resultats en dues parts, una primera que ens dóna informació estructural (ítems 1, 2, 3, 4, 5, 6, y 7) i una segona en la que s'agrupen quatre factors: dependència (ítems 10 + 11 + 24 + 25 + 26 + 27 + 28 + 29 + 30 + 31 + 32 + 33 + 34), enfortiment de l'amistat (ítems 13 + 14 + 16 + 17 + 18 + 19 + 22), facilitador social (ítems 12 + 15 + 20 + 21 + 37) i, per últim, violència i rebuig (ítems 8 + 9 + 23 + 35 + 36 + 38 + 39).

Informació estructural:

Els nois i noies que han respost solen accedir a les xarxes socials majoritàriament, des del telèfon mòbil amb Internet (smartphone) amb un 86,5%, seguit de l'ordinador amb un 54,1% i d'altres amb un 5,4%.

Lloc d'accés i connexió:

Gràfic 18. Llocs d'accés i connexió

En relació als contactes que el noi estableix amb persones conegudes o no conegudes en les xarxes socials obtenim les dades següents: si utilitza Facebook el noi i/o noia refereix que coneix en persona a la majoria dels seus contactes amb un 73%, arribant a un 89,2% els seus contacte coneguts en

WhatsApp. Hi ha altres tipus de xarxa en les que contacta habitualment amb persones que coneix com Ask.fm i Instagram. Per altra banda, en jocs online amb un 27% no coneix en persona a ningú o gairebé a ningú.

Aquests tipus de xarxes socials esdevenen un punt de trobada per a les sortides amb els amics bastants vegades (46,9%) i sempre (35,1%).

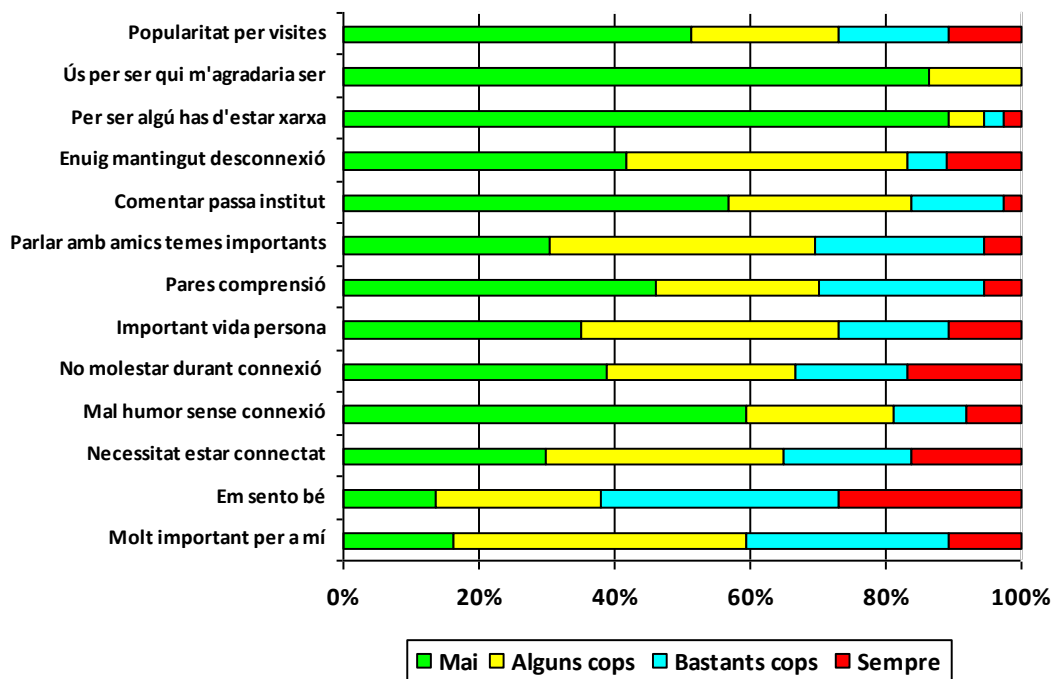
Sobre els usos més freqüents que fan de les xarxes solen utilitzar el WhatsApp (75,7%) i Facebook (67,6%), desbancant els usos d'altres com Tuenti i Messenger –al que alguns ens han definit aquest últim en el mateix qüestionari com “prehistòric”-.

Alguns dels enquestats admeten un ús habitual de la xarxa Ask.fm, Snapchat i Instagram.

Agrupació de factors:

Dependència

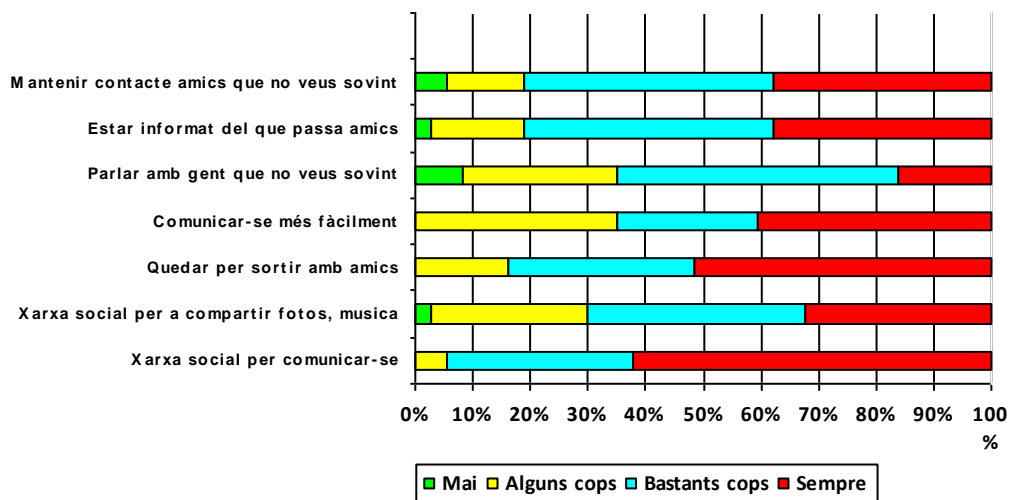
Gràfic 19. Factor dependència

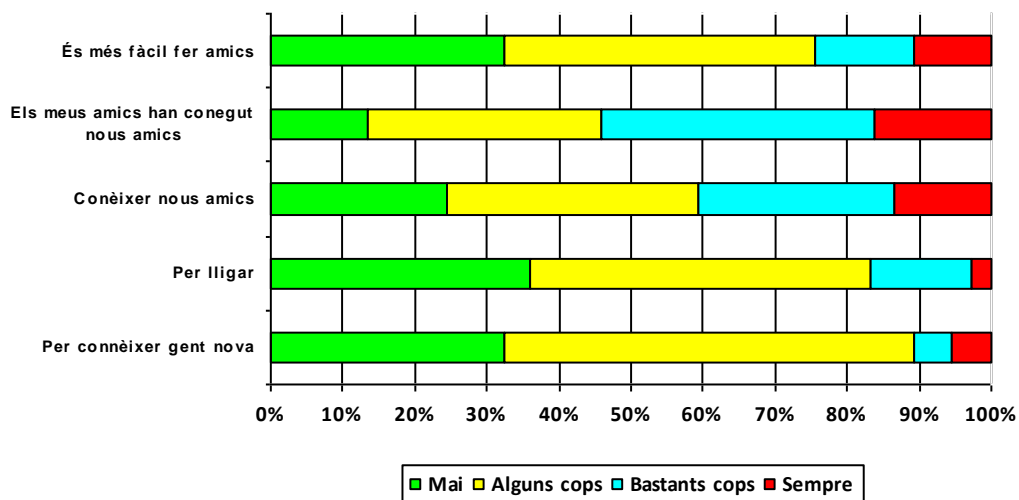
b) Enfortiment de l'amistat

Gràfic 20. Enfortiment de l'amistat

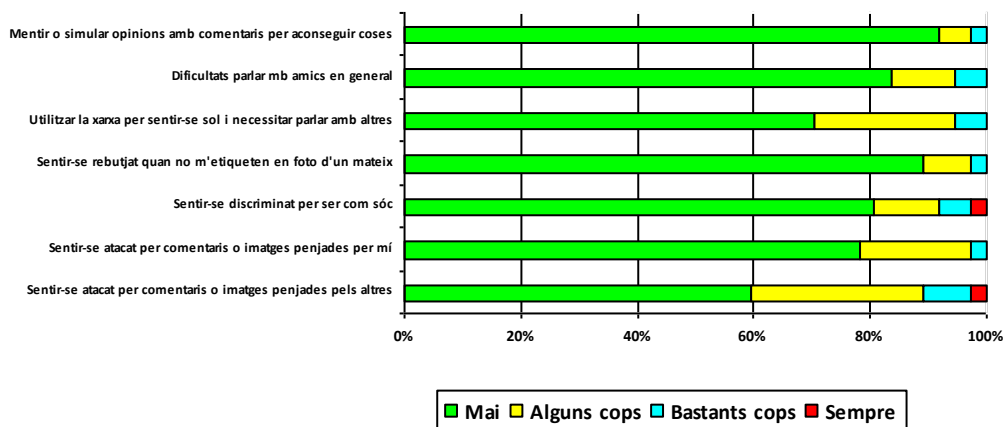
c) Facilitador social

Gràfic 21. Facilitador social

d) Violència i rebuig

Gràfic 22. Violència i rebuig

En 9 casos els nois i noies enquestats admeten haver sofert bullying, dels quals 5 refereixen haver-ho patit en l'etapa de primària, i la resta en els primers cursos de la secundària i en formació professional, afegint en aquest darrer cas que l'està patint en el moment de respondre el qüestionari.

5.6. Anàlisi qualitatiu dels qüestionaris a professionals

Les nostres preguntes partien de l'objectiu d'aproximar-nos a la percepció del professional en relació a la situació de la víctima i de la intervenció amb aquesta. Alhora, hem volgut fer una primera aproximació a la relació que percep el professional amb la problemàtica: el coneixement i les eines que té per intervenir davant aquestes situacions, així com la satisfacció general al final de la intervenció.

Amb aquests objectius, hem codificat cada col·lectiu professional amb una o dos lletres, tal i com mostra la següent llegenda, que servirà per entendre el conjunt de resultats-opinions recollits a les taules d'aquest apartat:

Col·lectius Professionals
◆ E = Professionals Educació (Professors, educadors/es Socials, Educadors/es Guarda, Educadors/es SSAP)
◆ C = Centres Tutelars
◆ P = Psicòlegs/es, Psicopedagogs/gues
◆ F = Fiscals
◆ M = Mossos
◆ AD = Advocats/des
◆ AS = Assessors/es SMAT
◆ ME = Mediadors/es SMAT
◆ J = Jutges/es i Secretaris/es Judicials
◆ X = Execució de Mesures (EMO I CE)

Durant l'anàlisi qualitatiu de les respostes obtingudes, hem recollit i quantificat les vegades que s'ha fet referència a un concepte, intentant respectar les paraules, i per tant, el significat literal d'allò que ha dit el professional. Així, hem comptat paraules -i no professionals- que, en una determinada pregunta, han expressat una opinió, doncs les respostes a un aspecte concret eren expressades al llarg de tot el qüestionari i no en la pregunta concreta que es feia. Posteriorment, les hem agrupat en àrees temàtiques, intentant respectar el sentit literal de l'expressat per l'enquestat.

Les àrees temàtiques creades han estat les següents:

- 1. La victimització per TIC**
- 2. Intervenció amb la víctima**
- 3. Intervenció amb el victimari**
- 4. L'autopercepció del professional**

Per altra banda, alhora d'analitzar les opinions dels professionals hem diferenciat les opinions segons l'experiència prèvia en delictes cibernètics. Així, la mostra de la qual partim, 64 qüestionaris, es distribueix de la següent manera:

Col·lectius Professionals	Amb experiència	Sense experiència	TOTAL
Professionals Educació (Professors, educadors/es Socials, Educadors/es Guarda, Educadors/es SSAP)	6	3	9
Centres Tutel·lars	1	4	5
Psicòlegs/es, Psicopedagogs/ues	5	1	6
Fiscals	6	0	6
Mossos	7	1	8
Advocats/des	5	1	6
Assessors/es SMAT	5	0	5
Mediadors/es SMAT	5	0	5
Jutges/es i Secretàris/es Judicials	4	1	5
Execució de Mesures (EMO i CE)	6	3	9
TOTAL	50	14	64

Com ja hem descrit en el capítol de disseny metodològic, el qüestionari constava d'algunes preguntes tancades que ens han permès quantificar alguns dels resultats, com mostrarem en les següents taules. L'objectiu d'aquestes era recollir el coneixement del i la professional en relació als termes "ciberassetjament", "sexting" i "happy slapping", malgrat això no assegura que no coneguin casos com aquests en la pràctica:

En el cas del ciberassetjament, les dades mostren que hi ha un coneixement general del terme, inclús entre els i les professionals que mai han intervingut en aquest tipus de situacions: només 3 professionals afirmen no conèixer-lo.

El sexting o sexteig, és menys conegut pels diferents col·lectius, encara que majoritàriament es coneix: només 16 professionals no el coneixen, mentre que 5 no responen. Només en el cas dels professionals enquestats directament vinculats a l'àmbit de l'educació –professorat, educadors i educadores socials, educadors/es de la guarda i dels SSAP-, hi ha el mateix nombre de professionals que coneixen el tema com a professionals que el desconeixen – amb 4 professionals amb experiència i 4 sense. En un dels casos no s'ha respost a la pregunta-.

En el cas del happy slapping, també és una mica més conegut, malgrat es desconeix per 27 dels professionals enquestats, i uns altres 4 no responen a la pregunta –mentre que ho coneixen 33 dels professionals-.

Cal senyalar que en 11 ocasions no s'ha respost a alguna d'aquestes tres preguntes plantejades, tal i com mostren les 3 següents taules:

Taula 1: El coneixement del concepte de ciberassetjament per part dels professionals

Col·lectius Professionals	Amb Experiència			Sense Experiència			TOTAL
	Coneix el ciberassetjament	No Coneix el ciberassetjament	No Contesta	Coneix el ciberassetjament	No Coneix el ciberassetjament	No Contesta	
Professionals Educació (Professors, educadors/es Socials, Educadors/es Guarda, Educadors/es SSAP)	6			3			9
Centres Tutelars	1			4			5
Psicòlegs/es, Psicopedagogs/ues	5			1			6
Fiscals	6						6
Mossos	7			1			8
Advocats/des	5				1		6
Assessors/es SMAT	3		1		1		5
Mediadors/es SMAT	5						5
Jutges/es i Secretàris/es Judicials	4			1			5
Execució de Mesures (EMO I CE)	6			2	1		9
TOTAL	48		1	12	3		64

Taula 2: El coneixement del concepte de sexting per part dels professionals

Col·lectius Professionals	Amb Experiència			Sense Experiència			TOTAL
	Coneix el sexting	No Coneix el sexting	No Contesta	Coneix el sexting	No Coneix el sexting	No Contesta	
Professionals Educació (Professors, educadors/es Socials, Educadors/es Guarda, Educadors/es SSAP)	2	3	1	2	1		9
Centres Tutelars	1			4			5
Psicòlegs/es, Psicopedagogs/ues	4	1		1			6
Fiscals	6						6
Mossos	5	2			1		8
Advocats/des	4		1		1		6
Assessors/es SMAT	1	1	2		1		5
Mediadors/es SMAT	5						5
Jutges/es i Secretàris/es Judicials	4			1			5
Execució de Mesures (EMO I CE)	2	3	1	1	2		9
TOTAL	34	10	5	9	6		64

Taula 3: El coneixement del concepte de Happy Slapping per part dels professionals

Col·lectius Professionals	Amb Experiència			Sense Experiència			TOTAL
	Coneix el Happy Slapping	No Coneix el HappySlapping	No Contesta	Coneix el HappySlapping	NoConeix el HappySlapping	No Contesta	
Professionals Educació (Professors, educadors/es Socials, Educadors/es Guarda, Educadors/es SSAP)	2	3	1	1	2		9
Centres Tutelars	1			4			5
Psicòlegs/es, Psicopedagogs/ues	3	2		1			6
Fiscals	3	3					6
Mossos	5	2			1		8
Advocats/des	2	2	1		1		6
Assessors/es SMAT	2	1	1		1		5
Mediadors/es SMAT	4	1					5
Jutges/es i Secretàris/es Judicials	3	1			1		5
Execució de Mesures (EMO i CE)	1	4	1	1	2		9
TOTAL	26	19	4	7	8		64

Descripció de les diferents àrees temàtiques:

1. La victimització per TIC

En relació a la cibervictimització, hem intentat respondre a 2 preguntes:

a) Quins aspectes s'associen a la persona que ha estat víctima d'aquest tipus de situacions? (*"Segons la teva experiència, com veus a les víctimes d'aquests tipus de conductes?"*)

Cal tenir en compte que, segurament, degut a la formulació de la pregunta, en molts dels qüestionaris s'ha obtingut *"quin tipus de contacte té el professional enquestat amb les víctimes d'aquest tipus de situacions"* i no s'ha pogut recollir la percepció que el professional té de les persones víctimes d'aquest tipus de situacions, com era l'objectiu.

b) Quins factors detecta el professional que victimitzen a la persona que ha patit un ciberassetjament? (*"Quins aspectes creus que victimitzen a la persona menor d'edat que pateix aquestes conductes?"*)

a) Quins aspectes s'associen a la persona que ha estat víctima d'aquest tipus de situacions?:

Les opinions obtingudes del total de qüestionaris –com ja hem dit, hem omès les respostes centrades en el tipus de contacte que es té amb les víctimes- es recullen en la següent taula, segons la seva experiència prèvia amb aquest tipus de situacions:

AMB EXPERIÈNCIA	SENSE EXPERIÈNCIA
<p>A. Sense perfil (M1) (E1) (F1) (P3) (ME0) (J1):</p> <p>- l'exponencialitat, la rapidesa i la importància de certs continguts, varien(P1)</p> <p>B. Amb perfil (M1) (E4) (C2) (F5) (P1) (ME4) (AS3) (AD2) (J3):</p> <p>- manca de certes habilitats personals i socials. (AS1)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aspectes personals: - Immadures (J1) (E1) - Dèbils. (X1) (E1) (F1) (AD1) F : en happyslapping (F1) - poc informades (AD1) - manca coneixements en xarxes. (E1) - Dificultats x identificar l'assetjament. (AS1) (F1) (J1) (E1) - introvertides, (M1) - baixa autoestima, (C1) (M1) - Necessitat de reafirmació. (X1) - Baixa assertivitat. (X1) • Aspectes relacionals: - dificultats de relació, (M1) (C2).poques, superficials i molt depenents en poc temps. (C1) - tendència a l'aïllament emocional i social. (C1) - influenciables. (M1) 	<p>A. No ho sé (AS1) (E1)</p> <p>B. Sense perfil (C2) (M1)</p> <p>- Qualsevol persona, sense consciència d'assetjament. (M1)</p> <p>- sense consciència del risc (C2)</p> <p>C. Amb perfil (M1) (P1) (E2): (J1)</p> <p>- Factors propis de l'assetjament + Factors agressió física + Factors agressió ciber (vulnera la intimitat). (C1)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aspectes personals: - desprotegides emocionalment (P1) - baixa autoestima. (P1) - immadures (J2) - Mal informades. (C1) - poc conscient de l'assetjament (C1) i risc (C1) - posar-se en risc elles mateixes. (C1) - manca d'eines per afrontar. (C1) • Aspectes relacionals: - Poc acompanyament familiar. (X1) - Problemes personals i familiars. (X1)

AMB EXPERIÈNCIA	SENSE EXPERIÈNCIA
<ul style="list-style-type: none"> - sentiment de traïció del qui difonen els missatges. (ME1) - ràbia o sentiment de injustícia. (ME1) - tristesa. (ME1) - certa indefensió. (F1) (AS1) - insegures, amb por (E2) (X2), (J1) - avergonyides. (ME2) (J1) (X1) <p>2. Altres:</p> <ul style="list-style-type: none"> - desorientades (E2) (amb reaccions contradictòries) (E1) - soles. (ME1) - als últims a qui ho expliquen és als pares. (J1) - difícil control dels pares (J1) - impotents (ME2) davant la reacció social de l'entorn i a l'hora d'actuar per defensar-se i netejar la seva imatge social i aturar la difusió dels missatges. (E1) (ME1) -Conseqüències psicològiques: angoixa, depressió, tenses, autolític. (X1) - estat d'ansietat extrem. (E1) (P1) - problemes son, (E1) - Estat de paranoia. (P1) 	

Mentre que en 10 ocasions els professionals s'han posicionat explícitament en contra de què existeixi o es pugui definir un perfil de cibervíctima –alguns relacionant-ho amb l'obertura en la comunicació que suposen les tecnologies-, 30 professionals han afirmat identificar unes característiques comunes –1 no ha respost-.

Les respostes han estat principalment associades a les característiques de la víctima i al dany experimentat –durant o després del fet-.

Una de les característiques més atribuïda a la víctima és la manca de *consciència* –sent una característica també identificada per alguns dels que no identifiquen un perfil comú-. *Poc coneixement, manca de consciència del perill, de la xarxa i del propi assetjament...* són algunes de les atribucions recollides. Com característiques personals, se les percep *dèbils i immadures*, malgrat és en l'aspecte relacional on es fa més ènfasi.

Com a característica comuna als diferents aspectes percebuts destaca la *soledat* percebuda en les víctimes d'aquest tipus de delictes: els professionals identifiquen les dificultats d'aquesta per *demanar ajuda, la manca de comunicació i acompanyament familiar* i, sobretot, *dificultats de relació*, ja sigui en el pol de l'aïllament o en de la desitjabilitat social. Alhora, l'àrea relacional es destaca també dins les característiques més personals –com la *introversió* i la *baixa assertivitat*³⁷-

Diversos han sigut els professionals que han respost amb el dany patit com a definició del perfil de la víctima. Així, s'han destacat les diferents conseqüències psicològiques i un ventall de diferents emocions desagradables –sovint associades a la *por*-.

---

³⁷ Hem preferit incloure-les com a característiques personals a l'associar-ho a la personalitat i a les competències psicosocials de la persona.

b) Quins factors detecta el professional que victimitzen a la persona que ha patit un ciberassetjament?:

Alhora de valorar els factors que victimitzen a la persona que pateix aquests delictes, no detectem diferències rellevants entre les afirmacions realitzades pels professionals que tenen experiència i els que no.

AMB EXPERIÈNCIA	SENSE EXPERIÈNCIA
<p>No ho sé (AD1)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Procediment judicial: <ul style="list-style-type: none"> - El propi procediment judicial. (X1) - la lentitud del procediment (C1). - el resultat del procediment vs. Expectatives víctima (justícia i reconeixement) (C1) - reiterats relats i reviu l'experiència amb moltes persones diferents. (P1) (X1) (M1) • En relació al fet: <ul style="list-style-type: none"> - semblant a la violència offline. (X1) - la humillació (ME1). - el caràcter secret: la solitud davant el patiment (P1) - anonimata agressor (E1) (F1) (M1) - la pròpia agressió. (M1) - agressió reiterada (M2) de diferents possibilitats i en qualsevol moment a qualsevol persona (X1) i les possibles repercussions. (M1) (ME1). - perdre el control del material en la xarxa (ME1) (amenança eterna). (ME1) (E1) (F2) (AS1) 	<p>No ho sé (AS1)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Procediment judicial: <ul style="list-style-type: none"> - reiterades declaracions i relats a moltes persones diferents. (M1) • En relació al fet: <ul style="list-style-type: none"> - pèrdua de control del material. (C1) - perpetuació de l'assetjament en silenci. (C1) - Perllongat en el temps. (X1) - Anonimat del ciberagressor. (X1) - Xantatge. (X1) - la diferència d'edat. (P1) - falta de informació. (P1) • Dany: <ul style="list-style-type: none"> - Ansietat (X1). • Espectadors i entorn: <ul style="list-style-type: none"> - repercussions en l'entorn, ja que influeix en la sociabilitat i el seu món (M2). - Sobreprotecció entorn. (X1) - la pressió del grup. (C1)

AMB EXPERIÈNCIA	SENSE EXPERIÈNCIA
<ul style="list-style-type: none"> - exposició pública de la privacitat (E3) (AS2). (ME5) - rapidesa en què es transmet el missatge(AS1). - difusió massiva de imatges. (F1) • Danys: - els danys socials i la imatge social (ME4) (AD2) (J1) - desconfiança de l'altre (ME2). - sentiment de vulnerabilitat. (E1) - indefensió dels ciberdelictes. (F1) - Autoculpabilització de la víctima.(P1) (X1) - Sentiment de impotència. (E1) (P1) - automarginació. (P1) • Espectadors i entorn: - la victimització de l'entorn(E1) (P1). (ME1) (AD1) (M1) (AD1) (F1) la despersonalització a la què és objecte. (ME1) - L'audiència (F2) (AS3) (J1): la quantitat que no ho aturin ràpid (AS1) (E1), i el grup al què pertanyen (AS1), sobretot quan és la classe. (F1) - Judici moral ciberespectadors. (X1) (E1) (F1) (AS1) - incomprensió, qüestionament (AD2) (J1) - tractar-la com a víctima: categoritza i sobredimensiona el problema. (C1) (P1) - la importància de definir quan acaba el procés d'atenció. (P1) - Estigmatització. (F1) (ME1) (P1) 	<ul style="list-style-type: none"> • Adults (professionals i família): - professionals i contexts qüestionen i culpabilitzen (E1) - la por a explicar-ho pel càstig. (C1)

AMB EXPERIÈNCIA	SENSE EXPERIÈNCIA
<ul style="list-style-type: none"> • Atenció a la víctima: <ul style="list-style-type: none"> - tractar-la com a víctima: categoritza i sobredimensiona el problema. (C1) (P1) - la importància de definir quan acaba el procés d'atenció. (P1) • Adults (professionals i família): <ul style="list-style-type: none"> - no valorat com a important pels adults de referència: valorats com comportaments típics de l'adolescència (ASS2). - Culpabilització de la víctima: per part del professional (X1) (P2) (F1) i de la família. (P1) - Indefensió generada per la manca d'actuació professional (especialment, escolar). (AS1) - tots els filtres que ha de passar fins arribar a Justícia. (AS1) 	

Com podem apreciar en el requadre, la majoria dels diferents factors victimitzadors es situen en relació al propi fet, així com en el dany ocasionat a la víctima, enfatitzant la importància que té l'àmbit relacional en aquest tipus de situacions: així, diverses són les referències als danys socials i la victimització produïda pels espectadors directes i audiència –la importància del *judici* d'aquests en el dany i les seves repercussions en la socialització posterior-. Només en un cas s'afirma una *sobreprotecció per part de l'entorn* –pot ser caldria tenir en compte el grau d'experiència en aquests delictes i que es tracta d'un professional d'execució de mesures judicials sense contacte amb la víctima –i, potser, aquesta afirmació ens parla de la percepció que es crea el professional de la víctima, a l'estar en contacte amb el victimari i la seva família exclusivament-.

Alhora de definir la victimització secundària, s'accentuen aspectes relacionats amb els adults que estan en contacte amb les víctimes (família i professionals), així com el propi procediment judicial. En relació a la victimització relacionada

amb l'adults a qui demana ajuda, totes les referències mostren que s'ignora, es qüestiona i es dubta de la víctima, i les repercussions que això té alhora de poder oferir una intervenció primerenca davant del fet i evitar mals posteriors.

En relació als aspectes del procediment judicial que augmenten la victimització es senyalen: la lentitud, la reiteració i el resultat.

2. Intervenció amb la víctima

En relació a la intervenció amb la víctima, hem intentat respondre 3 preguntes:

- a) *“Creus que es necessita d'un abordatge específic? (SI/NO). Perquè?”*

- b) *“Front aquest tipus de conductes, creus que s'ha de tenir en compte la víctima al llarg de tot el procés?”*

- c) *“Què creus que pot ajudar més a la víctima en aquest tipus de conflictes en l'àmbit penal?”*

a) **Cal una intervenció específica amb la víctima? Quina? Per què?:**

La majoria de professionals enquestats valoren **la necessitat d'una intervenció específica**, només expressant-se contraris 4 d'ells dels 64 enquestats, tots ells amb experiència amb la problemàtica. Un cinquè cas manifesta dependre de la quantitat d'audiència de l'assetjament. Cap dels professionals sense experiència tampoc ha expressat que no sigui necessària una intervenció específica davant la problemàtica.

Els motius d'aquesta intervenció específica es relacionen principalment amb la situació dels adults (professionals i família) i amb les especificitats introduïdes per l'eina tecnològica –en les relacions i en el propi assetjament-. Amb menys incidència, encara que també presents, aspectes relacionats amb el fet i aspectes relacionats amb la víctima directament.

Dels aspectes relacionats amb la situació dels adults (professionals i família) mencionats, la majoria d'afirmacions destaquen el *desconeixement* per part de totes les parts implicades i les dificultats en intervenir alhora *d'aturar* l'assetjament.

Alhora, destaquen aspectes relacionats amb l'eina. Entre les afirmacions relacionades amb el fet senyalades pels professionals es centren en la reincidència, a la qual es fa esment en dues ocasions –“*per evitar la reincidència (tan de la víctima com de l'agressor)*”-. Finalment, també s'assenyalen aspectes relacionats amb la víctima d'aquest tipus de situacions i la seva vulnerabilitat. La taula següent recull el total d'opinions al respecte:

AMB EXPERIÈNCIA	SENSE EXPERIÈNCIA
<p>No Contesta: (F1)</p> <p>Si (E6) (C2) (M8) (F4) (AD4) (P4) (ME2) (AS4) (X3) (AD4) (J4)</p> <ul style="list-style-type: none"> • En relació al fet: <ul style="list-style-type: none"> - per evitar la reincidència (tan de la víctima com del agressor) (AS1). • Adults (professionals i família): <ul style="list-style-type: none"> - abordatge integral. (P1) (F1): incidir a nivell individual i social. (ME1) - Autos molt específics (F1). - quan es denuncia, moment avançat (M1). - Necessitat de formació professional (F1) (E1) - cal tenir clares les actuacions i protocols, treball amb professionals i famílies (E1) - Personal especialitzat sobre els recursos disponibles (X1). - dificultats en supervisar (C1). - les famílies (AD2) i els centres educatius desconeixen les eines per intervenir (AD1). - molts cop sobrepassen les possibilitats de famílies i centres educatius de intervenir, necessiten suports professionals específics per gestionar la situació i acompanyar víctimes. (AD1). 	<p>Sí. (E3) (C4) (AS1) (J1)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Però no des d'àmbit judicial(X1). • En relació al fet: <ul style="list-style-type: none"> - origen: socialització patriarcal. (P1) - degut a la perillositat posterior. (C1). • Adults (professionals i família): <ul style="list-style-type: none"> - sensibilitzar a adolescents i adults. (C1). • Víctima: <ul style="list-style-type: none"> - afecta la possibilitat de relacions virtuals. (E1) - Trauma o seqüeles psicològiques (C1) (com baixar l'autoestima) (X1). - les possibles conseqüències. (C1). - no tenen eines per afrontar. (C1). • L'eina: <ul style="list-style-type: none"> - pels ràpids canvis tecnològics. (M1) (AS1) - Material exposat a la xarxa: assessorament informàtic. (C1).

AMB EXPERIÈNCIA	SENSE EXPERIÈNCIA
<ul style="list-style-type: none"> - prevenció: sensibilitzar escoles i famílies. (AD1). - Educació (J1) - Famílies que no saben com actuar (AD1). • Víctima: <ul style="list-style-type: none"> - intervenir com a persona que ha patit una relació traumàtica (no com a víctima). (P1) - abordatge i tractament psicològic exhaustiu (ME1) (E1) ja que hi ha risc de conductes autolítiques. (P1) - estructura patriarcal amb relacions de poder segons el gènere (P2). - implicades en algo que no han buscat. (E1) - són adolescents (X1). - La gran indefensió de la víctima. (M1) - menors víctimes i agressors (M3) sense coneixements per solucionar-ho (M1) (ME1) - Invisibilitat de la víctima: no contacte directe (sentiment impunitat agressor) (X1) - Per les repercussions psicològiques. (M1) (X2) - manca de consciència del risc (X1) (C1) (AS1) (ME2) - Víctimes avergonyides de reconèixer la seva condició. (AD1). • L'eina: <ul style="list-style-type: none"> - el determinat patiment emocional originat per la violència, així com les característiques del nou tipus delictiu. (P1) (E2) - problemàtica nova en constant evolució (X1) (F1) - assetjament com a forma de control amb les Especificitat del mitjà (X1). (F2) (AS2) (J1) (- la quantitat d'audiència (E2) - rapidesa en què es transmet el missatge, la intensitat). (AS1) A nivell tècnic informàtic. (J1)- els canvis en les relacions degut a les tic (X1) i en els efectes de l'assetjament. (AS1) 	

AMB EXPERIÈNCIA	SENSE EXPERIÈNCIA
<p>No: (ME3) (J1)</p> <ul style="list-style-type: none"> - un delictes com els altres. (ME1) (J1) - intervenim amb la idiosincràsia dels fets i de les persones. (ME1) - només cal formació específica. (ME1) - cal educar a l'adolescent en l'ús de la xarxa(F1). <p>Depèn: (F1)</p> <p>De l'extensió (audiència). (F1)</p>	

**b) Cal tenir en compte a la víctima durant tot el procediment jurídic?
Quan? Com? Per què?:**

De la mostra de professionals enquestats, la majoria es posicionen a favor de tenir en compte a la víctima al llarg de tot el procediment –tant amb com sense experiència en la casuística-, motivats per evitar la reincidència i la victimització secundària. Malgrat això, hi ha una corrent de professionals que es posicionen en contra de fer-ho així: uns advertint dels perills (*“cal respectar els seus temps i processos”*) i altres, valorant la necessitat de posar l'ènfasi en aquesta figura en determinats moments del procediment –concretament, *al inici per saber l'afectació, en la mediació, durant l'audiència i per valorar la satisfacció-*.

També ha aparegut la necessitat d'anar més enllà del procediment judicial i intervenir també educativament amb la resta d'espectadors (*“amb l'aula afectada”*).

Dues afirmacions veuen la necessitat que el procediment judicial tingui com a protagonista a la víctima, mentre altres remarquen com a principals necessitats tenir en compte aspectes com: la *protecció* i *l'acompanyament*.

Els resultats es recullen en la taula següent:

AMB EXPERIÈNCIA	SENSE EXPERIÈNCIA
<p>Sí (E4) (F6) (X5) (P4) (ME4) (AS4) (AD4) (J2)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Atenció més enllà d'un procés judicial (ME1) - treball educatiu amb l'agressor i l'aula afectada (AD1) - de la mateixa manera que en la resta de delictes. (X1) • Motius: <ul style="list-style-type: none"> - per evitar reincidències (com a V i com A) (AS1) (F1) (M1)(C1) - per evitar la victimització secundària (F1) - evitar el victimisme (F1) • No tot el procés judicial: <ul style="list-style-type: none"> - en la mesura necessària. (E1) - la importància de definir quan acaba el procés d'atenció. (P1) • Tot el procés judicial: <ul style="list-style-type: none"> - protecció tot el procés (X1) (M2) (P1) (AD1) - tot el procés: ens basem en la percepció del fet per part de la víctima (umbral diferent). - sobretot tenint en compte la repercussió social (ME1) - sobretot a l'inici (M1) - acompanyament (P2) respectuós i empoderador. (P1) 	<p>No ho sé (X1)</p> <p>Sí (E2) (X2) (P1)(M3) (AS1)</p> <ul style="list-style-type: none"> - És la protagonista (C1) - seguiment i intervenció en problemes reals de la víctima. (M1) • Motius: <ul style="list-style-type: none"> - per superar-ho. (C1) - Amb l'agressor per evitar la reincidència. (C1) - es pugui autoprotegir (C2) • No tot el procés judicial: <ul style="list-style-type: none"> - Cal respectar els seus temps i processos. (P1) • Tot el procés judicial: <ul style="list-style-type: none"> - donar suport tot el procés per empoderar-la. (P1) - protecció tot el procés per evitar risc de noves agressions . (M1) (C2) - Acompanyament i orientació durant el procés(X1) - intervenir en el punt de vista de l'agressor, en els sentiments i empatia vers la víctima(AS1) • Enfasi en determinats moments: <ul style="list-style-type: none"> - abans (x saber com l'ha afectat) i després (grau de satisfacció) (X1)

AMB EXPERIÈNCIA	SENSE EXPERIÈNCIA
<ul style="list-style-type: none"> - alleujar el malestar. . (AS1) (E1) (AD1) - Atenció als danys psicològics. (F1) (J1) • Enfasi en determinats moments: - amb professionals durant l'audiència(X1). - en el procés mediador (AD1) i intervenint en l'escola (AD2) que és on l'origen (AD1). 	

c) Quines coses poden ajudar a la víctima des de l'àmbit penal?:

Alhora de plantejar què podria ajudar a la víctima des de l'àmbit penal, les respostes es distribueixen entre referències de millora dins del propi procediment judicial, mentre que altres es plantegen fora d'aquest context: 2 dels professionals enquestats han dubtat explícitament que el marc judicial pugui ajudar a aquesta, mentre d'altres aconsellen no dipositar totes les expectatives de solució en aquesta via.

Dins del procediment judicial, sobretot s'enfatitza la necessitat de intervenir de forma ràpida –amb 7 referències- i discreta –amb privacitat, amb 3 comentaris-, tan entre els professionals amb experiència prèvia en la matèria com els que no en tenen. Alhora, es dóna especial atenció a la intervenció psicoterapèutica amb la víctima, caracteritzant-se per *l'acompanyament* i *l'empoderament* d'aquesta per fer front a aquesta i a futures possibles agressions.

Per altra banda, es poden identificar 2 opinions diferenciades, entre aquells professionals que afirmen que la *judicialització* i el *càstig* a l'agressor ajuda a reparar a la víctima; mentre d'altres ho situen principalment en el procés de mediació-reparació i l'educació.

Finalment, s'han recollit diverses propostes concretes que els i les professionals entrevistades han valorat que podria millorar la intervenció amb aquesta –com *tenir un professional de referència des de la denúncia i/o d'acompanyament en el jutjat*-.

Diversos han estat, com hem dit, els professionals que han explicat la necessitat d'una intervenció que trascendeixi els jutjats, proposant: *la col·laboració de tots els estaments implicats o sensibilització i formació en les escoles* i per part dels recursos del territori.

Fer menció a l'aparició, com en altres de les preguntes formulades en el qüestionari, del possible qüestionament de la víctima com a tal –amb 6 mencions al respecte, en la present pregunta-, alhora que un altre comentari afirma el poder que té el *recolzament* i una *resposta protectora per part de la comunitat*. Les respostes concretes es recullen a la taula següent:

SENSE EXPERIÈNCIA	AMB EXPERIÈNCIA
<ul style="list-style-type: none"> ● Dins i fora del procediment judicial: - No ser qüestionada. (E1) ● Dins del procediment judicial: - Persecució i condemna del delictes. (M1) (C3) - sensibilització de les repercussions del fet. (AS1) (J1) - reconeixement com a víctima. (C1) - empoderar-se emocionalment. (P1) - Acompanyament. (X1) - RR ajuda per la víctima (C1) - teràpia a l'agressor. (C1) - Estratègies afrontament agressor. (X1) - Especialistes que potenciïn els recursos propis de la víctima. (X1) - Prohibició de comunicació de l'agressor. (X1) (E1) - Eliminació del material a la xarxa. (E1) 	<ul style="list-style-type: none"> No ho sé (AS1) Ho dubto (E1) (AS1) - fer-ho des de l'inici pot empitjorar: el cas d'un noi acusat falsament d'assetjador i culpabilitzat per la xarxa quan no era així. Hi havia una falsa víctima. (E1) - Tenir en compte com es "col.loca" cadascú. (E1) ● Dins i fora del procediment judicial: - Se la cregui, (X1) comprensió empàtica per part dels estaments. (P1) (F1) (ME1) (P1) - col·laboració de tots els implicats (AD3): institucions i parts. (AD1) - valorar el tipus d'ajuda. (J1) ● Dins el procediment judicial: - denunciar i judicialitzar. (F1) - Càstigs exemplars als agressors. (M1)

AMB EXPERIÈNCIA	SENSE EXPERIÈNCIA
<ul style="list-style-type: none"> - Atenció clara a l'agressor(P1) - R ràpida (E1) (F1) (M2) - una sentència condemnatòria (si no ben argumentat a la víctima). (AS1) - mesura educativa (no reparatoria). (P1) - R eficaç (F1) - R discreta. . (M1) - privacitat en el procediment judicial. . (M1) - privacitat: un grup reduït especialitzat en aquests casos.. (M1) - defensa jurídica especialitzada. (P1) - professional de referència des de la denúncia. (AS1) - detectar la intensitat del dany (P1) - programa de víctimes. (ME1) - Atenció psicoterapèutica (E2) (1) (P2) (F1) (X1): suport psicològic especialitzat i gratuït(P1) - Acompanyament (E2) emocional. (1) (C1) - intervenció de l'advocat durant la mediació (protecció). (AD1) - cura durant els judicis. (ME1) - recuperar la seguretat. (J1) - empoderar-la (AS1) i potenciar l'autoestima (E1) (J1) - intervenció en HHSS i assertivitat. (C1) - Formació en autoprotecció. (C1) - aprendre a ignorar l'opinió dels altres. (AS1) - aprendre a ser selectiva. (J1) - eines per afrontar-ho. (E1) 	

<p>- Mesures i recolzament pràctic que aturin l'agressió. . (M1) Ràpidament (X1).</p> <p>- Eliminació del material a la xarxa (M1) (E1): assessorament expert. (ME1)</p> <p>- mesures extrajudicials (mediació-reparació) (AD1) (M2) (J1) (E1) (P1): penes més altes no ajuden a la víctima. (AD2)</p> <p>- reparació del dany causat, inclús pública (F1) (J1) refer la seva imatge personal, autoestima i autoconcepte (procés de desvictimització i desestigmatització). (ME3)</p> <p>• Fora el procediment judicial:</p> <p>- Resoldre el conflicte amb tots els implicats. (E1)</p> <p>- sensibilització i prevenció: xerrades a IES (F2)</p> <p>-Intervenció educativa. (M1)</p> <p>- formació a les famílies, també des de l'escola. (M1)</p> <p>- Informació adequada (M2) (ME1): no tenen informació i no saben a qui demanar ajuda(M1)</p> <p>- resposta protectora de la comunitat (ME1) sobretot l'escola. (F1),</p> <p>-intervenció des del territori: calen persones properes als agressors. (P1)</p>	
--	--

3. Intervenció amb el victimari

Al llarg de les diverses respostes, han aparegut referències a la intervenció amb el victimari que el professional afirma ser necessària per reparar a la víctima. Les referències concretes han estat les següents:

- dificultats en identificar l'autor (M1) (F3)
- Falta de consciència de l'Agressor (X3) (anècdota, injustícia, Resposta desproporcionada) (X1): la via penal els deixa desconcertats (AD1)
- formació per l'agressor en límits legals i bon ús. (X1)
- intervenció en agressors (ser referents) (P1)
- L'Agressor: entén el dany, empatitza, actitud i comportament reparador (ME1).
- Agressor i la seva família ha empatitzat amb la víctima (AS1)
- Anàlisi, reflexió empatia, devolució (X1).
- participa i assisteix a la proposta de intervenció (X1).

Així, podríem agrupar-les en 3 aspectes que cal que intervingui en el cibervictimari: identificar a l'autor (4 vegades referit) –i les dificultats en aquests tipus de delictes concretament-, ajudar a la presa de consciència de la situació (amb 5 comentaris), empatitzar amb la víctima i reparar-la (amb 3 i 1 comentari, respectivament).

4. L'autopercepció del professional

En relació a l'autopercepció del professional, hem intentat respondre a 2 preguntes:

- a) Quines eines creu el professional què necessita per a intervenir en ciberassetjaments? Té aquestes eines?: *“Penses que tens les eines suficients per a la intervenció? (SI/NO) Justifica la teva opció.”*
- b) S'expressa satisfet de la intervenció realitzada davant aquest tipus de situacions? Què li ha ajudat? Què li ha mancat?: *“Estàs satisfet de l'evolució en els casos que has intervingut? (SI/NO) Perquè?”*

a) **Quines eines creu el professional què necessita per a intervenir en ciberassetjaments? Té aquestes eines?:**

37 dels 64 enquestats -2 d'ells no han respost- declaren no tenir les eines necessàries per intervenir davant el ciberassetjament –i 2 més afirmen dependre del cas concret-, 28 d'ells amb experiència en aquest tipus de

situacions; afirmant necessitar una formació específica, també per a la resta dels implicats. Apareixen alguns comentaris que mostren que existeix una primera sensibilització entre els professionals sobre aquesta problemàtica, al aparèixer conceptes que actualment estan en el debat teòric (“*escletxa digital*”, “*ús/abús de les TIC*”), malgrat no sembla tenir-se clara la definició al no ser utilitzada amb propietat.

Aquells que consideren tenir-les -12 amb experiència i 3 sense experiència en aquestes situacions-, ho recolzen amb aquelles teories i metodologies que els ajuden dins de la seva corrent teòrica professional –tal i com mostrarem en la propera taula-.

Les dificultats esmentades per aquells que afirmen no tenir les eines es centren principalment en: la detecció i l’aclariment de la situació, donar una resposta ràpida abans que derivi a fets més greus i incidir en les repercussions socials; tal i com mostra la següent taula que recull el conjunt de respostes donades pels diferents col·lectius professionals:

AMB EXPERIÈNCIA	SENSE EXPERIÈNCIA
<p>No Contesta: (AD1)</p> <p>Si (F2) (AD2) (X0) (P3) (ME2) (AS2) (J3):</p> <p>És un delictes com els altres. (ME1)</p> <p>Encara que en alguns casos recórrer a l’assessorament d’entitats especialitzades durant el procés de mediació. (ME1)</p> <p>- Amb la denúncia s’atura i es protegeix a la víctima (F1).</p> <p>Coneixements sobre: (P1)</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ intervenció comunitària, (E1) ▪ conflictes entre adolescents. (E1) ▪ eines psicoterapèutiques. (E1) ▪ coneixement específic del delictes. (E1) ▪ hi ha unes eines que sí q tinc (part general i part específica). (E1) 	<p>No ho sé (X1)</p> <p>Si-No: (C2)</p> <p>Si (E1) (AD1) (X0) (P1)</p> <p>Coneixements sobre: (P1)</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ violència masclista (P1) (E1) ▪ relacions de poder. (E1) ▪ psicologia social(E1) ▪ teatre de l’oprimit. (E1)

AMB EXPERIÈNCIA	SENSE EXPERIÈNCIA
<p>No (E5) (C2) (F4) (AD2) (X5) (P1) (ME3) (AS1) (AD2) (J1):</p> <ul style="list-style-type: none"> - problemàtica recent. (E1) - Costa desfer l'embolic. (E1) - Dificultat en evitar que derivi a fets més greus: per difícil detecció (no ho diuen); per donar una resposta ràpida. (C1) - la dificultat de incidir en l'efecte social i més multiplicat en la xarxa. (ME1) - xarxa de intervenció específica. (X1) - Escletxa digital. (X1) - Falta informació i formació (E3) (J1) (M4) (P1) (ME1) (X5) (AD1) en: <ul style="list-style-type: none"> ▪ en RR de tractament(E1) ▪ en professors i directors de centres educatius per detectar i gestionar aquestes situacions (AD1) ▪ prevenció i assessorament a pares, escoles i adolescents. (E1) ▪ en característiques relacionals en entorns TIC (E1) (ME1) i dels assetjaments (AS2) (J1) (visibilitat audiència nombrosa, no contacte directe, temps, intensitat (AS1). (X1) ▪ Les tipologies d'agressors i víctimes d'aquests delictes. (X1) (AS1) - Att. psicològica. (X1) - no accés a les eines necessàries - col·laboració de les administracions educatives i justícia per acompanyar agressor i víctima. (AD1) - El propi analfabetisme en el ciberespai. (X1) - manca d'experiència. (X1) 	<p>No (C2) (M3) (AS1) (X2) (J1):</p> <ul style="list-style-type: none"> -per la lentitud de la resposta judicial pel dany patit. (M1) - Falta informació i formació (C4) (M2) (AS1) (X2) en: <ul style="list-style-type: none"> ▪ en els riscos (C2). ▪ eines informàtiques per supervisar (C2). ▪ ús/abús/bon ús TIC. (X1) (C1) ▪ autoprotecció. (C1) ▪ Intervenció específica en aquests delictes. (J1) (C1)

b) S'expressa satisfet de la intervenció realitzada davant aquest tipus de situacions? Què li ha ajudat? Què li ha mancat?:

Mentre que 2 dels enquestats amb experiència no ha contestat la pregunta, 9 dels professionals enquestats han expressat no poder definir el seu grau de satisfacció, doncs desconeixen l'estat final de la situació atesa -5 mossos d'esquadra, 1 d'ells sense experiència, i 4 mediadors de l'equip de la Fiscalia de Menors-.

2 professionals s'han expressat satisfets només en alguns casos (1 Fiscal i 1 mediador penal), afirmant que *"en alguns casos falten medis"* i *"els judicis a vegades reactiven el conflicte oblidat"*.

En relació a la resta d'enquestats, no s'han obtingut diferències destacables entre el grau de satisfacció vers la intervenció, sent 25 els que s'han declarat satisfets davant 21 professionals insatisfets explícitament.

Els resultats concrets obtinguts, es recullen en la taula següent:

AMB EXPERIÈNCIA
Si (E3) (C2) (F3) (M3) (P4) (ME3) (AS1) (X2) (AD1) (J1):
<ul style="list-style-type: none">
● En relació a la víctima:<ul style="list-style-type: none">
- marxen contentes. (ME1)- La víctima s'han empoderat (P1), amb el coratge de continuar amb la seva vida (ME1). (paradigma de la resiliència). (P1)
- intervenció en V (acompanyant). (P1)
- donar eines per autoprotegir-se i enfrontar-se a l'abús. (P1)
- donar informació i recursos. (P1)
- validar el seu patiment. (P1)
- verbalitzar l'angoixa. (P1)
- superar la por a enfrontar-se a una situació semblant. (P1)
● En relació a la situació:<ul style="list-style-type: none">
- dono una resposta global. (AD1)

AMB EXPERIÈNCIA

- **En relació a la situació:**

- La situació s'ha resolt. (E1) (J1) però reincidència de la víctima. (E1)
- presa de consciència (per la mediació).
- stop (F3) (M2) i visibilitzar agressió (F1) (J1) (M1)
- resolució en el territori. (P1)

- **En relació als recursos del professional:**

- Falten protocols i estratègies de intervenció. (E1)

No (E2) (F2) (M6) (AS3) (X6) (AD2):

- **En relació a la víctima:**

- Atenció no focalitzada en la V. (E1)

- **En relació a la situació:**

- desconeixement, manca de informació dels implicats (Agressor i Víctima). (AD1)
- Víctima continua amb el dany i la família incapaç d'ajudar. (AD1)
- dificultat en aturar-ho: finalment agressió física i ingrés a centre educatiu. (X1)
- pel centre educatiu. (X1)

- **En relació als recursos del professional:**

- mancat eines per fer un abordatge més complet (E1)
- pels coneixements. (X1)
- falta d'alguna eina de intervenció. (AS1)
- no se li dona importància al tipus de cas. (E1)
- cal intervenció més perllongada. (AS1)
- no s'avaluen els resultats. (AS1)
- No sé com evolucionen. (AS1)

Al ampliar la mirada, trobem alguns temes recurrents que ens poden ajudar a fer una primera aproximació a la situació actual del professional i de la problemàtica en el nostre país.

Més enllà dels possibles *danys psicològics i socials* que pot tenir aquest tipus de fets i la reincidència –que s’ha evidenciat al llarg de les respostes obtingudes-; com tota problemàtica social, el ciberassetjament és una problemàtica que trascendeix els jutjats. Molts han estat els professionals que han fet referència a la intervenció col·laborativa de tots els implicats, especialment als centres educatius que es detecta com escenaris principals d’aquest tipus de fets.

El ciberassetjament es caracteritza per la importància del paper que adopta l’audiència. Els espectadors -molts cops companys i companyes de classe- i la ciberaudiència participen del fet i, consegüentment, del dany causat a la víctima. Alhora, es detecta una necessitat de sensibilització i formació per part de tots els estaments implicats, professionals que, paral·lelament, expressen la necessitat d’una intervenció específica.

La necessitat de sensibilització i formació també es fa evident -pels professionals- en els implicats directament en la situació: s’expressa reiteradament una manca de consciència tant per part de la víctima –que li costa detectar el risc i el propi assetjament, augmenta la seva culpabilització del fet,...- com del victimari –que molts pocs no entén la resposta judicial-.

Aquesta necessitat de consciència en ciberdelictes es fa extensible a espectadors i professionals que molts cops, s’expressa, qüestionen a la víctima o no saben com actuar per aturar la situació. Des dels diferents col·lectius professionals s’assenyala la necessitat de donar una resposta ràpida davant d’aquest tipus de delictes –doncs poden esdevenir en fets més greus i les repercussions poder ser majors-, alhora que expressen diverses dificultats alhora de intervenir, especialment en la detecció: les dificultats de la víctima de demanar ajuda -a vegades per por a un càstig- o de saber on fer-ho, el qüestionament a la víctima per part dels adults –família i professionals- i les dificultats en identificar al ciberautor, que l’adult sàpiga com intervenir, entre d’altres; són alguns dels *“filtres que ha de passar la víctima abans d’arribar al jutjat”* –com ha dit un professional- i aturar, en el pitjor dels casos, la situació.

Tot aquest context situa a la víctima en una situació de gran vulnerabilitat, com ha quedat reflexat en el recull de qüestionaris.

6. Conclusions i propostes

El principal objecte del nostre estudi, i el nostre objectiu general, era apropar-nos als processos de victimització viscuts pels protagonistes de situacions de ciberassetjament, especialment als processos patits per les víctimes d'aquestes.

Els resultats obtinguts ens mostren la significativa presència d'aquest tipus de situacions, respecte el total de casos atesos per la Fiscalia de Menors de la província de Barcelona en aquest any 2014 –amb una prevalença del 12,3%-.

En línies generals, podem concloure la gravetat dels processos de victimització que es pateixen davant d'aquests assetjaments –més freqüentment valorats com a delictes que com a faltes-, atenent també al context de immediatesa i proximitat on es situa l'agressor: els resultats indiquen que l'agressió electrònica va acompanyada d'una relació en el entorn físic proper, generalment en el escolar –sent un company de classe o institut el principal agressor identificat-. Per altra banda, el fet que el principal canal de comunicació de l'agressió electrònica sigui el telèfon mòbil amb connexió a internet 24h al dia –amb un ús massiu i inqüestionable per un adolescent en Facebook i WhatsApp-, agreuja el grau de patiment i les repercussions que pot tenir en la dimensió personal i social de la persona. La repercussió encara és més profunda quan ens plantejem, que la denúncia es realitza a Catalunya, dins de la mateixa comunitat d'on la víctima és originària.

Els mateixos resultats de gravetat hem obtingut davant la victimització per *sexting* o *sexteig no consentit* que, com hem vist, s'han duplicat els casos denunciats en pocs anys i hi ha hagut un descens en l'edat –situant-se la majoria de les víctimes, noies, entre els 12 i els 13 anys d'edat-. Cal tenir present les conseqüències emocionals i l'afectació que pot tenir en la identitat de la noia aquestes primeres experiències amoroses; doncs ja hem vist com, el comportament ofensor acostuma a donar-se després del trencament de la relació sentimental -amb la qual cosa, es veu més danyada la confiança-. Per altra banda, el context físic on més es dona l'agressió electrònica és dins de la llar familiar, la qual cosa ens deixa molt que pensar sobre el nivell de control exercits per pares i mares i/o cuidadors principals; però també molt sobre el grau de victimització que es pot sentir davant una agressió que es dona en el propi espai de seguretat.

Per tal de detenir-nos en els elements significatius en els processos de victimització avaluats en aquesta recerca, volem rescatar la classificació proposada per Tamarit (2014), i que hem recollit en el capítol 2 de la present:

En relació als factors individuals de les víctimes hem obtingut un grup amb unes condicions de major vulnerabilitat a l'exposició d'aquesta problemàtica com és una població, majoritàriament, autòctona de Catalunya, noies, d'edats compreses en els inicis de l'etapa adolescent -entre els 12 i els 13 anys-, i estudiants de secundària. Contràriament al possiblement esperable, no són significatives les víctimes que l'estigmatització i el ciberassetjament està motivat per un fet de discriminació per les seves necessitats especials ni pel seu origen -només en dos casos de la totalitat de víctimes analitzades-.

D'aquells factors comportamentals de la víctima en relació al comportament criminal que ha experimentat, en el nostre cas, la conjunció que entre l'assetjament on i offline s'ha donat en la majoria de casos analitzats, fa difícil concretar quins dels canvis observats en les víctimes han estat producte del propi assetjament en la xarxa. Tal i com mostren els resultats, la víctima i la seva família desenvolupen diferents formes d'afrontament a la situació abans d'optar per denunciar -algunes símptomes del propi assetjament-, com els canvis en les seves rutines, els canvis d'escola, la sortida del seu grup habitual d'amics, la limitació a l'acostumada circulació lliure per la xarxa o la por a la utilització de l'eina o dispositiu. Alhora de contemplar totes aquestes limitacions, hem de tenir present l'edat evolutiva de la majoria de víctimes que hem examinat -adolescents- i com cada una d'elles incideix directament en el seu procés de socialització. Mentre, des de la mirada adulta, hem de tenir en compte també aquests canvis de comportament com a indicador d'una possible situació d'assetjament per fer una detecció el més primerenca possible.

Hem vist com també, majoritàriament, la victimització soferta està relacionada amb una conducta amenaçadora que comporta l'atemoriment, l'aïllament i la soledat de la persona que ho pateix que, molts cops triga en fer-ho visible a al seu cuidador principal incrementat-se una experiència de desprotecció i manca de seguretat personal que incideix directament en el seu benestar psicològic.

La comunicació entre els membres de la família i la creació d'un clima de confiança, acompanyament, protecció i seguretat minimitzen les conseqüències d'aquesta victimització, sent la mare qui acostuma a acompanyar a denunciar al menor d'edat víctima de ciberassetjament.

Un tercer bloc d'aquestes conclusions recullen els factors dels victimaris i ofensors, qui, com hem vist, tenen una relació prèvia i propera amb la víctima, la qual cosa incideix, de nou, en el grau de victimització. Són delictes majoritàriament vinculats a l'entorn escolar -identificar la relació amb el victimari com un company de l'escola-.

Com hem vist també, les dades que hem analitzat representen una major gravetat del fet delictiu –amb un 50,6% de delictes per contra d'un 27% de faltes-. Són situacions que es desenvolupen en grup –alguns, com hem vist, nombrosos-: els resultats mostren que els imputats, és a dir, les persones identificades, ja acostumen a ser més d'una. Alhora, la naturalesa ciber inclou un nombre il·limitat d'espectadors –participadors més o menys passius- que no són identificats en la denúncia i que mai entendran el dany que produeix en la víctima –doncs l'anonimat i la invisibilitat de la xarxa així ho permet-. Mentre, aquest dany –i, per tant, el grau de victimització- pot arribar a ser irreparable, especialment, en comunitats geogràfiques petites o en grups de relació més tancats.

Ens resulta significatiu señalar en aquestes conclusions que, només en un dels casos analitzats, ha estat reincident en un fet de naturalesa similar i de característiques ciber, comès contra dues víctimes diferents. Això es podria entendre, com la manca de consciència per part del victimari en la majoria de casos –com també detecten els professionals enquestats-. Alhora, evidencia l'eficàcia de la resposta judicial per aturar definitivament aquest tipus de situacions, al no presentant noves denúncies a la Fiscalia.

Un quart bloc l'ocupen aquells factors socials i de la pròpia comunitat. Des del primer moment, en aquest estudi hem partit d'entendre el ciberassetjament –i les seves tipologies- com una problemàtica social, al considerar que tota la societat té una responsabilitat en aquest tipus de fets. Al llarg de l'estudi i, especialment al tenir en compte l'opinió i el criteri dels i les professionals amb experiència, s'ha evidenciat la importància que tenen els i les espectadores –i ciberaudiència-, adults i la comunitat en general, en aquest tipus de delictes.

Com en qualsevol víctima, el recolzament de la comunitat modula l'impacte del fet traumàtic en la persona; però, especialment en aquest tipus de casos, el judici social s'associa directament al dany, doncs l'audiència forma part de la naturalesa del fet –a més, de com ja hem dit, ser comesos generalment en grup-. A més, l'estigmatització que implica la permanència del material en la xarxa, pot suposar un aïllament social, tant en l'espai offline com online, com

hem vist. Augmenta aquest, un cop més, el sentiment de culpabilitat que ja implica el fet de ser víctima d'un fet traumàtic.

Força lluny de la protecció, les dades han reflectit que, molts cops, les cibervíctimes són qüestionades per adults i iguals.

Això ens condueix a la necessitat d'una sensibilització de tota la comunitat sobre aquest tipus de situacions, aspecte recollit en els resultats tan quantitativament com qualitativament.

Tant la víctima com l'agressor mostren una manca de consciència, tant en la coparticipació inicial de la víctima en determinats casos –innocents, per ignorància, per imprudència o voluntària inicial-, com l'actuació del victimari davant la resposta judicial que, molts cops, no entén. Alhora, aquesta manca de consciència del risc i de l'assetjament la podem relacionar amb la reincidència detectada davant d'aquest tipus de casos –gairebé nul·la-.

Les xifres poden fer pensar que ha augmentat la consciència de la gravetat del fet, al menys per part de l'àmbit judicial, aspecte visible en la gravetat del fet delictiu en la tipificació Fiscal -aspecte també degut, possiblement, a un augment de la violència en aquestes situacions-. Malgrat aquesta dada, les accions empreses per la comunitat educativa són percebudes com escasses i ineficients, tal i com mostren els relats continguts en moltes de les denúncies – recordem que el context online més freqüent amb el què s'associen aquestes situacions és l'escolar o formatiu-. Existeixen unes dificultats reals de intervenir davant del desconeixement dels medis virtuals en el què el professorat no participa i on continua la relació dels altres participants. Per altra banda, davant la recent irrupció del fenomen, els professionals molts cops no actuen davant del desconeixement de quines són les seves responsabilitats –inclús legals- i on acaben les seves funcions com a professor en aquests casos. Nosaltres creiem que, tot aquell professional que treballa amb menors d'edat té una funció educadora que tenyeix totes les seves intervencions –principi que, generalment, vivim cada dia en la nostra Fiscalia-.

Els i les professionals identifiquen, des dels diferents àmbits, les dificultats de les famílies en detectar i aturar aquestes situacions: el difícil control que comporta que l'infant o adolescent visqui amb la xarxa a la butxaca, així com la tardança de la víctima en demanar ajut als seus referents i el desconeixement d'aquests sobre com intervenir, dificulta donar una resposta ràpida abans que la situació es degradi.

Per tal que les víctimes puguin desenvolupar la seva resiliència secundària, depenen totalment de la resposta del seu context social, el qual li ha d'oferir: el suport afectiu i el reconeixement dels seus patiments i la injustícia de les pròpies xarxes socials -especialment a l'escola- i les eïnes i l'orientació per desenvolupar les capacitats d'entendre's a sí mateix i posar límits. L'empoderament de la víctima vindrà molt condicionada pels recursos existents en el sistema familiar i comunitari –especialment, social-.

Finalment, en relació a aquells factors jurídics que es troben involucrats, per un lloc, enmarquen aquesta problemàtica social i, per un altre, en la present investigació, figuren de context de la nostra intervenció.

Tant l'anàlisi quantitatiu com qualitatiu ens porta a concloure que és una problemàtica que trascendeix la intervenció dels jutjats, malgrat es reconeix la importància d'una resposta judicial davant aquest tipus de fets en les situacions més cròniques i violentes. De fet, el gairebé nul grau de reincidència fa pal·lesa l'efectivitat de la intervenció judicial en el període analitzat.

Els resultats recullen que la resolució del procediment judicial generalment la realitza un jutge i la persona sentenciada com agresora acostuma a complir una mesura educativa més integral i completa en el seu propi medi –una llibertat vigilada-. Contràriament, els i les professionals, en el seu major nombre, detecten la necessitat de tenir en compte a la víctima durant el procediment judicial, especialment donant-li una reparació del dany –la qual cosa no és l'objectiu de la mesura de llibertat vigilada-.

Som conscients que no hem arribat a analitzar la victimització que pateixen els implicats en la situació pel seu propi pas pel sistema judicial. Aquesta resposta haurà de ser objectiu de futures investigacions, doncs en múltiples estudis és àmpliament confirmada aquesta influència que cal calibrar.

És necessària una formació dels i les professionals que estan en contacte amb infants i adolescents, per tal de poder fer una detecció primerenca i poder donar una intervenció específica davant aquest tipus de situacions: l'especificitat que comporta la pròpia naturalesa del fet -internet i l'eïna-, així com les seves possibles repercussions posteriors en la persona que ha patit el delictes, requereixen de la col·laboració de tots els estaments i persones implicades.

Un treball en xarxa i amb models preventius afavoridors de la convivència i la conscienciació de les conseqüències que poden tenir determinats comportaments de risc. En aquest sentit, és indispensable promoure i difondre iniciatives encaminades a la visualització dels riscos i educar per un ús responsable d'aquestes eines.

Alhora, donar una resposta ràpida -com en tot assetjament i davant tota víctima- ha de ser una prioritat en la intervenció, per tal d'aturar l'agressió l'abans possible, doncs, com a professionals tenim la responsabilitat d'intentar pal·liar la victimització secundària.

Dins del nostre context judicial d'intervenció, cal abordar el ciberassetjament amb una mirada restaurativa i tenint en compte a tots els implicats: reorientant el comportament de les persones menors d'edat imputades per un fet delictiu, atenent a les necessitats de suport a la víctima – majoritàriament, com hem vist, menor d'edat- per fer front al seu patiment i posar fi a la situació d'assetjament, alhora que orientar-la al tractament de la simptomatologia resultant de l'assetjament patit.

7. Referències bibliogràfiques

Aftab, P. (2006), *Ciberbullying. Guía práctica para madres, padres y personal docente*. Bilbao: Fundación EDEX-Pantallas Amigas.

Aftab, P. (2010), "What is Cyberbullying?" En: www.stopcyberbullying.org/. Consulta online el 14 de setembre de 2010.

Aguirre, P.; Casco, J.; Zavaríz, A. (2012). *El Sexting ¿Exhibición o Violencia Simbólica en Los Jóvenes?*. Ed. Académica Española.

Agustina, J.R. (2009), "Arquitectura digital de Internet como factor criminógeno: Estrategias de prevención frente a la delincuencia virtual". *International E-Journal of Criminal Sciences*, Nº 3, artículo 4, 1-33. En: <http://www.ehu.es/inecsel>. Consulta online el 19 d'abril de 2014.

Agustina, J.R. (2010), "¿Menores infractores o víctimas de pornografía infantil?. Respuestas legales e hipótesis criminológicas ante el Sexting". *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminológica*. RECPC núm. 12-11, 1-44. Consulta online el 20 d'abril de 2014.

Agustina, J. R., & Gómez-Durán, E. L. (2012). Sexting: Research Criteria of a Globalized Social Phenomenon. *Archives of Sexual Behavior*, 41 (6) <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10508-012-0038-0#page->. Consulta online el 29 de setembre 2013.

Álvarez, D.; Núñez, J.C.; Álvarez, J; Dobarro, A.; Rodríguez, C i González, P (2011), "Violencia a través de las tecnologías de la información y la comunicación en estudiantes de secundaria". *Anales de psicología*, 27(1) 221-231.

Arruabarrena, M.I; de Paúl, J. (1999), *Maltrato a los niños en la familia. Evaluación y tratamiento*. Madrid: Pirámide.

Avilés, J.M. (2009), "Ciberbullying. Diferencias entre el alumnado de secundaria". *Boletín de Psicología*, Nº.96, Julio 2009, 79-96.

Avilés, J.M. (2013), "Análisis psicosocial del ciberbullying: claves para una educación moral". *Papeles del Psicólogo*, 2013. Vol.34 (1), 65-73

Baca, E.; Echeburúa, E.; Tamarit, JM. (Coords) (2006), Manual de victimología. Valencia: Tirant lo Blanch.

Bartrina Andrés, M.J. (2012), Anàlisi i abordatge de l'assetjament entre iguals mitjançant l'ús de les noves tecnologies [recurs electrònic] : justícia juvenil i adolescents en l'era digital. Barcelona. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada,

http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Home/%C3%80mbits/Formaci%C3%B3,%20recerca%20i%20docum/Recerca/Cat%C3%A0leg%20d%27investigacions/Per%20ordre%20cronol%C3%B2gic/2012/An%C3%A0lisi%20i%20abordatge%20de%20l'E2%80%99assetjament%20entre%20iguals/abordatge_assetjament_entreiguals.pdf. (Consulta: 11 de setembre 2013).

Bartrina, M. J. (2013), "Conductas de ciberacoso y Justicia Penal Juvenil". *Investigación en el ámbito escolar: un acercamiento multidimensional a las variables psicológicas y educativas*. Coord. per J.J. Gázquez Linares, Mª C. Pérez Fuentes, Mª M. Molero Jurado, R. Parra Codina, 2013, 775-780.

Bartrina, M. J. (2013), "Justícia juvenil i adolescent en l'era digital. Conductes de risc per l'ús inadequat de les noves tecnologies". *Butlletí d'Inf@ncia* núm. 63 Gener de 2013. Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència, Departament de Benestar Social i Família. Consulta 13 d'octubre 2013 http://www20.gencat.cat/docs/dixit/Home/04Recursos/02Publicacions/02Publicacions%20de%20BSF/04_Familia_infancia_adolescencia/Butlleti_infancia_articls_2013/Links/profunditat-63.pdf.

Barudy, J.; Dantagnan, M. (2005), Los buenos tratos a la infancia: Parentalidad, Apego y Resiliencia. Barcelona. Editorial Gedisa.

Baumgartner, S.E; Valkenburg, P.M; Peter, J. (2010), "Unwanted online sexual solicitation and risky sexual online behavior across the lifespan". *Journal of Applied Developmental Psychology*. Núm. 31 439-447.

Belsey, B. (2005), "Cyberbullying: An emerging Threat to the "Always On" Generation". Consulta online el 20 de juny de 2011 en <http://www.cyberbullying.ca>.

Brugess-Proctor, A., Patchin, J.W., i Hinduja, S. (2006) Cyberbullying: The Victimization of Adolescent Girls. Consulta online el 20 d'agost de 2007 en http://www.cyberbullying.us/cyberbullying_girls_victimization.pdf

Buelga, S., Cava, M.J. y Pons, J. (2009). Cyberbulling: Una nueva forma de maltrato entre los iguales adolescentes. XI Congreso Nacional de Psicología Social. Tarragona: España.

Buelga, S; Cava, M.J., Musitu, G (2010), "Cyberbullying: victimización entre adolescentes a través del teléfono móvil y de Internet". *Psicothem*, 22, 784-789. Facultad de Psicología, Universidad de Valencia. En <http://www.psicothema.com>. Consulta online el 22 de febrer 2011.

Buelga, S.; Cava, M. J.; Musitu, G. (2012), "Validación de la escala de victimización entre adolescentes a través del teléfono móvil y de internet". *Revista Panamericana Salud Publica*. Vol.32 n.1 Washington Jul. 2012, 36-42. En http://www.scielosp.org/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1020-49892012000700006. Consulta 12 d'octubre de 2013.

Buelga, S. y Choliz, M. (2012). "El adolescente frente a las nuevas tecnologías de la información y la comunicación". En G. Musitu (Coord.), *Adolescencia y Familia: Nuevos desafíos en el Siglo XXI*. (Cap. 9). México: Editorial Trillas.

Calmaestra, J.; Ortega, R. i Mora-Merchán, J.A. (2008), "Las TIC y la convivencia. Un estudio sobre formas de acoso en el ciberespacio". *Investigación en la escuela*, 64, 93-104.

Calmaestra, J; Ortega, R. Maldonado, A. Mora-Merchán, J.A. (2009), Exploring Cyberbullying in Spain. Country Report. CyberTraining. Consulta online el 8 d'agost de 2011 en <http://www.cybertraining-project.org> , 1-19.

Calmaestra, J. (2011), *Cyberbullying: prevalencia y características de un nuevo tipo de bullying indirecto* (tesis doctoral). Córdoba: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Córdoba.

Calvete, E., Orue, I., Estévez, A., Villardón, L. y Padilla, P. (2010), *Cyberbullying in adolescents: Modalities and aggressors' profile*. *Computers in Human Behavior*, 26, 1128-1135.

Campbell, M.A. (2005) "Cyberbullying: An old problem in a new guise?". *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 15 (1), 68-76. En: <http://eprints.gut.edu.au/1925/1/1925.pdf>. Consulta online, 9 d'agost de 2011.

Carbonell, X.; Fúster, H.; Chamorro, A. i Oberst, U. (2012), "Adición a internet y móvil: una revisión de estudios empíricos españoles". *Papeles del Psicólogo*, 33(2), 82-89.

Cava, M.J. y Martínez, B. (2012). *Violencia en la etapa adolescente*. En G. Musitu (Coord.), *Adolescencia y Familia: Nuevos desafíos en el Siglo XXI* (Unidad. 2 cap. 4). México: Editorial Trillas.

Cerezo, F; Calvo, A.R. i Sánchez, C. (2011), *Intervención psicoeducativa y tratamiento diferenciado del bullying*. Madrid: Ediciones Pirámide.

Cheng, S.; Ma, J.; Missari, S. (2014). "The effects of Internet use on adolescents' first romantic and sexual relationships in Taiwan." *Rev. International Sociology* . Vol. 29 n°.4. pàg. 324-347

Chóliz, M; Villanueva, V. (2011) "Evaluación de la adición al móvil en la adolescencia". *Revista española de drogodependencias*, Vol. 36, 2 165-184.

Collell, J; Escudé, C. (2008) "Ciberbullying. L'assetjament a través de la xarxa". *Àmbits de Psicopedagogia*, 24, tardor 2008, 20-23.

Collell, J; Escudé, C. (2008) "Guia per conèixer el Ciberbullying i alguns perill d'Internet i les noves tecnologies". Consulta online a <http://www.xtec.cat> en data 15 de setembre de 2011.

CONFIAS (2011), Patrones de uso, abuso y dependència las tecnologías de la información en menores (Internet, móvil, videojuegos, TC). Madrid: CONFIAS-Consejo escolar de la Comunidad de Madrid. Disponible en: <http://www.madrid.org/cs/Satellite?blobcol=urdata&blobheader>. Consulta 2 d'octubre de 2012.

Convives (2013) Acoso entre iguales. Ciberacoso. Revista digital de la Asociación Convives, núm. 3, Abril 2013. En: http://convivenciaenlaescuela.es/wp-content/uploads/2013/06/Revista-CONVIVES-N_3-Abril-2013.pdf. Consulta online el 16 de setembre 2013.

Crimmins, D. M.; Seigfried-Spellar, K. C. (11 gener 2014). "Peer attachment, sexual experiences and risky online behaviors as predictors of sexting behaviors among undergraduate students". Alabama University, Tuscaloosa, AL, US.

Cukier, J. (2014). Article en Womens Health Government en l'enllaç: <http://www.womenshealth.gov/news/healthday/es/2014/jan/07/683625.html>
Consulta el 5 de maig de 2014.

Cyrlunick, B. (2003). El murmullo de los fantasmas: volver a la vida después de un trauma. Barcelona. Ed. Gedisa.

Cyrlunick, B. (2001). Los patito feos. La resiliencia; una infancia infeliz no determina la vida. Barcelona. Ed. Gedisa.

De la Caba Collado, M. A.; López Atxurra, R. (2011) , "La agresión entre iguales en la era digital: estrategias de afrontamiento de los estudiantes del último ciclo de Primaria i del primero de Secundaria". *Revista de Educación*, 362. Septiembre-diciembre 2013, 247-272. En:<http://www.mecd.gob.es/dctm/revista-de-educacion/doi/362160.pdf?documentId=0901e72b811e0a69>. Consulta 24 de setembre de 2013.

Decisió No 779/2007/CE del Parlament Europeu i del Consell de 20 de juny de 2007 per la que s'estableix per al període 2007-2013, un programa específic per a prevenir i combatre la violència exercida sobre els nens, els joves i les

dones i protegir a les víctimes i grups de risc (programa Daphne III) integrat en el programa general «Drets fonamentals i justícia»

Defensor del Pueblo-UNICEF (2006) Violencia escolar: el maltrato entre iguales en la Educación Secundaria Obligatoria. 1999-2006. Madrid, Publicaciones de la Oficina del Defensor del Pueblo.

Defensor del Menor en la Comunidad de Madrid (2011), Ciberbullying. Guía de recursos para centros educativos en casos de ciberacoso. Madrid. 2ª edición revisada d'octubre 2011. Consulta online el 23 d'octubre en <http://www.defensordelmenor.org>.

Del Rey, R.; Elipe, P.; Ortega, R. (2012), "Bullying and cyberbullying: Overlapping and predictive value of the co-occurrence". *Psicothema*. Vol. 24, nº4, 608-613

Departament d'Ensenyament (2011), Projecte de convivència i èxit educatiu. Setembre 2011. Direcció General d'Atenció a la Família i Comunitat Educativa. Projecte de Convivència.

Departament d'Ensenyament. Educat 1x1 (2011), Manual de bons usos digitals. Guia de recomanacions i hàbits saludables davant la tecnologia. Generalitat de Catalunya.

Díaz-Aguado, M.J. (2005), "La violencia entre iguales en la adolescencia y su prevención desde la escuela". *Psicothema*,17(4) 549-558. En www.psychothema.com. Consulta online el 22 de febrer 2011

Díaz-Aguado Jalón, M. J.; Martínez Arias, R.; Martín Babarro, J. (2011), "El acoso entre adolescentes en España. Prevalencia, papeles adoptados por todo el grupo y características a las que atribuye la victimización". *Revista de Educación*, 362. 348-379. En http://www.revistaeducacion.mec.es/doi/362_164.pdf. Consulta 24 de setembre de 2013.

Drouin, M.; Tobin, E. (2014). "Unwanted but consensual sexting among young adults: Relations with attachment and sexual motivations".

Echeburúa, E.; Labrador, F.J.; Becoña, E (coords.) (2010), Adicción a las nuevas tecnologías en adolescentes y jóvenes. Madrid: Ediciones Pirámide.

EMICI (2011), Protocolo de actuación escolar ante el Ciberbullying. Equipo Multidisciplinar de Investigación sobre Ciberbullying. Editat pel Departament d'Educació del Govern Basc.

Englander, E. (2012). "Low Risk Associated with Most Teenage Sexting: A Study of 617 18-Year-Olds". MARC Research Reports. Paper 6. (Available at: http://vc.bridgew.edu/marc_reports/6).

Enquesta a la joventut de Catalunya 2012. Investigadors que formen part del grup de recerca en "Les activitats de lleure de les persones joves". Volum 2/ pàg. 55. Disponible en http://www20.gencat.cat/docs/Joventut/Observatori%20Catal%C3%A0%20de%20la%20Joventut/documents/arxiu/Publicacions/Coleccio_Estudis/EJC_2_2.pdf (Consulta: 1/03/2014)

Esbec, E. Evaluación psicológica de la víctima. En Gómez-Jarabo, G.; Esbec, E. (2000). Psicología Forense y tratamiento jurídico legal de la discapacidad. Edit. Edisofer. Madrid.

Estanciu, V.V. (1985). "Les droits de la victime". Paris. *Presses universitaires de Rance*. pàg. 52.

Estévez, A.; Villardón, L., Calvete, E., Padilla, P. i Orue, I. (2011), "Adolescentes víctimas de cyberbullying: prevalencia y características". *Behavioral Psychology/Psicología Conductual*, 18, 73-89.

Espín, M; (2011), Adolescentes digitales, núm. 92. Marzo 2011. Fundación Atenea y Forum Intercultural.

EU2009.CZ (2009), "Safer Internet for Children-fighting together against illegal content and conduct on-line". *Prague declaration. A new European approach for safer Internet for children*. 20th April 2009.

Fajardo, Mª I.; Gordillo, M.; Regalado, A. B. (2013). Sexting: Nuevos usos de la tecnología y la sexualidad en adolescentes. *International Journal of Developmental and Educational Psychology*. Familia y educación: aspectos positivos, Vol.1, nº1, pp.521-533, ISSN 0214-9877.

Finkelhor, D. i Jennifer Dziuba-Leatherman (March 1.994) "Victimization of children". *American Psychologist Journal*.

Finkelhor, D. (2007), "Developmental Victimology: The comprehensive study of childhood victimization". A: *Victims of crime*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 9-34.

Finkelhor, D. (1994). "The victimization of children in a developmental perspective". *American Journal of Orthopsychiatry*, 65 (2) pp.173-183.

Fiscalía General del Estado (2013), Memoria de la Fiscalía General del Estado. Consulta en <http://www.fiscal.es> .

Gámez-Guadix, M., Orue, I., Smith, P. K. y Calvete, E. (2013). "Longitudinal and Reciprocal Relations of Cyberbullying with Depression, Substance Use, and Problematic Internet Use among Adolescents". *Journal of Adolescent Health*, 53, 446 -452.

Garaigordobil, M; Oñederra, J.A. (2010), La violencia entre iguales: revisión teórica y estrategias de intervención. Madrid: Ediciones Pirámide.

Garaigordobil, M. (2011). "Prevalencia y consecuencias del Cyberbullying: una revisión". *International Journal of Psychological therapy*, V 11 (2), 233-254.

García-Maldonado, G (et.al) (2012), "Factores de riesgo y consecuencias del cyberbullying en un grupo de adolescentes. Asociación con bullying tradicional". *Bol. Med. Hosp. Infant. Mex.* Vol.69, 463-474.

Garmendia, M.; Garitaonandia, C.; Martínez, M.; Casado, M.A. (2011), Riesgos y seguridad en internet: Los menores españoles en el contexto europeo. Bilbao: Universidad del País Vasco: EU Kids Online. <http://www.sociologia.ehu.es/s0018->

Eukidsct/es/contenidos/noticia/eukids_informe_280311/es_not/adjuntos/Informe_Espa%C3%B1a_completo_red.pdf. Consulta: 25 de juny 2013.

García, F.; Gracia, E. (2010), “¿Qué estilo de socialización parental es el idóneo en España? Un estudio con niños y adolescentes de 10 a 14 años”. *Infancia y Aprendizaje*, 33, 365-384.

García González, J. (coord) (2010), *Ciberacoso: la tutela penal de la intimidad, la integridad y la libertad sexual en Internet*. Valencia: Tirant lo Blanch.

García Jiménez, A. (coord.) (2010), *Comunicación y comportamiento en el ciberespacio: actitudes y riesgos de los adolescentes*. Barcelona, Icaria Editorial.

García-Tornel, S; Miret, P; Cabré, A; Flaquer, L; Berg-Kelly, K; Roca, G; Elzo, J; Lailla, J.M (coord) (2011), *L'adolescent i el seu entorn en el segle XXI. Instantània d'una dècada. Faros núm. 5*. Esplugues de Llobregat: Hospital Sant Joan de Déu.

Garmendía, M; Garitaonandia, C., Martínez, G i Casado, M.A. (2011), *Riesgos y seguridad en internet: Los menores españoles en el contexto europeo. Resultados de la encuesta de EU Kids Online a menores de entre 9 y 16 años y a sus padres y madres*. Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbao: EU Kids Online.

Giménez, A.M. (2012), “Las dinámicas de Cyberbullying como ejemplo de exclusión educativa”. En: Cotrina, M.J.; García, M. (Coord.). *Prácticas en Educación Inclusiva: diálogos entre Escuela, Ciudadanía y Universidad*, 418-427.

Giménez, A. M.; Arnaiz, P.; Maquilón, J.J. (2013), *Cyberbullying, la nueva cara de la violencia escolar*. Alemania: Editorial Académica Española

Görzig, A. (2011), *Who bullies and who is bullied online?: a study of 9-16 year old internet users in 25 European countries*. *EU Kids Online network*, London, UK.

Gray, M.R.; Steinberg, L. (1999), "Unpacking authoritative parenting: reassessing a multidimensional construct". *Journal of Marriage and the Family*, núm. 61, 574-587.

Guerrero, G.; Pérez, F. (2011). Acerca de acoso y de sexting. En: Debate Terminológico [linea = en línea], , nº 07. pp. 75-77 [consulta 21/03/2014]. ISSN 1813-1867. Disponible en: <http://seer.ufrgs.br/index.php/riterm/article/view/20814/11969>

Gulotta, G. (1976). "La vittima. Collana di Psicologia giurídica e criminale". Giuffrè Editore. Varese, Itàlia, pàg. 23 i ss.

Hanley, J. A. *Cyberbullying- A Global Concern- FOSI REPORT*. Family Online Safety Institute. En <http://www.fosi.org/images/stories/resources/cyberbullying.pdf>. Consulta 29 de setembre de 2013.

Hentig, H.V. (1972). El delito II: el delincuente bajo la influencia de las fuerzas del mundo circundante. Edit. Espasa-Calpe, S.A. Madrid, pàg. 408-409.

Herrera Moreno, M. (2006), "Historia de la victimologia". A: *Manual de Victimología*. Valencia, Tirant lo Blanch.

Hinduja, S., Patchin, J.W. (2011). Cyberbullying fact sheet: Electronic Dating Violence. Cyberbullying Research Center. Retrieved. En: http://www.cyberbullying.us/electronic_dating_violence_fact_sheet.pdf. Consulta online el 6 d'octubre 2013.

Hinduja, S., Patchin, J. W. (2012), *School Climate 2.0: Preventing Cyberbullying and Sexting One Classroom at a Time*. California: Corwin.

Hoff, D.L.; Mitchell, S.N. (2009), "Cyberbullying: Causes, effects, and remedies". *Journal of Educational Administration*, 47, 652-655.

Hoyos, de M. (2013) *Garantías y derechos de las víctimas especialmente vulnerables en el marco jurídico de la Unión Europea*. Valencia: Tirant lo Blanch

iBit. (2010), El ciberassetjament entre els joves. Característiques i impacte del cyberbullying entre l'alumnat d'ESO de les Illes Balears. Resum executiu, Departament de Pedagogia Aplicada i Psicologia de l'Educació, Grup d'Investigació Educació i ciutadania i Grup d'Investigació en Psicologia del desenvolupament i l'educació.

INE (2013) Encuesta sobre Equipamiento y Uso de Tecnologías de Información y Comunicación en los Hogares (TIC-H). Nota de prensa, 25 de octubre de 2013. Disponible en: <http://www.ine.es/prensa/np803.pdf> (Consulta: 17/02/2014)

INTECO (2008), Guía legal sobre las redes sociales, menores de edad y privacidad en la Red. Observatorio de la Seguridad de la Información, Área Jurídica de la Seguridad y las TIC.

INTECO (2009), Guía legal sobre Cyberbullying y Grooming. Observatorio de la Seguridad de la Información. Área Jurídica de la Seguridad y las TIC.

INTECO (2010), Guía para padres y madres sobre el uso seguro de videojuegos para menores. Observatorio de la Seguridad de la Información. Área Jurídica de la Seguridad y las TIC.

INTECO (2010) Guía legal sobre *Cyberbullying* y *Grooming* http://www.inteco.es/guias/guiaManual_grooming_cyberbullying. Consulta 26 de setembre de 2013.

INTECO-Orange (2010), Estudio sobre seguridad y privacidad en el uso de los servicios móviles por los menores españoles. Madrid. Disponible en <http://observatorio.inteco.es>. Consulta 25 de juny de 2011.

INTECO-Pantallas amigas (2011) Guía sobre adolescencia y sexting: qué es y cómo prevenirlo. Madrid: <http://www.inteco.es/file/wd4YWUmf1Mtw3YEbmzd7Ow>. Consulta 27 de setembre de 2013.

INTECO (2012) Guía de actuación contra el ciberacoso. Padres y educadores. Madrid:http://menores.osi.es/sites/default/files/Guia_lucha_ciberacoso_menores_osi.pdf. Consulta 26 de setembre de 2013.

Instituto Nacional de Estadística I.N.E (2013). Cifras INE. Boletín Informativo del Instituto Nacional de Estadística, 1 (Equipamiento y uso de tecnologías de información y comunicaciones en los hogares). Consulta online 14 de febrer de 2014.

Janoff-Bulman, R. (1989), "Assumptive world and the stress of traumàtic events: Applications of the schema construct". *Social Cognition*. Núm. 7, 113-136.

Jiménez de Asúa, L. (1961). La llamada victimologia, en estudios de Derecho Penal y Criminología. Bibliografía Omeba. Buenos Aires, pàg. 19-21.

Junta Extremadura (2011), Guía uso de las redes sociales, marzo 2011.

Kane, J.; Portin, P. (2008), Violencia y tecnología. Folletos Daphne de la Comisión Europea, DG de Justicia, Libertad y Seguridad, Programa Dafne. Bruselas, Bélgica.

Katzer, C., Fetchenhauer, D. y Belschak, F. (2009). Cyberbullying: Who Are the Victims? A Comparison of Victimization in Internet Chatrooms and Victimization in School. *Journal of Media Psychology: Theories, Methods, and Applications*, 21 (1), 25-36.

Klettke, B., Hallford, D.J. I Mellor, D.J. (2014). Sexting Prevalence and correlates: A systematic literature review. *Clinical Psychology Review* 34. Pp. 44-53.

König, Gollwitzer i Steffgen (2010) "Cyberbullying as an Act of Revenge?" *Australian Journal of Guidance and Counselling*, Volume 20, Issue 2 December 2010, pp. 210-224.

Kowalski, R.M., y Limber, S.P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 41 (6, Supplement 1), S22-30.

Kowalski, R., Limber, S. i Agatston, P. (2010). *Cyberbullying: El acoso escolar en la er@ digital*. Bilbao: Desclée de Brouwer.

Kowalski, R.; Limber, S i Agatston, P (2012) *Cyberbullying: Bullying in the digital age*. Wiley-Blackwell. Singapore.

Larsen, H.; Leth, I.; Maher, B.A. (2000), "Obscene telephone calls to children: A retrospective field study". *Journal of Clinical Child Psychology*. Vol. 29, núm. 4, 626-632.

Li, Q. (2006). "Cyberbullying in schools". *School Psychology International*, 27 (2), 157-170.

Li, Q. (2007), "New bottle but old wine: A research on cyberbullying in schools". *Computers in Human Behaviour*, 23 (4), 1777-1791. Article online en www.sciencedirect.com. Consulta online el 23 d'agost de 2011.

Li, Q. (2010), *Cyberbullying in High Schools: A Study of Students Behaviors and Beliefs about This New Phenomenon*. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*, 2010, 19 (4), 372-392. En: <http://www.ucalgary.ca>. Consulta online en 10 de setembre de 2011.

Li, Q.; Cross, D.; Smith, P.K. (2012), *Cyberbullying in the global plaround*. Wiley-Blackwell. Malaysia.

Livingstone, S.; Haddon, L, Görzig, A i Ólafsson, K (coords) (2011), *Risks and safety on the Internet. The perspective of European children*. London School of Economics and Political Science, report January 2011. Consulta online a www.eukidsonline.net.

Luengo, J.A. (2014) *Ciberbullying. Prevenir y actuar. Guía de recursos didácticos para Centros Educativos*. Madrid: Colegio Oficial de Psicólogos de Madrid-Fundación Atresmedia.

Luna, F(Dtor) (2012), *El maltrato entre iguales en Educación Primaria y ESO*. Instituto Vasco de Evaluación e Investigación Educativa. ISEI.IVEI, novembre 2012. Disponible en <http://www.isei->

ivei.net/cast/pub/bullying2012/Informe_Ejecutivo%20_maltrato2012.pdf

Consulta online el 9 de febrer de 2014.

Madrid, S (2012) Treball Final de Máster: Assetjament entre iguals i ciberassetjament. Abordatge i anàlisi des de la competència social i l'Educació Emocional. Màster interuniversitari en Joventut i Societat. Universitat de Girona.

Disponible en: <http://dugi-doc.udg.edu/browse?value=Madrid%20Alejos,%20S%C3%ADlvia&type=author>

Consulta online el 13 de febrer de 2014.

Manson, K. (2008) en "Cyberbullying: A preliminary assessment for school personnel". En *Psychology in the schools*, Vol. 45 (4), 323-348.

Maquilón, J.J.; Giménez, A.M.; Hernández, F.; García, A. (2011a) "Ciberbullying: Estudio de su incidencia en los centros educativos". Educación, Aprendizaje y Desarrollo en una Sociedad multicultural. Madrid: Asociación de Psicología y Educación, 2781-2796.

Maquilón, J.J.; Giménez, A.M.; Hernández, F.; García, A. (2011b) "La victimización en las dinámicas de cyberbullying en centros educativos de la Región de Murcia". *International Journal of Developmental and Educational Psychology*, 2 265-275.

Martínez, J. M^a (2013). La difusión del sexting sin consentimiento del protagonista: un anàlisi jurídic. Derecom, ISSN-e 1988-2629, N°. 12 (dic-febr).

Martínez Otero, J.M. y Boo Gordillo, A. (2012), "El fenómeno del sexting en la adolescencia: descripción, riesgos que comporta y respuestas jurídicas", En: *La violencia de género en la adolescencia* (Dir. Javier García González), Aranzadi, Cizur Menor, 289-323.

Mascheroni, G i Ólafsson, K. (2014) Net Children Go Mobile. Risks and opportunities. Full Findings. Report. February 2014. Milano: Educatt. En www.netchildrengomobile.eu . (Consulta 3/03/ 2014).

Mayer, B.S. (2008), Más allá de la neutralidad. Barcelona, Editorial Gedisa.

McLaughlin, J. H. (2010). "Crime and Punishment: Teen Sexting in Context". *Penn State Law Review*, Vol.115:1, nº135. Pàg. 136-181.

Mendelsohn, B. (1963). "The origin of the Doctrine of Victimology". *Excerpta criminologica*. pàg. 239-244.

Mendoza, S (2013) El Derecho Penal frente a las formas de acoso a menores. Valencia: Triant lo Blanch.

Menjívar, M. (2010). El sexting y I@s nativ@s neo-tecnológic@s: apuntes para una contextualización al inicio del siglo XXI. *Rev. electrónica del Instituto de Investigación en Educación de la Universidad de Costa Rica*, Vol.10, nº2, pàg. 1-23, ISSN 1409-4703.

Microsoft. (2013), Global Youth Online Behavior Survey en <http://www.microsoft.com/presspass/emea/presscentre/pressreleases/June2012/26-06GlobalYouth.msp>. (Consulta 27/09/2013).

Miró, F. (2013), «Derecho penal, *cyberbullying* y otras formas de acoso (no sexual) en el ciberespacio». En: María José PIFARRÉ (coord.) «Internet y redes sociales: un nuevo contexto para el delito» [monográfico en línea]. *IDP. Revista de Internet, Derecho y Política*. Núm.16, 61-75. UOC. En <http://idp.uoc.edu/ojs/index.php/idp/article/view/n16-miro/n16-miro-es>. (Consulta 14/04/2014).

Miró, F. (2012). La victimización por cibercriminalidad social. Un estudio a partir de la teoría de las actividades cotidianas en el ciberespacio. *Reic, Rev. Española de Investigación Criminológica*, 11(5). 35 pàg.

Mitchell, K. J.; Finkelhor, D.; Wolak, J. (2001), "The exposure of youth to unwanted sexual material on the internet: a national survey of risk, impact and prevention". *Comunicació presentada en la VII International Family Violence Research Conference*, Portsmouth, NH, Estats Units d'Amèrica.

Monje, A.; Pereira, M.A. (2011), Guía de redes sociales para familias, V 1.0. CeDeC -Centro de Desarrollo Curricular del Ministerio de Educación-. Consulta online el 25 d'octubre de 2011 en <http://cedec.ite.educacion.es/>.

Montiel, I.; Carbonell, E. i Orts, E. (2011), "Estudio piloto sobre victimización juvenil a través de Internet". *Revista Galega de Cooperación Científica Iberoamericana*. Núm. 22, Any 2011, Juliol –Desembre, pp. 23-33.

Muñoz-Rivas, M.J.; Graña Gómez, J.L.; O'leary, K.; González Lozano, P. (2007), "Agresión física y psicológica en las relaciones de noviazgo en universitarios españoles". *Psicothema*. Vol. 19, núm. 1, pp. 102-107.

Olweus, D. (1993), *Bullying at school. What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell.

Olweus, D. (1998), *Conductas de acoso y amenaza entre escolares*. Madrid: Ediciones Morata, S.L.

Olweus, D.; (2007), Centro de Investigación para la Promoción de la Salud, Universidad de Bergen, Noruega. Congreso Convivencia y Escuela, Palma de Mallorca del 28 al 30 de setembre de 2006. Consulta web Congrès en data 30 de març 2011.

Ortega, R. (2002), "Lo mejor y lo peor de las redes de iguales: juego, conflicto y violencia". *Revista Interuniversitaria de Formación de Profesorado*. Agosto, núm. 044. Universidad de Zaragoza. Zaragoza, Latinoamericanistas, 93-113.

Ortega, R.; Mora-Merchán, J.A., Jäger, T. (2007), *Acting against school bullying and violence. The role of media, local authorities and the Internet*. Landau: Verlag Empirische Pädagogik.

Ortega, R.; Calmaestra, J. i Mora-Merchán, J.A. (2008), *Cyberbullying. International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 8, 183-192.

Ortega, R.; Mora-Merchán, J.A. (2008), "Las redes de iguales y el fenómeno del acoso escolar: explorando el esquema dominio-sumisión". *Infancia y Aprendizaje*, 31. 515-528.

Ortega, R., (coord.) (2010). *Agresividad injustificada, bullying y violencia escolar*. Alianza Editorial, S. A. Madrid.

Ortega, R.; Elipe, P.; Mora-Merchán, J. A., Genta, M. L., Brighi, A., Guarini, A., Tippet, N. (2012). The Emotional Impact of Bullying and Cyberbullying on Victims: A European Cross-National Study. *Aggressive Behavior*, 38 (5), 342–356.

Ovejero, A; Smith, P.K.; Yubero, S (2013), El acoso escolar y su prevención. Perspectivas internacionales. Ed. Biblioteca Nueva. Madrid.

Patchin, J.W.; Hinduja, S (2010), “Cyberbullying and self-esteem”. *Journal of School Health*, 80 (12), 614-621.

Pereda, N.; Guilera, G. Abad, J. (2014), “Victimización infanto-juvenil en España: una revisión sistemática de estudios epidemiológicos”. *Papeles del Psicólogo*, Vol.35(1) 66-77.

Pérez San-José, Pablo (2010) [et al.]. Estudio sobre seguridad y privacidad en el uso de los servicios móviles por los menores españoles. Madrid: INTECO: Orange, 2010. 153 p. <http://www.inteco.es/file/Fj5HPzrHnTP6gqdnJquPKw>. Consulta online el 25 de juny de 2013.

Pierce, T. (2009). “Social anxiety and technology: Face-to-face communication versus technological communication among teens.” *Rev. Computers in Human Behavior*. Vol.25, nº6, pàg. 1367–1372

Pons, J., Buelga, S. y Martínez, B. (2009). Análisis cualitativo de la percepción de victimización en la adolescencia. XI Congreso Nacional de Psicología Social. Tarragona: España.

PROTÉGELES (2014) Menores de Edad y Conectividad Móvil en España: Tablets y Smartphones. Enero 2014. Dtor. Guillermo Cánovas (Consulta 2/04/2014).

Rodríguez-Hidalgo, A.J.; Ortega-Ruiz, R. y Zych, I. (2012), Victimización étnico-cultural entre iguales: autoestima y relaciones en la escuela entre diferentes grupos culturales de estudiantes en Andalucía (España). *Revista de Psicodidáctica*, 2014, 19(1), 191-210 En: www.ehu.es/revista-psicodidactica. Consulta online, 22 d’abril de 2014.

Rodríguez, L. (2007). "Victimología: estudio de la víctima". Edit. Porrúa. México.

Schultze-Krumbholz, A. i Scheithauer, H. (2009). Socialbehavioral correlates of cyberbullying in a German student sample. *Journal of Psychology*, 217, pp. 224–226.

Serracant, P. (coord). 2013. Enquesta a la joventut de Catalunya 2012. Volum 2. 1a edició: desembre de 2013. Col·lecció: Estudis, núm. 34. Les diferents vivències de la joventut. Capítol 2. Cultura i oci. Les activitats de lleure de les persones joves. Generalitat de Catalunya.

Scott, K. M.; Smith, D. R. ; Ellis, P. M. (2010), "Prospectively ascertained child maltreatment and its association with DSM-IV mental disorders in young adults". *Archives of General Psychiatry*. Vol. 67, núm. 7, 712-719.

Slonje R, Smith PK. (2008). "Cyberbullying: another main type of bullying?". *Scand J Psychol*. 2008 Apr;49(2):147-54. Accés: el 25 de juny 2013 en <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18352984>.

Shapland, J. (1990). "Victims of violent crime". En: Bluglass, R.; Bowden, P. "Principles and practice of Forensic Psychiatry". Edit. Churchill Livingstone. London. pàg. 577-586.

Smith, P.K. (2006), Ciberacoso: naturaleza y extensión de un nuevo tipo de acoso dentro y fuera de la escuela. Congreso Convivencia y Escuela, Palma de Mallorca del 28 al 30 de setembre de 2006. Consulta web Congrés en data 30 de març 2011.

Smith, P.K.; Mahdavi, J., Carvalho, C i Tippett, N. (2006), "An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying". A Report to the Anti-Bullying Alliance.

Smith, P.K.; Mahdavi, J.; Carvalho, C.; Fisher, S.; Russell, S.; Tippett, N. (2008), "Cyberbullying: It's nature and impact in secondary school pupils". *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 376-385.

Smith, P. K.; Slonje, R. (2010), "Cyberbullying: The nature and extent of a new kind of bullying, in and out of school". *A: Handbook of bullying in schools: An international perspective*. New York, NY, US: Routledge/Taylor & Francis onlinelibrary.com)

Sourander, A. (et al.) (2010) "Psychosocial Risk Factors Associated With Cyberbullying Among Adolescents" *American Medical Association*. En <http://archpsyc.jamanetwork.com/>. (Consulta oline 04/03/2014).

Suler. J. (2014) "The Online Disinhibition Effect". *Cyberpsychology & Behavior*. Volume 7, Number 3, 2004. Department of Psychology, Rider University, Lawrenceville, New Jersey. En: <http://www.samblackman.org/Articles/Suler.pdf>. (Consulta online, 4 de maig de 2014).

Statistics in focus 29/2013; Internet use statistics-individuals. Autors: H. Seybert, P.Reinecke. ISSN:2314-9647 Catàleg núm: KS-SF-13-029-EN-N. Disponible en http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Internet_use_statistics_-_individuals. (Consulta: 6/03/2014).

Steinberg, L.; Blatt-Eisengart, I. & Cauffman, E. (2006), "Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful homes: Replication in a sample of seirous juvenil offenders". *Journal of Research on Adolescence*, 16, 47-58.

Sticca, F. (et al.) (2012) "Longitudinal Risk Factors for Cberbullying in Adolescence". *Journal of Community & Applied Social Psychology*. J.Community Appl. Soc. Psychol., 23: 52-67 (2013). Published online 11 December 2012 in (wileyonlinelibrary.com) DOI: 10.1002/casp.2136.

Tamarit, JM. (2006). La victimología: cuestiones conceptuales o metodológicas, en Baca, E; Echeburúa, E.; Tamarit, JM. Manual de victimología. Tirant lo Blanch. Valencia.

Tejerina, O; Flores, J. (2007) Guía E-legales para la gente "legal" de Internet. En la web pantallasamigas.net/recursos-educativos-materiales-didácticos. Fundación EDEX-Pantallas Amigas.

Torres, C. (Director); Manuel, J.; de Marco, S. (2013). El ciberacoso como forma de ejercer la violencia de género en la juventud: un riesgo en la sociedad de la información y del conocimiento. Investigación promovida por la Delegación del Gobierno para la violencia de género.

Turner, H. A.; Finkelhor, D.; Ormrod, R. (2006), "The effect of lifetime victimization of the mental health of children and adolescents". *Social Science & Medicine*. Núm. 62, 13-27.

UNICEF (2011) Estado mundial de la Infancia 2011. La adolescencia. Una época de oportunidades. Fondo de las Naciones Unidas para la Infancia, febrer 2011. En: <http://www.unicef.org>.

Valera, F; (2006) La generación net y sus retos vitales. En: <http://sepiensa.org.mx/contenidos/2005/generaciónNET>. Consulta online el 21 de maig de 2011.

Valero, L.F.; Sala, G., Morán, J.A. (2006), El fenómeno de la "bofetada feliz" y su relación con el acoso escolar. *Revista de ciències de l'educació*, núm.1 2006, 261-287. en <http://dialnet.unirioja.es>. Consulta online el 30 de gener de 2011

Viejo, C; Del Rey, R., Maldonado, A., Mora-Merchán, J.A. (2008), "Trabajando con las Escuelas", Módulo 6. *CyberTraining 2008-201, Taking action against cyber bullying*.

Walker, Sh.; Sanci, L.; Temple-Smith, M. (2013). "Sexting: Youth women's and men's views on its nature and origins". *Journal of adolescent health*. Published Online: April 15, 2013 (Consulta en web el 10 de novembre de 2014) en <http://www.jahonline.org/article/S1054-139X%2813%2900085-2/abstract>

Walsh, W.; Wolak, J.; Finkelhor, D. (2013). "Sexting: When are State Prosecutors deciding to prosecute?. The third National Juvenile Online Victimization Study (NJOV-3)". *Children Reserch Center. Crimes Against*. January 2013.

Weisskirch, R.S.; Delevi, R. (2011). "Sexting and adult romantic attachment".

Widom, C. (1989), "Does violence beget violence? A critical examination of the literature". *Psychological Bulletin*. Vol.106, núm. 1, 3-28.

Widom, C.; Maxfield, M (2001). "An Update on the "Cycle of Violence". National Institute of Justice. Research in Brief. U.S. Department of Justice. Office of Justice Programs. National Institute of Justice. February 2001. En <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/184894.pdf>. Accés el 20 de juny de 2013.

Willard, N.E. (2006), *Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the challenge of online social cruelty, threats and distress*. Eugene, Oregon: Center for Safe and Responsible Internet Use. Disponible en: <https://www.occhd.org/system/files/1041/original/CyberbullyingandCyberthreats.pdf>. Accés el 25 d'agost de 2013.

Williams, K.R.; Guerra, N.G. (2007), Prevalence and predictors of internet bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41 (6, Supplement 1), S14-S21.

Wolak, J.; Finkelhor, D.; Mitchell, K. J. (2004), "Internet-initiated sex crimes against minors: Implications for prevention based on findings from a national study". *Journal of Adolescent Health*, núm. 35, 424.e11-424.e20.

Yang, A.; Salmivalli, C. (2013), "Different forms of bullying and victimization: Bully-victims versus bullies and victims". *European Journal of Developmental Psychology*. <http://dx.doi.org/10.1080/17405629.2013.793596>. Consulta 12 d'octubre 2013.

Ybarra, M. (2004). "Linkages between depressive symptomatology and Internet harassment among young regular Internet users". *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 7, 247-257.

Yule, W. "Post-traumatic stress disorder in children and adolescents". *International Review of Psychiatry*. Núm. 13, 194-200.

8. Webgrafia

Entre els enllaços d'interès podem referenciar les següents associacions i iniciatives i les eines de protecció i prevenció:

8.1. A nivell internacional

Alerta en línia. Estats Units. Govern: <http://www.alertaenlinea.gov/>

American Psychological Association: <http://www.apa.org>

Asociación Internacional INHOPE : <https://www.inhope.org>

Bullying.org Canada: <https://www.bullying.org> i <https://www.cyberbullying.ca>

Cyberbullying.us: <http://www.cyberbullying.us>

Cyberbully Help: <http://www.cyberbullyhelp.com>

EU Kids Online: <http://www.ehu.es/eukidsonline> / <http://www.eukidsonline.net>

INHOPE. International Association of Internet Hotlines INHOPE.
<http://www.inhope.org>

INSAFE. Xarxa de cooperació INSAFE: <http://www.saferinternet.org/home>

Safe social media: <http://www.safesocialmedia.eu>

Stop Cyberbullying: <http://www.stopcyberbullying.org>

Teenangels: <http://www.teenangels.org/>

Wiredsafety: <http://www.wiredsafety.org>

8.2. A nivell estatal i autonòmic

Autoritat Catalana de Protecció de Dades: <https://www.apd.cat>

Canal TIC: seguretat TIC: <https://canaltic.gencat.cat/navegacio-segura>

CESICAT. Centre de Seguretat de la Informació a Catalunya:
<https://www.cesicat.cat/>

Chaval.es: <https://www.chaval.es>

Ciberfamilias. Portal ciberfamilias: <http://www.ciberfamilias.com/conflictos.htm>

Cuidado con la webcam: <http://www.cuidadoconlawebcam.com>

Edu365.cat: <http://www.edu365.cat/internetsegura/inde.htm>

Espai de l'XTEC sobre Internet Segura: http://www.xtec.cat/internet_segura

Defensor del Menor en la Comunidad de Madrid:
<http://www.defensordelmenor.org>

De aquí no pasas: <http://www.deaquinopasas.org>

Documents CLI-Prometeo sobre Seguretat tecnològica:

<http://www.asociacioncli.es>

Família i Escola. Com saber si el nostre fill o la nostra filla és víctima de ciberassetjament.

<http://www20.gencat.cat/portal/site/familiaescola/menuitem.a28249692d3f2ad9aacf3010b0c0e1a0/?vgnnextoid=da8f144bbe9da310VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&>

Fundación CTIC: <http://internetyfamilia.es/>

Fundación alia2. Por un internet más seguro para nuestros hijos:
<http://www.alia2.org/index.php/es/inicio>

Fuerzas y Cuerpos de Seguridad del Estado. Policía Nacional y Guardia Civil.

<http://www.policia.es/> (Brigada de Investigación Tecnológica)

<http://www.gdt.guardiacivil.es> (Grupo de Delitos Telemáticos)

INTECO. Instituto Nacional de Tecnología de la Comunicación:
<http://www.inteco.es>

Internet amb seny: <http://www.internetambseny.cesicat.cat>

Internet sin acoso: <http://www.internetsinacoso.com>

La mirada de Jokin: <http://www.argijokin.blogcindario.com>

LAECОВI: <http://www.laecovi.es/>

Mossos d'Esquadra. Internet Segura:
<http://www20.gencat.cat/portal/site/mossos/menuitem.687d16a0b3f15607aacf3010b0c0e1a0/?vgnextoid=16d96f3add502310VgnVCM2000009b0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=16d96f3add502310VgnVCM2000009b0c1e0aRCRD>

Netiquetate: <http://www.netiquetate.com>.

Oficina de Seguridad del Internauta: <http://menores.osi.es/>

PantallasAmigas: <http://www.pantallasamigas.net/>

Plan Contigo Tuenti: <http://www.tuenti.com/contigo>

Protégeles. Protégeles.com: <https://www.protegeles.com>

Red.es: <http://www.red.es>

Violència sexual digital: <http://www.violenciasexualdigital.info>

9. Annexos

9.1 Disposicions legislatives i normatives àmbit jurídic

9.1.1. A nivell internacional

Resolució de 27 de febrer de 1996 del Consell de Telecomunicacions de la Unió Europea per a impedir la difusió de continguts il·lícits d'Internet amb la proposta de mesures per intensificar la col·laboració entre els estats membres.

El Llibre Verd sobre la protecció dels menors i de la dignitat humana en els serveis audiovisuals i d'informació de la Unió Europea (1996). Capítols I i II.

Recomanació 19 del Comité de Ministres dels Estats membres sobre la representació de la violència en mitjans de comunicació electrònics, Estrasburg. Octubre de 1997.

Recomanació 98/560/CE del Consell de la Unió Europea és el primer instrument jurídic elaborat per a la protecció dels menors front els continguts perjudicials o il·legals d'Internet (1998).

Carta dels drets fonamentals de la Unió Europea, Capítol II sobre el dret a la vida privada i familiar i sobre Protecció de dades de caràcter personal (arts. 7 i 8). DOCE, núm. C 364, de 18.12.2000.

Conveni sobre ciberdelinqüència de Budapest, 23 de novembre de 2001, Consell d'Europa.

Directiva 2002/58/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 12 de juliol de 2002, relativa al tractament de les dades personals i a la protecció de la intimitat en el sector de les comunicacions electròniques.

Directiva 2006/24/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 15 de març de 2006, sobre la conservació de dades generades o tractades en relació amb la prestació de serveis de comunicacions electròniques d'accés públic o xarxes públiques de comunicacions i per la qual es modifica la Directiva 2002/58/CE.

Recomanació 2006 12 del Comitè de Ministres dels Estats membres sobre l'habilitació dels nens en el nou entorn de la informació y les comunicacions, Estrasburg, setembre de 2006.

Convención sobre los Derechos del Niño (2007), Observación General nº 10. Los derechos del niño en la justicia de menores.

Declaració 20 de febrer de 2008 del Comité de Ministres sobre la protecció de la dignitat, la seguretat i la privacitat dels nens en Internet, Decl-20.02.2008/IE/20 Estrasburg, febrer de 2008.

Directiva 2009/136/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 25 de novembre de 2009, per la qual es modifiquen la Directiva 2002/22/CE relativa al servei universal i els drets dels usuaris en relació amb les xarxes i els serveis de comunicacions electròniques, la Directiva 2002/58/CE relativa al tractament de les dades personals i a la protecció de la intimitat en el sector de les comunicacions electròniques i el Reglament (CE) núm. 2006/2004 sobre la cooperació en matèria de protecció dels consumidors.

Prague declaration (2009), Ministerial Conference “Safer Internet for Children-fighting together against illegal content and conduct on-line”. A new European approach for safer Internet for children. EU2009.CZ.

Directiva 2012/29/UE del Parlament Europeu i del Consell de 25 d'octubre de 2012 per la que s'estableixen normes mínimes sobre els drets, el suport i la protecció de les víctimes de delictes i per la que es substitueix la Decisió marc 2001/220/JAI del Consell.

Resolució de 27 de febrer de 1996 del Consell de Telecomunicacions de la Unió Europea per a impedir la difusió de continguts il·lícits d'Internet amb la proposta de mesures per intensificar la col·laboració entre els estats membres.

El Llibre Verd sobre la protecció dels menors i de la dignitat humana en els serveis audiovisuals i d'informació de la Unió Europea (1996). Capítols I i II.

Recomanació 19 del Comitè de Ministres dels Estats membres sobre la representació de la violència en mitjans de comunicació electrònics, Estrasburg. Octubre de 1997.

Recomanació 98/560/CE del Consell de la Unió Europea és el primer instrument jurídic elaborat per a la protecció dels menors front els continguts perjudicials o il·legals d'Internet (1998).

Carta dels drets fonamentals de la Unió Europea, Capítol II sobre el dret a la vida privada i familiar i sobre Protecció de dades de caràcter personal (arts. 7 i 8). DOCE, núm. C 364, de 18.12.2000.

Conveni sobre ciberdelinqüència de Budapest, 23 de novembre de 2001, Consell d'Europa.

Directiva 2002/58/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 12 de juliol de 2002, relativa al tractament de les dades personals i a la protecció de la intimitat en el sector de les comunicacions electròniques.

Directiva 2006/24/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 15 de març de 2006, sobre la conservació de dades generades o tractades en relació amb la prestació de serveis de comunicacions electròniques d'accés públic o xarxes públiques de comunicacions i per la qual es modifica la Directiva 2002/58/CE.

Recomanació 2006 12 del Comitè de Ministres dels Estats membres sobre l'habilitació dels nens en el nou entorn de la informació y les comunicacions, Estrasburg, setembre de 2006.

Convención sobre los Derechos del Niño (2007), Observación General nº 10. Los derechos del niño en la justicia de menores.

Declaració 20 de febrer de 2008 del Comitè de Ministres sobre la protecció de la dignitat, la seguretat i la privacitat dels nens en Internet, Decl-20.02.2008/IE/20 Estrasburg, febrer de 2008.

Directiva 2009/136/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 25 de novembre de 2009, per la qual es modifiquen la Directiva 2002/22/CE relativa al servei

universal i els drets dels usuaris en relació amb les xarxes i els serveis de comunicacions electròniques, la Directiva 2002/58/CE relativa al tractament de les dades personals i a la protecció de la intimitat en el sector de les comunicacions electròniques i el Reglament (CE) núm. 2006/2004 sobre la cooperació en matèria de protecció dels consumidors.

Prague declaration (2009), Ministerial Conference “Safer Internet for Children-fighting together against illegal content and conduct on-line”. A new European approach for safer Internet for children. EU2009.CZ.

9.1.2. A nivell estatal

La Constitució Espanyola que regula la protecció dels menors en diferents articles (1978). Arts. 15, 17, 20.4, 24 i 39.4.

Llei d'Enjudiciament criminal, promulgada per RD de 14 de setembre de 1982. Títol I, De la denuncia, arts. 259,262 i 104.

Llei Orgànica 1/1982, de 5 de maig, de Protecció Civil del Dret a l'Honor, a la Intimitat Personal i Familiar i a la Pròpia Imatge. Butlletí Oficial de l'Estat, 115, de 14 de maig de 1982.

Llei Orgànica 19/1994 sobre els pressupòsits d'aplicació de les mesures para la protecció de víctima i testimonis.

Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal. Arts.173 i 197.

Llei Orgànica 1/1996, de 15 de gener, de Protecció Jurídica del Menor, de modificació parcial del Codi Civil i de la Llei d'Enjudiciament Civil. Respecte al Dret a l'honor, a la intimitat i a la pròpia imatge, art. 4 i de les Obligacions dels ciutadans i deure de reserva, art. 13.

Llei Orgànica 15/1999, de 13 de desembre, de Protecció de Dades de Caràcter Personal (LOPD). Butlletí Oficial de l'Estat, 11, de 13 de gener de 2000.

Llei Orgànica 5/2000, de 12 de gener, reguladora de la Responsabilitat Penal del Menor (LORPM).

Llei 34/2002, d'11 de juliol, de serveis de la societat de la informació i de comerç electrònic (LSSI).

Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere.

Llei Orgànica 8/2006, de 4 de desembre, per la que es modifica la Llei Orgànica 5/2000, de Responsabilitat Penal del Menor (LORPM).

Llei Orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'Educació. Referències en arts. 1 – Principis- i 2 –Fins-.

Circular 1/2007 sobre criteris interpretatius amb la reforma de la legislació Penal de Menors de 2006, 26 de novembre de 2007.

Reial Decret 1720/2007, de 21 de desembre, pel que s'aprova el Reglament de desenvolupament de la Llei Orgànica 15/1999, de 13 de desembre, de protecció de dades de caràcter personal. En el seu article 13 aborda el consentiment per al tractament de dades de menors d'edat.

Recomanació 1/2008 sobre la difusió d'informació que contingui dades de caràcter personal a través d'Internet.

Llei Orgànica 5/2010, de 22 de juny, de reforma del Codi penal de la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre.

Codi Civil, els articles 1104 sobre la culpa o negligència i 1903 sobre responsabilitat dels tutors i representants dels menors.

La Constitució Espanyola que regula la protecció dels menors en diferents articles (1978). Arts. 15, 17, 20.4, 24 i 39.4.

Llei d'Enjudiciament criminal, promulgada per RD de 14 de setembre de 1982. Títol I, De la denuncia, arts. 259,262 i 104.

Llei Orgànica 1/1982, de 5 de maig, de Protecció Civil del Dret a l'Honor, a la Intimitat Personal i Familiar i a la Pròpia Imatge. Art.7è.

Llei Orgànica 19/1994 sobre els pressupòsits d'aplicació de les mesures para la protecció de víctima i testimonis.

Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal. Arts.173 i 197.

Llei Orgànica 1/1996, de 15 de gener, de Protecció Jurídica del Menor, de modificació parcial del Codi Civil i de la Llei d'Enjudiciament Civil. Respecte al Dret a l'honor, a la intimitat i a la pròpia imatge, art. 4 i de les Obligacions dels ciutadans i deure de reserva, art. 13.

Llei Orgànica 15/1999, de 13 de desembre, de Protecció de Dades de Caràcter Personal (LOPD). Art. 5è sobre Dret d'informació en la recollida de dades i Art. 6è sobre el Consentiment de l'afectat.

Llei Orgànica 5/2000, de 12 de gener, reguladora de la Responsabilitat Penal del Menor (LORPM).

Llei 34/2002, d'11 de juliol, de serveis de la societat de la informació i de comerç electrònic (LSSI). Art. 8.

Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere.

Llei Orgànica 8/2006, de 4 de desembre, per la que es modifica la Llei Orgànica 5/2000, de Responsabilitat Penal del Menor (LORPM).

Llei Orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'Educació. Referències en arts. 1 – Principis- i 2 –Fins-.

Circular 1/2007 sobre criteris interpretatius amb la reforma de la legislació Penal de Menors de 2006, 26 de novembre de 2007.

Reial Decret 1720/2007, de 21 de desembre, pel que s'aprova el Reglament de desenvolupament de la Llei Orgànica 15/1999, de 13 de desembre, de protecció de dades de caràcter personal. En el seu article 13 aborda el consentiment per al tractament de dades de menors d'edat.

Recomanació 1/2008 sobre la difusió d'informació que contingui dades de caràcter personal a través d'Internet.

Llei Orgànica 5/2010, de 22 de juny, de reforma del Codi penal de la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre.

Codi Civil, els articles 1104 sobre la culpa o negligència i 1903 sobre responsabilitat dels tutors i representants dels menors.

9.1.3. A nivell autonòmic

Decret 279/2006, de 4 de juliol, sobre drets i deures de l'alumnat i regulació de la convivència en els centres educatius no universitaris de Catalunya, art.25.1.

Llei 12/2009, de 10 de juliol, d'educació (LEC), art. 32, 33, 35-38 i 152.2.

Decret 102/2010, de 3 d'agost, d'autonomia dels centres educatius (DAC), art. 19, 23.2 i 25.

Llei 5/2010, de 19 d'abril de l'Agència Catalana de Protecció de Dades.

Llei 14/2010, del 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència.

9.2. Plantilla de recollida de dades

9.2.1. Víctimes

Núm. Identificador cas: ex. 1-2-3-4-5,.....

Expedient Fiscalia: núm.

Variables víctima

1. Dades sociodemogràfiques:

- **gènere:** home / dona
- **data naixement:** (any/mes/dia)
- **edat:** número
  - Menor de 12 anys
  - De 12-13 anys
  - De 13-14 anys
  - De 14-15 anys
  - De 16-17 anys
  - De 18-19 anys
  - Més de 19 anys
- **lloc de naixement:** nominal lloc. Categories: Barcelona-Catalunya-resta d'Espanya-Unió Europea-Magreb-Resta Àfrica-Amèrica Central i del Sud, Àsia, altres i no consta.
- **lloc de residència:** nominal (municipi comarca Barcelona)
- **ètnia**
- **religió:** musulmà, cristià, budista, hindú, rel. Xina.
- **necessitats educatives especials:**
  - grau de discapacitat reconeguda: no/si
  - física, psicològica i/o intel·lectual
  - problemàtica salut mental
- **estudis en curs o nivell :**Primària/ 1er cicle ESO/ 2º cicle ESO-/Batxillerat/ Cicle Formatiu/ PQPI i altres.
- **Tipus escola:**
  - Entorn: urbana/rural
  - Titularitat : concertada/privada/pública
  - Normal / especial
- **Ocupació actual:** Estudia/treballa, no fa res, i altres.

2. Entorn familiar:

- Lloc de naixement: Barcelona-Catalunya-resta d'Espanya-Unió Europea-Magrebí-Resta Àfrica-Amèrica Central i del Sud, Àsia i altres.

3. Relació amb imputat: Coneguda-Desconeguda

Tipus de relació: Company de classe – company d'escola – Familiar-Amic- Parella - Ex- parella-veí entorn residència-altres

4. Temps assetjament:

Inici: any/mes/dia   Fi: any/mes/dia   Total dies/mes: núm.

- Inferior a un mes
- D'1 a 3 mesos
- De 3 a 6 mesos
- De 6 mesos a 1 any
- Més d'1 any
- Demanda mesura protecció denúncia:

5. Tipus de cibervictimització:

Fustigament
Provocació
Denigració
Violació intimitat
Exclusió social
Suplantació de la identitat
Ciberpersecució-Cyberstalking

6. Formes de victimització (Co-ocurrència amb l'assetjament tradicional (bullyingvictimització-cibervictimització)

- victimització cibernètica exclusivament CB
- ambdues victimitzacions de forma simultània o alternant-se (B-CB)
- primer victimització tradicional (B) i posteriorment victimització cibernètica (CB)
- primer victimització cibernètica (CB) i posteriorment victimització tradicional (B)
- Sexting
- Happy slapping
- Altres (nominal)

7. Problemàtica psicològica i trastorns associats fets denunciats:

- Ansietat
- Depressió
- Atemoriment/Por
- Hostilitat
- Enuig
- Aïllament social
- Baixa autoestima
- Hiperactivació psicofisiològica i somatitzacions
- Absentisme escolar
- Altres: nominal

8. Atenció salut mental:

- Atenció mèdica
- Atenció psicològica/psiquiàtrica
- Pauta farmacològica

9. El lloc on es produeix l'agressió electrònica:

- Llar familiar
- Escola
- Via pública
- Casa amic
- Altres

10. Moment del dia de l'agressió:

- setmana lectiva:
- cap setmana:
- Horari:
  - diürn (8 matí-10 vespre)
  - nocturn (10 vespre-8 matí)
  - matí-tarda-nit-matinada.

11. Variables penals i criminològiques denúncia (Base JOVO)

- Antecedents justícia juvenil com a victimari:
- SI: fet violent i tipologia (nominal) i quants (número)
- SI: no violent i tipologia (nominal) i quants (número)
- Jutjat de Menors de Barcelona núm: 1-2-3-4-5-6
- Referència Judicial núm.
- Referència executòria núm.
- Mesura imposada: nominal

12. Dispositius tecnològics emprats

- Ordinador
- Telèfon mòbil
- Telèfon mòbil amb connexió internet
- Tauleta
- Altres

13. Tipus aplicacions-plataformes:

- Correu electrònic
- Xarxa social: SI/NO Nominal (Facebook, Tuenti, Ask.fm, Twitter, Instagram),... Altres
- Missatgeria instantània WhatsApp-Messenger-Telegram
- YouTube
- Geolocalització
- Jocs online
- Trucades telefòniques
- Altres

14. Tipus :

- Publicació vídeos
- Publicació fotos
- Publicació comentaris

15. Procés de desvictimització:

a) a qui ho diu:

- un igual
- un familiar
- un professional de l'escola
- un altre adult

b) accions que empen la víctima per a restablir el seu benestar personal:

- parlar amb l'agressor
- evitació conductual i cognitiva a aquells estímuls associats a la victimització,
- rebre atenció mèdica
- rebre atenció psicològica -psiquiàtrica
- tractament farmacològic
- canvi de centre escolar
- trucar telèfon ajuda
- denunciar
- ruptura relació sentimental
- intent solució mediació escolar abans denunciar
- altres

16. Variables penals i justícia juvenil

a) Denúncia:

- Data de la denúncia (any/mes/dia)
- Data fet (any/mes/dia)
- Denúncies creuades o subjecte passiu

b) Qui fa la denúncia:

- Pare/Mare/guardador/professional escola/mossos/menor

c) Demanda mesura protecció denúncia:

d) Demanda peritatge:

e) Demanda responsabilitat civil:

f) Tipus de fets: (tipologia i categorització del fet per part de la Fiscalia: nominal)

- Amenaces
- Descobriment i revelació de secrets
- Coaccions
- Assetjament
- Injúries
- Usurpació-Suplantació identitat
- Contra l'honor
- Exhibicionisme i provocació sexual
- Calumnies
- Pornografia infantil

- Lesions
- Contra la integritat moral
- Violència física/psíquica sobre persones
- Altres: (nominal)

g) Tipus imputació:

- Falta
- Delicte

h) Tancament procés:

- Data entrevista amb equip tècnic (any/mes/dia)
- Programa:
  - MR
  - ATMC
  - ATM
- Resultat MR: positiva negativa
- Forma MR:
  - mediació directa:
  - mediació indirecta:
  - activitat educativa:
  - interès reparador:
- Article 27.4

9.2.2. Victimaris

1. Dades sociodemogràfiques:

- **gènere:** home / dona
- **data naixement:** (any/mes/dia)
- **edat:** número
  - Menor de 12 anys
  - De 12-13 anys
  - De 13-14 anys
  - De 14-15 anys
  - De 16-17 anys
  - De 18-19 anys
  - Més de 19 anys
- **lloc de naixement:** nominal lloc. Categories: Barcelona-Catalunya-resta d'Espanya-Unió Europea-Magreb-Resta Àfrica-Amèrica Central i del Sud, Àsia, altres i no consta.
- **lloc de residència:** nominal (municipi comarca Barcelona)
- **ètnia**
- **religió:** musulmà, cristià, budista, hindú, rel. Xina.
- **necessitats educatives especials:**
  - grau de discapacitat reconeguda: no/si
  - física, psicològica i/o intel·lectual
  - problemàtica salut mental

- **estudis en curs o nivell** :Primària/ 1er cicle ESO/ 2º cicle ESO- /Batxillerat/ Cicle Formatiu/ PQPI i altres.
- **Tipus escola:**
  - Entorn: urbana/rural
  - Titularitat : concertada/privada/pública
  - Normal / especial
- **Ocupació actual:** Estudia/treballa, no fa res, i altres.

2. Entorn familiar:

- Lloc de naixement: Barcelona-Catalunya-resta d'Espanya-Unió Europea-Magrebí-Resta Àfrica-Amèrica Central i del Sud, Àsia i altres.

3. Variables penals i criminològiques denúncia (Base JOVO)

- Antecedents justícia juvenil com a victimari: SI/NO
- SI: fet violent i tipologia (nominal) i quants (número)
- SI: no violent i tipologia (nominal) i quants (número)
- Jutjat de Menors de Barcelona núm: 1-2-3-4-5-6
- Referència Judicial núm.
- Referència executòria núm.
- Mesura imposada: nominal

4. Intervenció de l'equip tècnic en la fase presentencial:

- Data entrevista amb equip tècnic (any/mes/dia)
- Programa:
  - MR
  - ATMC
  - ATM
- Resultat MR: positiva negativa
- Forma MR:
  - mediació directa:
  - mediació indirecta:
  - activitat educativa:
  - interès reparador:
- Article 27.4

5. Resolució expedient i tancament:

- Data de la resolució judicial (any/mes/dia)
- Resolució judicial tipus:
  - Absolució
  - Sobreseïment Art. 27.4
  - Sobreseïment per MR
  - Prescripció
  - Mesura educativa (nominal)
  - Ex. Internament (terapèutic-tancat-semiobert-obert)-LV-PBC-tasques educatives-tractament ambulatori-
- Temps imposat: (nominal)
- Mesura cautelar:

- Tipus: (nominal)
- Ordre protecció víctima
- Mediació postsentència (arti.51)
- Responsabilitat civil: quantitat

9.3. Qüestionari victimització noves tecnologies professionals

Estimats companys i estimades companyes aquest qüestionari és una eina per a recollir la teva opinió i ajudar-nos a conèixer aspectes de la intervenció en les víctimes i en els nois i noies que atenem que poden ser útils per reduir els efectes de la victimització generada pels usos i/o abusos de les noves tecnologies com els dispositius mòbils, Internet i videojocs.

Ja saps que durant aquest any 2014 estem duent a terme una recerca que porta per títol: **El fenomen de la victimització en menors per l'ús de dispositius tecnològics: Ciberassetjament en la justícia juvenil**. El projecte ha estat objecte d'una ajuda econòmica per la recerca per part del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (CEJFE) d'acord amb la Resolució JUS/2837/2013, de 20 de desembre.

Agraïm la teva sinceritat i participació. Les dades obtingudes tenen garantida l'anonimat i confidencialitat. Pretenen una aproximació a la matèria que volem analitzar i ens interessa moltíssim la teva opinió com a professional.

No et portarà molt de temps i només has de marcar allò que s'ajusta més al que tu penses.

Moltes gràcies,

María José Bartrina Andrés

Sheila Mas Vallvé

Tot seguit passem a les qüestions que ens agradaria responguesis,

1. Coneixes conductes d'agressió electrònica com:

Ciberassetjament SI.....NO... **Sexting** SI..... NO..... **Happy Slapping** SI.....NO.....

2. Segons la teva experiència, com veus les víctimes d'aquests tipus de conductes?

3. Creus que es necessita d'un abordatge específic? SI..... NO.... **Perquè?**

4. Penses que tens les eines suficients per a la intervenció? SI..... NO....

Justifica la teva opció

5. Front aquest tipus de conductes, creus que s'ha de tenir en compte la víctima al llarg de tot el procés?

6. Quins aspectes creus que victimitzen a la persona menor d'edat que pateix aquestes conductes?

7. Què creus que pot ajudar més a la víctima en aquest tipus de conflictes en l'àmbit penal?

Dades d'identificació

Data qüestionari: .....

Sexe: Home ..... Dona..... edat:.....

Formació acadèmica:

Psicologia..... Treball Social..... Educació Social..... Pedagogia..... Altres.....
(especificar)

Àmbit d'intervenció:

SMAT Coordinador/a..... Assessor/a..... Mediator/a.....

Medi Obert Coordinador/a ..... Tècnic/a medi obert..... Psicòleg/a.....

Centres Educatius Coordinador/a..... Equip Tècnic..... Educador/a.....

Altres agents intervinents Policia ..... Jutge..... Fiscal.....

Temps de treball a justícia juvenil (total d'anys):.....

Com a professional has intervingut en alguns d'aquests tipus de casos? SI.....NO.....

Estàs satisfet de l'evolució en els casos que has intervingut ? SI..... NO..... Perquè?

Moltes gràcies per la teva col·laboració

9.4. Model de document consentiment informat

El document que s'adjunta es lliurava al representant legal, pare o mare en traducció al castellà en els casos que va ser necessari.

AUROTITZACIÓ DE L'ÚS DE PARTICIPACIÓ EN L'ESTUDI

Yo, Sr/a. .... amb
DNI/NIE núm. .... tutor o representant legal del o la adolescent
..... amb DNI/NIE núm.....

Certifico que, obrant dintre dels pressupòsits legals (d'acord a la Llei Orgànica 15/1999, de 13 de desembre, de Protecció de Dades de caràcter personal) he autoritzat per tal que s'inclogui on estimi oportí per efectes d'una investigació i/o formació, les dades personals recollides per a la investigació "El fenomen de la victimització en menors per l'ús de dispositius tecnològics: ciberassetjament en la justícia juvenil" finançat pel Centre d'estudis Jurídics i Formació Especialitzada, així com per utilitzar aquesta informació en el projecte pels fins i dintre dels propòsits establerts.

L'autorització que aquí es concedeix sobre aquestes dades és exclusiva per a la recerca "El fenomen de la victimització en menors per l'ús de dispositius tecnològics: ciberassetjament en la justícia juvenil" que es desenvoluparà durant aquest any 2014.

A Barcelona,..... amb data,.....

Signatura representant legal

Signatura del/la adolescent

Acompanyant a aquesta autorització es lliurava a les famílies aquest escrit:

Benvolgudes famílies,

Ens posem en contacte amb vostès per tal de demanar-los la seva col.laboració en l'aprofundiment d'una problemàtica, cada dia més significativa, i que afecta molt directament als nostres adolescents: l'assetjament a través de dispositius tecnològics (mòbil, ordinador, tauleta,...) aplicacions (WhatsApp, Messenger,...) i de les xarxes socials (Facebook, Tuenti, ...).

Des del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada del Departament de Justícia se'ns ha concedit un ajut per a realitzar la investigació des del nostre àmbit professional l'estudi "*El fenomen de la victimització en menors per l'ús de dispositius tecnològics: ciberassetjament en la justícia juvenil*", centrant el interès en el paper de les víctimes i el procés de victimització que ha patit.

És per això que ens agradaria poder comptar amb la vostra participació i la dels seus fills i filles en la complementació d'aquest qüestionari, que no us portarà molt de temps. És totalment voluntari i anònim.

Davant mà, volem agrair la vostra col.laboració. sens dubte, aquesta ha de possibilitar consolidar el lligam entre la teoria i la pràctica que nosaltres defensem i que ens permetrà millorar i ajustar la intervenció amb els nostres adolescents, tant des de l'àmbit educatiu i de la justícia, com des d'altres contextos cabdals en el desenvolupament dels nostres nois i noies.

En cas que necessitessin qualssevol aclariment, no dubtin en posar-se en contacte amb nosaltres telefònicament .

Atentament,

María José Bartrina

Sheila Mas

Barcelona, 6 de febrer de 2014

9.5. Qüestionaris per a nois i noies

Els tres es poden descarregar de la web del grup Lisis de la Universitat de València des d'aquests enllaços:

L'Escala de Victimització a través del telèfon mòbil i d'Internet (CYB-VIC)

<http://www.uv.es/lisis/instrumentos13.html#victimizacion>

ESCALA DE CYBERBULLING: VICTIMIZACIÓN

A continuación verás algunas frases que se refieren a comportamientos que algunos chicos y chicas han podido hacerte durante el último año, para intimidarte o fastidiarte de verdad, con el TELÉFONO MOVIL

Rodea con un círculo lo que tú pienses.

1. Me han insultado o ridiculizado con mensajes o llamadas
1 2 3 4
2. Me han obligado a hacer cosas que no quería con amenazas (traer dinero, hacer tareas)
1 2 3 4
3. Me han llamado y no han contestado
1 2 3 4
4. Han contado mentiras o rumores falsos sobre mí
1 2 3 4
5. Han compartido mis secretos con otros
1 2 3 4
6. Han pasado y/o manipulado fotos o videos de mí o de mi familia sin mi permiso
1 2 3 4
7. Me han amenazado para meterme miedo
1 2 3 4
8. Me han dicho o enviado cosas guarras para molestarte
1 2 3 4

A continuación, te preguntamos si te han ocurrido también estas situaciones durante el último año en INTERNET (Messenger, Correo electrónico, Salas de Chat/foros, Fotolog).

Rodea con un círculo lo que tú pienses.

1. Me han insultado o ridiculizado
1 2 3 4
2. Me han obligado a hacer cosas que no quería con amenazas
1 2 3 4
3. Me han dicho de conectarme y no me han contestado en el messenger, chat, foros

- 1 2 3 4
4. Han contado mentiras o rumores falsos sobre mí
1 2 3 4
5. Han compartido mis secretos con otros
1 2 3 4
6. Han pasado y/o manipulado fotos o videos de mí o de mi familia sin mi permiso
1 2 3 4
7. Me han amenazado para meterme miedo
1 2 3 4
8. Me han dicho, enviado o hecho cosas guarras para molestarme
1 2 3 4
9. Se han metido en mi messenger o en cuentas privadas más sin que yo pueda hacer nada
1 2 3 4
10. Se han hecho pasar por mí para decir o hacer cosas malas en Internet
1 2 3 4

Lo que te ha ocurrido con el teléfono móvil y con Internet ¿aproximadamente durante cuánto tiempo te ha pasado?

Rodea con un círculo o con varios círculos lo que tú pienses.

	Móvil	Internet
No me ha pasado	0	0
1 mes (o menos)	2	2
Entre 3 y 6 meses	3	3
1 año (o más)	5	5

Durante el tiempo que se han metido contigo, ¿con qué frecuencia lo hacían?
Rodea con un círculo lo que tú pienses.

	Móvil	Internet
No me ha pasado	0	0
Solamente fue 1 vez	1	1
Me ha pasado 2 ó 3 veces	2	2
1 ó 2 veces al mes	3	3
1 ó 2 veces a la semana	4	4
Todos o casi todos los días	5	5

Estas situaciones que te han ocurrido a través del teléfono móvil y de Internet, **quién crees que te lo ha hecho**. Rodea con un círculo o con varios círculos lo que tú pienses.

	Móvil	Internet
A mí, no me ha pasado	0	0
Compañeros del colegio		
- Los mismos que he pensado antes	1	1
- Otros	2	2
Gente de fuera del colegio: del barrio, pueblo, equipo Deportivo		
Gente que has conocido por Internet:	4	4
Ex amigos/as, o ex novios/as	5	5
Personas que conoces pero no estás seguro/a de sí son ellos	6	6
Personas que no conoces:anónimas	7	7

Si te ha pasado alguna situación de éstas ¿ Lo has podido solucionar ? Rodea con un círculo lo que tú pienses y escribe lo que te pedimos.

No me ha pasado: 0 Sí: 1

Cómo?: Más o menos: 2

¿Cómo? NO: 3

Pero, ¿hiciste o intentaste algo?

Si te han pasado algunas de estas cosas, ¿por qué crees que te han ocurrido a ti? :

L'Escala de Violència de parella en les Xarxes Socials en Adolescents (e-VPA)

<http://www.uv.es/lisis/instrumentos13.html#eviolenca>

Ahora leerás un conjunto de frases. Unas se refieren a ti y otras al novio/a que tienes ahora o que has tenido en el último año. Piensa en qué medida estas frases responden a situaciones que te están pasando o que te han pasado.
Muchas gracias.

Respecto a mi: Nunca –Algunas veces –Bastantes veces-Siempre

1. Si salgo en alguna foto con personas que a mi chico/a no le gusta, se enfada.
2. Mi chico/a me dice como tengo que vestirme para salir bien en las fotos que aparezcan en mi red social.
3. Mi chico/a controla las publicaciones y comentarios de mi red social.
4. Mi chico/a tiene que conocer a todos mis contactos.
5. Siempre que agrego a alguien tiene que saberlo mi chico/a.
6. He tenido que borrar a los contactos que a mi chico/a no le gustaban.
7. En mi red social mi chico/a me ha puesto en ridículo.
8. En mi red social mi chico/a me ha insultado públicamente o por mensajes privados.
9. En mi red social mi chico/a me ha amenazado públicamente
10. Sé que si corto con mi chico/a, publicará en mi red social fotos y comentarios que pueden hacerme daño.

Respecto a mi novio/a o ex: Nunca- Algunas veces-Bastantes veces-Siempre

- 1.Me enfado si mi chico/a sale en alguna foto con personas que a mí no me gustan
- 2.Le digo a mi chico/a como vestirse para que salga bien en las fotos de la red social.
- 3.Controlo las publicaciones y comentarios de mi chico/a en la red social
- 4.Tengo que conocer a todos los contactos de mi chico/a.
- 5.Cuando mi chico/a agrega a alguien siempre tengo que saberlo
- 6.Mi chico/a ha tenido que borrar a los contactos no me gustaban
- 7.En la red social de mi chico/a le he puesto en ridículo.
8. En la red social de mi chico/a, le he insultado públicamente o por mensajes privados.
9. En la red social de mi chico/a, le he amenazado públicamente o por mensajes privados.
10. Si mi chico/a corta conmigo publicaré en su red social fotos y comentarios que puedan hacerle daño- .

L'Escala de socialització en la xarxa social (e-SOC39)

<http://www.uv.es/lisis/instrumentos13.html#redes>

A continuació verás una serie de frases que hacen referencia a tu relación con las redes sociales virtuales. Elige la afirmación que más se acerque a tu día a día. A tener en cuenta: También se considera Red Social los “foros”y “juegos online”donde el usuario tiene que tener abierto un perfil y se interactúa directamente con otros usuarios.

1-Accedo a mi red social con: Mi ordenador personal-Móvil-Otros

2-Accedo a mi red social desde: Mi casa- Casa de un Amigo- El instituto- Lugares públicos con wi-fi

Nunca 1- Algunas veces 2- Bastantes veces 3- Siempre 4

3- Me conecto desde el instituto:

Nunca 1 -Algunas veces 2 -Bastantes veces 3 -Siempre 4

Sólo en el recreo En los cambios de clase Incluso estando en clase

Nunca 1 -Algunas veces 2 -Bastantes veces 3 -Siempre 4

4-En mi red social conozco en persona: A todos mis contactos A la mayoría de mis contactos A casi nadie de mis contactos A nadie de mis contactos

Messenger

Facebook

Tuenti

Whatsapp

Juegos online

twitter

Otros_____

5-Salgo con amigos de mi red social:Nunca 1 Algunas veces 2 Bastantes veces 3 Siempre 4

6-En Internet uso: Nunca 1 Algunas veces 2 Bastantes veces 3 Siempre 4

Messenger

Facebook

Tuenti

Whatsapp

Juegos online

twitter

Otros_____

—

7-Me conecto a mi red social:

Nunca 1 o 2 veces al mes 1 o 2 veces por semana Al menos una vez al día Siempre que puedo

8-Me he sentido atacado por comentarios o imágenes que: han colgado otros

9-Me he sentido atacado por comentarios o imágenes que: he colgado yo

Nada 1 Poco 2 Bastante 3 Mucho 4

10- Uso mi red social porque es muy importante para mi vida

11- Uso mi red social porque me siento bien

Nunca 1 Algunas veces 2 Bastantes veces 3 Siempre 4

12- Uso mi red social para conocer gente nueva

13- Uso mi red social para comunicarme

14- Uso mi red social para compartir fotos,música...

15- Uso mi red social para ligar

16- En mi red social quedo para salir con mis amigos

17- En mi red social me comunico más fácilmente

18- En mi red social hablo con gente que no veo a menudo

19- En mi red social estoy informado de lo que les pasa a mis amigos

20- En mi red social he conocido a nuevos amigos

21 En mi red social mis amigos han conocido a Nuevos amigos

22- En mi red social mantengo el contacto con amigos que hace tiempo que no veo

23- En mi red social me he sentido discriminado por ser como soy

24-Tengo la necesidad de estar conectado a mi red social continuamente

25-Si no me conecto a mi red social me siento mal y me pongo de mal humor

26-Cuando estoy conectado a mi red social no quiero que nadie me moleste

27-Pienso que la red social es importante para la vida de una persona

28-Siento que mis padres no entienden lo importante que es para mí la red social

29-Hablo con mis amigos/as de los temas más importantes para mí a través de la red social

30-En mi red social comento lo que pasa en el instituto

31-Mis enfados en la red social se mantienen cuando me desconecto

32- Para ser alguien hay que estar en una red social

33- Uso mi red social para ser quien me gustaría ser

34-Tener muchas visitas en mi red social significa que soy popular

35-Me siento rechazado cuando no me etiquetan en una foto en la que aparezco

36- Uso mi red social porque me siento solo/a y necesito hablar con alguien

37- Pienso que en la red social es más fácil hacer amigos

38-Me resulta difícil hablar con mis amigos en general, no sólo con los de mi red social

39-Miento o le digo a mis amigos lo que quieren oír para conseguir lo que quiero, con comentarios en fotos o

comentarios de la red social